



МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА
НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ

МЕЃУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА

**ДИЈАЛОГОТ МЕЃУ
ЦИВИЛИЗАЦИИТЕ
И ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА
ТОЛЕРАНЦИЈАТА
ВО ДИГИТАЛНАТА ЕРА**



ПУБЛИКАЦИЈА: ДИЈАЛОГОТ МЕЃУ ЦИВИЛИЗАЦИИТЕ И ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА
ТОЛЕРАНЦИЈАТА ВО ДИГИТАЛНАТА ЕРА

АВТОРИ:

1. АКАДЕМИК ВЛАДО КАМБОВСКИ,

Претседател на Центарот за стратешки испитувања, МАНУ

2. РУМИЈАНА ЖЕЛЕВА

Институти за изучување на општествата и знаењето (ИИОЗ) при Бугарската академија на науки

3. Д-Р БЕСА АРИФИ,

Доцент на Правниот факултет, Универзитет на Југоисточна Европа

4. М-Р ЛИЛЈАНА ПЕЦОВА-ИЛИЕСКА

Дирекција за заштита на личните податоци

5. Д-Р ЕРВИС МАРТАНИ

Претседател на УНЕСКО за „Мултикултурализам, интеркултурен дијалог и човекови права на Балканот“. Универзитет Марин Барлеи

6. ЕДМОНД ЦАНЕ

Специјалист за научна комуникација, јавни и надворешни односи при Албанската академија на науките

7. ВИОЛЕТА ЃОРЃИЕВСКА

Здружение на граѓани интернет хилајн провајдер Македонија

8. Д-Р КОСТА БАРЈАБА, ЈОНИЈАДА БАРЈАБА

*Придружен член на Академијата на науките на Албанија и докторант
Универзитет Сасекс, Школа за глобални студии*

9. ПРОФ. Д-Р ИВАН АНАСТАСОВСКИ, ВОНРЕДЕН ПРОФ. Д-Р ЛАЗАР НАНЕВ

*Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип
Факултет за физичко образование спорти и здравје – Скопје, Правен факултет – Штип*

10. АДВОКАТ М-Р МИМОЗА САЛТИРОВА

11. ПРОФЕСОР Д-Р РУБИН ЗЕМОМ

Универзитет „Евро-Балкан“, Скопје

Превод: Лукреција Маљковиќ Атанасовска

Лектура: Елена Георгиевска

Технички дизајн: Polyesterday

СОДРЖИНА

6 | ЧОВЕЧКОТО ДОСТОИНСТВО И СОВРЕМЕНИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ НА ТОЛЕРАНЦИЈАТА

АКАДЕМИК

Владо Камбовски, Прејседател на Центарот за стравејски истражувања, МАНУ

12 | ТОЛЕРАНЦИЈА, РАЗБИРАЊЕ, ТЕХНОЛОГИЈА: СОВРЕМЕНИ ПРЕДИЗВИЦИ И

ПЕРСПЕКТИВИ

Румијана Желева, Институт за изучување на општествата и знаењето (ИИОЗ) при Бугарската академија на науки

20 | ЕФЕКТИВНО КРИВИЧНО ГОНЕЊЕ НА КРИМИНАЛОТ ОД ОМРАЗА КАКО ПРЕДУСЛОВ ЗА НЕГОВОТО СПРЕЧУВАЊЕ

д-р Беса Арифџи, доцент на Правниот факултет, Универзитет на Југоисточна Европа

34 | (САМО)РЕГУЛАТОРНИ МОДЕЛИ ЗА ОДГОВОРНО ОБЈАВУВАЊЕ КОМЕНТАРИ НА ИНТЕРНЕТ VIS-À-VIS СЛУЧАЈОТ DELFI ПРОТИВ ЕСТОНИЈА

м-р Лилјана Пецова-Илиеска, Дирекција за заштита на личните податоци

50 | ИНТЕРКУЛТУРНИОТ ДИЈАЛОГ И ОБРАЗОВНИТЕ ПОЛИТИКИ И АЛАТКИ ЗА БОРБА ПРОТИВ НЕТОЛЕРАНЦИЈАТА ВО ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН

Д-р Ервис Маршани, Прејседавач на УНЕСКО за „Мултикултурализам, интеркултурен дијалог и човекови права на Балканот“. Универзитет Марин Барлеши

80 | ПОВРЗАНОСТА, ЗАПАДЕН БАЛКАН И ПРАШАЊЕТО НА ПОСТЕПЕНИОТ НАПРЕДОК

Едмонд Цане, Специјалист за научна комуникација, јавни и надворешни односи при Албанската академија на науките

102 | „РАЗМИСЛУВАЈ ГЛОБАЛНО, ДЕЈСТВУВАЈ ЛОКАЛНО“ - МАКЕДОНСКА

ПЕРСПЕКТИВА

Виолета Ѓорѓиевска, Здружение на граѓани интернет хојлајн провајдер Македонија

132 | АЛБАНИЈА: ЗЕМЈА ПРИМАТЕЛ? КУЛТУРОЛОШКИТЕ КОРЕНИ ЗА ТОЛЕРАНТНИТЕ ИМИГРАЦИСКИ ПОЛИТИКИ

Д-р Косија Барјаба, Јонијада Барјаба, иридружен член на Академијата на науките на Албанија и докторанд, Универзитет Сасекс, Школа за глобални студии

144 | ИНТЕРНЕТОТ И СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ КАКО МОЖНОСТИ НА НАВИВАЧИТЕ ЗА ШИРЕЊЕ НА ГОВОР НА ОМРАЗА И ДИСКРИМИНАЦИЈА ВО СПОРТОТ

Проф. д-р Иван Анастасовски, вонреден проф. д-р Лазар Нанев, Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип Факултет за физичко образование спорт и здравје – Скопје, Правен факултет – Штип

158 | КОНТРОЛА НА МЕДИУМИТЕ И КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ ЗА СТОРЕНА ДИСКРИМИНАЦИЈА ПРЕКУ СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ, ДИГИТАЛНИТЕ МЕДИУМИ

ИЛИДРУГ ВИД КАНАЛИ ЗА ИНТЕРНЕТ-КОМУНИКАЦИЈА

Адвокат м-р Мимоза Салирова

188 | МУЛТИ-КУЛТУРАЛИЗМОТ И ТОЛЕРАНЦИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Професор д-р Рубин Земон, Универзитет „Евро-Балкан“, Скопје



ЧЛЕНОВИ ВО УРЕДУВАЧКИ ОДБОР НА ИЗДАНИЕТО ЗА 2016 ГОДИНА, ПОД НАСЛОВ
ДИЈАЛОГОТ МЕЃУ ЦИВИЛИЗАЦИИТЕ И ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ТОЛЕРАНЦИЈАТА ВО
ДИГИТАЛНАТА ЕРА СЕ:

1. АКАД. ВЛАДО КАМБОВСКИ,

Раководител на Центарот за стратеџиски истражувања, МАНУ

2. РУМЈАНА ЖЕЛЕВА,

*Институт за изучување на општествата и знаењето (ИИОЗ) при
Бугарската академија на науки*

3. ЕДМОНД ЦАНЕ,

*Специјалист за научна комуникација, јавни и надворешни односи при
Албанската академија на науките*

4. ТОМЕ ШЕКЕРЦИЕВ,

Национален офицер за владеење на правото, Мисија на ОБСЕ во Скопје

5. ЕЛЕНА МУЈОСКА ТРПЕВСКА,

Центар за стратеџиски истражувања, МАНУ.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.7(100)(063)

ДИЈАЛОГОТ меѓу цивилизациите и предизвиците на толеранцијата
во дигиталната ера : Меѓународна конференција / [автори Владо
Камбовски ... [и др.] ; превод Лукреција Малковиќ Атанасовска]. - Скопје :
Македонска академија на науките и уметностите, 2018. - 198 стр. : илустр.
; 20 см

Фусоти кон текстот. - Автори: Владо Камбовски, Румјана Желева, Беса
Арифџи, Лилјана Пецова-Илиеска, Ервис Мартани, Едмонд Цане, Виолета
Ѓорѓиевска, Коста Барјаба, Јонијада Барјаба, Иван Анастасовски, Лазар
Нанев, Мимоза Салтирова, Рубин Земон. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-203-221-4

1. Камбовски, Владо [автор]

а) Мултикултурализам - Современи општества - Собири

COBISS.MK-ID 106208010

Меѓународен ден на толеранцијата,

МАНУ,

16 ноември 2016

1.

ЧОВЕЧКОТО ДОСТОИНСТВО И СОВРЕМЕНИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ НА ТОЛЕРАНЦИЈАТА

Академик Владо Камбовски

Главна тема на денешнава конференција, организирана од МАНУ и Мисијата на ОБСЕ во Република Македонија, е дијалогот на цивилизациите и предизвиците на толеранцијата во дигиталната ера. Зад оваа голема тема на нашата современост, која сè повеќе го окупира вниманието не само на најшироките кругови мислители, политичари и верски водачи, туку и на секој граѓанин, се крие навлегувањето во едно од најчувствителните прашања за човекот денес, а тоа е човечкото достоинство и неговите природни слободи и права. Што се случува на полето на нивното почитување, со примената на универзалните стандарди, дали се предвестува конечен пад на еден цел универзален концепт врз кој е создадена парадигмата на современото општество?

Конференцијата се одржува по повод 16 Ноември - меѓународниот ден на толеранцијата, прогласен со Декларацијата за начелата на толеранцијата на Генералното собрание на Обединетите нации од 1995 година, а неговото одбележување веќе петта година како знаменит датум е исполнување на значајната должност предвидена со Преамбулата на Универзалната декларација за човековите права на Обединетите нации од 1948 година: нејзино прифаќање и примена како заеднички стандард што треба да го постигнат сите народи и нации, за секој поединец и секој орган на општеството да се стреми со учење и воспитување да придонесе за почитување на универзалните права и слободи и со внатрешни и меѓународни мерки да го обезбеди нивното општо и вистинско почитување.

Оттука, одбележувајќи го Денот на толеранцијата, одбележуваме универзални цивилизациски достигнувања и вредности кои се единствен патокан за излез од мракот кој се заканува да го поклопи човечкото достоинство, крепејќи се на силата што извира од одредбите на Универзалната декларација за човековите права на Обединетите нации: сите човечки суштества се раѓаат слободни и еднакви во достоинството и правата; тие се обдарени со разум и свест и треба едните спрема другите да постапуваат во духот на братството (член 1); на секого му припаѓаат сите права и слободи прогласени со Декларацијата без никакви разлики во поглед на расата, бојата, полот, јазикот, вероисповедта, политичкото или друго мислење, националното или општествено потекло, имотот или други околности; нема да се прави никаква разлика врз основа на политичкиот, правниот или меѓународниот статус на земјата или територијата на која некое лице припаѓа (член 2). Начелата на еднаквост на правата, недискриминација и толеранција се експлицитно развиени и во други основни одредби на Универзалната декларација: секој има право насекаде да биде признат како правен субјект (член 6); сите имаат право на еднаква



заштита против каква било дискриминација и против поттикнување на дискриминација (член 7); секој има право да ја напушти секоја земја, вклучувајќи ја сопствената, и да се врати во својата земја (член 13); секој има право да бара и да ужива азил од прогонување во други држави (член 14); образованието треба да биде насочено кон потполн развоток на човековата личност и зацврстување на почитувањето на човековите права и основните слободи, тоа треба да го унапредува разбирањето, трпеливоста и пријателството меѓу сите народи, расни и верски групи (член 26).

2. Во светлината на овие најголеми цивилизациски придобивки, нетолеранцијата, дискриминацијата, омразата или другите облици на непризнавање на еднаквоста на слободите и правата мораат да се набљудуваат како изрази на морално и духовно слепило, кое одбива да го признае рационалниот закон над сите закони, што како природна нужност владее со општеството. Вечно трае потрагата по основното начело, главниот замаец, првиот придвижник на универзумот што ги сведува сите промени и движења, па и општествените, на единствена причина од која произлегуваат сите нешта и се враќаат во неа во постојаната борба, апејрон, на противположни стихии, обезбедувајќи хармонија на повисоко и повисоко рамниште. Таа потрага е започната уште со првите антички филозофи на природата („физичари“ како што ги нарекува Аристотел: Анаксимандар, Анаксимен, Хераклит) со обид положбата на поединецот и општеството да се согледа низ монистички пристап кон целината на космосот и владеењето на космичкиот логос.

Но од просветителството и отворањето на видикот на човековата слобода врз начелата на разумот од крајот на XVIII век (Американската и Француската револуција), знаеме со увереност потврдена со емпириски историски факти, дека вечен огин (Хераклит), како синоним за космичкиот логос и космичката справедливост и хармонија, прво начело на општеството и неговиот развој е борбата за признавање на човечкото достоинство. Тоа во себе ги сублимира универзалните човечки вредности, индивидуалната слобода и природни права и, во постојана борба со противположните сили што го ограничуваат, незапирливо го возобновува барањето за општествени промени со кои се овозможува неговото поткревање на постојано повисоко рамниште. Таквата вечна борба (полемос) меѓу човечкото достоинство како инхерентно барање за признавање и почитување е двигател на постојаните општествени промени низ еволуцијата на концептот на човековите слободи и права. Тогаш, кога престанува општествениот дијалог за нив, кога царува нетолеранцијата, омразата и дискриминацијата и насилно е запрена еволуцијата како природен процес што одговара на начелата на разумот, на нејзино место стапува социјалната револуција. Светот, денес, сериозно е соочен со таков расплет, предизвикан од опасните обиди човековите слободи и права да се сведат на рамништето на лажни ветувања и недостижен идеал.

3. Македонското мултикултурно, мултиетничко, мултиконфесионално и плуралистичко општество има повеќе причини да се залага за најдоследна примена на универзалните стандарди за човековите слободи и права, правото на толеранција и културата на толеранција, дијалогот и разбирањето и спротивставувањето на која било форма на дискриминација, нетрпеливост или омраза. Прво, затоа што има вековна, инхерентна и природна традиција на толеранција и интеркултурен дијалог и разбирање, кој е вткаен во битието на секој граѓанин и во генетските кодови на колективната меморија. Неговата културна историја и битие е со милениуми создавана низ спојот и преплетувањето на различни цивилизации, култури, раси, народи, вери и обичаи. Тие го одржувале заедничкиот живот во Македонија благодарейќи на заедничките споделени вредности и непрекинатиот дијалог, разбирање и заемно почитување и признавање низ богатството на јазици на кои се комуницирало и низ испреплетени фолклорни ритмики, сказни, преданија и митови. Според тоа, концептот на толеранција, братство, дијалог и еднаквост во слободите и правата не е и не може да биде „октроиран“ политички образец, моделиран според волјата и утилитаристичките цели на политичките водства низ етноцентрична оптика (бинационалност во мултикултурно општество?), затоа што тоа е во длабока спротивност со универзалната природа на човечкото достоинство и од него изнедреното право на толеранција, дијалог и заемно почитување.

Второ, Македонија во последните два века е изразито миграциско подрачје: повеќе од една третина од македонскиот народ и огромен број припадници на делови од другите народи во неа се преселени и живеат на Запад, распрснати на трите континенти. Притоа, особено важен е фактот дека таа е миграциско подрачје со такво забрзување на интензитетот на иселување на младите, што денес има за последица физичко празнење на големи подрачја од нејзината територија. Има ли нешто еретичко во прашањето: Дали при очигледно започнатата голема преселба на народите во ерата на глобализација е исклучено тие подрачја, со прекрасни услови за живот да станат примамливи за други народи кои бараат подобро место за живеење? Според тоа, како да се помират, од една страна, нашите оправдани барања за почитување на правото на толеранција и интеграција на наши граѓани во други држави и, од друга страна, можните изблици на ксенофобија, нетолеранција и дискриминација кон странци кои истите барања ги адресираат кон нас? Во досегашното справување со бегалската криза Република Македонија одговори успешно на барањата за примена на меѓународните стандарди во третманот на бегалците и мигрантите. Но, внимателно мора да се разгледаат забелешките ставени во одделни случаи од страна на Меѓународната заедница (Amnesty International, подигнати тужби од сириски бегалци пред Европскиот суд за човекови права), поради подобрување на институционалните, правните, безбедносните и хуманитарните процедури и мерки.

4. Начелата на дијалог, толеранција, мултикултурализам и другите придобивки на концептот на вродените и природни човекови слободи и права денес, во информатичката ера се соочуваат не само кај нас, туку во глобални рамки, со отворени закани и тенденции за ретроградни процеси. Наместо процесот на глобализација и дигитализација да го проширува просторот за непосредна комуникација на луѓето („комуникативен дискурс“ на Хабермас), без посредство на политички, државни или, воопшто, институционални структури, како слободно поле на дијалог, приближување и разбирање, тој е контаминиран со омраза, поттикнување на насилство, нетолеранција и создавање атмосфера на лична загроеност и анксиозност. Нереално е очекувањето дека од таквата агресија што ги запоседува електронските изданија, електронската пошта, порталите, твитерите и сличните иновации, најчесто ставена во служба на политички манипулации, поединецот зависен и заробен од нивната моќ, може да се одбрани со соодветни правни средства. Или дека наједноставна реакција на таквите форми на нетолеранција треба да биде некој нов „чартизам“ со помош на правни ограничувања, забрани или казни. Тие се тешко применливи поради нивните специфичности кои ги прават непогодни за правно уредување, без постоење и на меѓународно обединети инструменти за примена.

Потврда за ова тврдење е сознанието дека и интервенциите извршени со поддршка на ОБСЕ во нашето законодавство (Кривичниот законик), во однос на спречувањето на тешките облици на говор на омраза и криминал од омраза од 2009 година па до денес, остануваат без очекуваните ефекти во судската практика на нашите судови. Или, веќе, речиси, една година остануваат без соодветна реакција од страна на Министерството за правда предлозите подготвени од експертската група, што ја сочинуваат претставници на академската заедница и на државните институции, за натамошно унапредување на законската рамка за спречување на говорот и криминалот од омраза. Слична е состојбата со примената на новата регулатива за спречување на дискриминацијата, која бележи сосема скромни резултати во третирањето на спорадични случаи, без сериозна реакција на облиците на дискриминација врз политичка, етничка, економска или социјална основа.

Постулатот на толеранција, дијалог, разбирање и недискриминација не само како морално, туку и како политичко и правно барање е највисок императив кој налага запирање на тенденциите што го еродираат македонското општество и се една од причините за неговата постојна криза. Тоа, сè повеќе се дезинтегрира по партиска, политичка, идеолошка и социјална основа, со навидум обезбедена етничка кохезија како коегзистенција заснована на прагматични интереси на политички врхушки. Таквите тенденции се продлабочуваат до таму што го загрозуваат едно од основните начела на секоја општествена заедница - законитоста,

почитувањето и еднаквата примена на законите, што е неопходен услов за еднаквост и заштита на човековите слободи и права. Уште некој чекор понатаму во ерозијата на тоа начело, влегување во состојба во која почитувањето на законите никој, па ни носителите на највисоки државни функции, негосмета и за највисока морална должност - и нашето општество ќе биде турнато во анемија без способност да остварува интегративна функција низ дијалог, признавање на другиот и толеранција и разбирање.

Единствен пат за надминување на таквите тенденции е најширокиот и со ништо ограничен општествен дијалог внатре, дијалог со нашите соседи за сите отворени прашања и активното вклучување во меѓународниот дијалог на цивилизациите со превентивна и активна дипломатија, со давање предност на научната и културната дипломатија. Само на тој начин може да се одговори на најважната порака на нашата современост за „живеење во вистина“ (Хавел), како заедничка потрага по одговор на барањето за трансформација на македонското општество во заедница заснована врз заемно почитување на еднаквите слободи и права на другиот, на разбирање, братство и солидарност.



2.

ТОЛЕРАНЦИЈА, РАЗБИРАЊЕ, ТЕХНОЛОГИЈА: СОВРЕМЕНИ ПРЕДИЗВИЦИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Румијана Желева

Апстракт:

Овој есеј ја обработува врскаџа помеѓу разбирањето, толеранцијата и технологијата во современиот свет. Во него се зборува за тоа како некои возбудливи нови околности и развојна којшито ги разбираме и се среќнуваме со „другите“ се предизвик за толеранцијата и нејзините модалитети. Главното прашање во нашиот фокус е зошто толеранцијата во едно општество и во државното управување толку тешко се постигнува и зошто сооделувањето на диспозицијата на толерантноста однесување со другите претставува предизвик. Нашата анализа дава одредени размислувања за ова и за други прашања од социолошка перспектива. Во неа се зацртнуваат три важни димензии на концепцијата на толеранција, сугерирајќи дека истата не треба да се сфати како едностран чин или напор.

Толеранцијата може да се афирмира само преку континуиран и постоеан напор. Луѓето можат да научат да бидат толерантни преку образованието. Толеранцијата може да се подучува и да се учи. Таа се постигнува преку знаење, ошвореност, комуникација, слобода на мисла, совест и верување, размена на мислења и слободен дијалог.

Вовед

Меѓународниот ден на толеранција, се одбележува годишно и истиот беше воспоставен од УНЕСКО во 1995 година. Со овој чин усвоен пред повеќе од 10 години, УНЕСКО и неговите земји учеснички, како и други меѓународни субјекти имаат за цел да генерираат јавна свест за опасностите од нетолеранцијата. Тие увидоа дека во едно современо општество неопходно е да се преземат сите позитивни мерки за промовирање на толеранцијата, бидејќи толеранцијата не е само принцип кој се негува туку таа претставува и неопходност која обезбедува мир и економски и социјален напредок, како и одржлив развој на сите народи, социјални групи и општества.

Како што се вели во членот 3 од Декларацијата на УНЕСКО за принципите за толеранција, „во современиот свет, толеранцијата е посуштинска од кога и да било досега“. Последните случувања во меѓународните односи, новите глобални закани, регионалните и локалните вооружени конфликти и војни, ги променија перцепциите во јавната, геополитичката и меѓународната политика, од една страна, а, од друга страна, современите модели на општествена мобилност, новото слободоумно разбирање на потребата луѓето да живеат во мир со другите, акцентот на културата на мирот, уште еднаш ја направија толеранцијата клучен концепт и предмет на интензивни општи напори. Сите ние, обично, за толеранцијата мислиме како за нешто добро, но истата не се постигнува така лесно.

Зошто толеранцијата во општеството и на државно ниво толку тешко се практикува и зошто толерантното однесување толку тешко се распространува низ општеството? Во овој есеј, ќе се обидам да презентирам некои размислувања за овие прашања од перспектива на социологијата. Би сакала да нагласам три важни димензии на толеранција коишто нејзиното практично спроведување и општо распространување го прават предизвик:

1. Толеранцијата е инклузивен концепт.
2. Толеранцијата е апсолутен и, во исто време, релативен концепт.
3. Толеранцијата е постојан, континуиран, долгорочен напор.

Толеранцијата е инклузивен концепт

Толеранцијата е поврзана со сите. Таа претпоставува дека јас го признавам постоењето, правото и слободата на секој човек кој се разликува од мене; во оваа смисла, таа е најсоцијалниот и општествено најинклузивниот концепт. Според дефиницијата на речникот на Кембриџ, „Толеранцијата е подготвеност да се прифати однесувањето и верувањата кои се различни од вашите сопствени, иако можеби не се согласувате со нив или не ги одобрувате“.

Оттука, толеранцијата подразбира почитување, прифаќање и разбирање на богатата разновидност на културите на нашиот свет, формите на изразување и начините да се биде човек. Толеранцијата е хармонија и прифаќање на различностите. Тоа не е само морална должност, туку е и политички и законски услов. Покрај тоа, толеранцијата е лична доблест што овозможува мир со другите, придонесува за меѓусебно разбирање, овозможува дијалог и, конечно, на државно и меѓудржавно ниво, ја промовира замената на културата на војна со култура на мир.

Во однос на односите меѓу поединци во општествените интеракции, толеранцијата, пред сè, е активен став поттикнат од признавањето на универзалните човекови права и основните слободи на другите. Толеранцијата бара активни играчи, и истата ја практикуваат поединци, групи и држави.

Концептот на толеранција ја содржи идејата дека не живееме сами и дека нашите индивидуални права и слободи се ограничени од присуството на други луѓе околу нас. Толеранцијата е можеби најкоректниот политички концепт, за кој секој политичар, новинар или застапник за човекови права страшно ќе се залага. Но, на ниво на секојдневната интеракција, толеранцијата никогаш нема да функционира доколку луѓето не учествуваат во неа, или попрецизно, доколку секој поединец не соработува со другите. Од друг аспект, причината поради која сметаме дека е важно да бидеме толерантни кон другите, е таа што сме длабоко свесни за нашата сопствена слобода. Ние не би сакале нашата слобода да биде ограничена, па затоа веруваме дека би било погрешно да се ограничува и слободата на оние со кои не се согласуваме.

Толеранцијата е и апсолутен и релативен концепт

Толеранцијата е прикажана во говорот и зборовите на поединци и на групи на луѓе. Како што добро знаеме, говорот и зборовите се сместени во контекстот на културата во која живееме и дејствуваме. Според Алфред Шуц, секоја група во општеството има различен збир на културни образци кои го

регулираат „општествениот живот“. Овие културни обрасци претставуваат жив (за разлика од свесниот) општествен опсег кој е целосно достапен само за членовите на таа група. Аутсајдери, туѓинци, странци или мигранти, се претпоставува, дека не можат лесно да навлезат во светот на групата и да го разберат. Идеите и перцепциите што се соодветни за одредена група се она што Шуц (1994) го нарекува „вообичаено размислување“ на групата. Шуц го дефинира „вообичаеното размислување“ како „претпоставки релевантни за одредена социјална група што се подразбираат“ (1994: 502). Освен тоа, „вообичаеното размислување“ го претставува здравиот разум и знаењето на една група. Тоа е „неспорно и неспоредливо“ знаење на луѓето кои живеат заедно и го делат истото искуство. Според Шуц, туѓинец може да биде кој било имигрант, кој било странец кој „изгледа различно“ или, на крајот на краиштата, секој што, едноставно, се разликува од нас.

Во однос на вклученоста во групата, туѓинецот поминува низ три фази. Во првата фаза, онаа на „незаинтересираниот набљудувач“, туѓинецот сè уште е многу зависен од гледиштето што го има во културата на домаќинот, но не е заинтересиран за интеракција со луѓето од оваа култура. За него е доволно групата да се набљудува од далеку.

Тогаш туѓинецот стапува на сцената како „потенцијален член“. Оваа промена доаѓа како резултат на недостатоците коишто туѓинецот ги доживува во однос на „вообичаеното размислување“ на групата. Според Шуц, „културниот образец на групата на која ѝ се пристапува, тогаш, не е повеќе предмет на неговата [на туѓинецот] мисла, туку сегмент од светот во кој треба да доминираат акции“ (1994: 503). Со други зборови, додека во првата фаза, групата домаќин постоела во умот на туѓинецот само теоретски, во втората, тој/таа ја доживува групата како феномен на секојдневието. Конечно, туѓинецот стапува на сцена кога тој станува, она што Шуц го нарекува, „член на актерската екипа“.

Сега, туѓинецот станува полноправен член на групата домаќин и влегува во општествени односи со другите општествени актери. Оваа психолошка транзиција е одбележана со просторна промена, од оддалеченост до близина со групата. Туѓинецот сега доживува криза со категории и термини. Она на што тој сега е сведок е во спротивност со она што го знаел претходно. Затоа, во неговиот ум се раѓа сомневање околу знаењето во кое претходно бил уверен. Ова сомневање опстојува и го спречува туѓинецот целосно да го прифати знаењето на групата домаќин. Во оваа фаза се формира објективноста на туѓинецот. Шуц го дефинира овој модел во 40-тите години на XX век, во автобиографскиот контекст на светот пред појавата на интернетот, кога јазикот и интерактивниот дијалог се чинеле попривлечни и поважни отколку што се денес.

Важно прашање е како да се оцени до кој степен напредокот во технологијата влијаел врз моделот на Шуц или дали го направил дури и

ирелевантен. Како што ќе биде посочено на оваа конкретна конференциска сесија, вреди да се испита до кој степен глобалните комуникациски технологии влијаеле врз процесот на асимилација на „туѓинците“ во средините што им се туѓи и дали моделот на Алфред Шуц е соодветен и денес¹. Откако го кажав ова, одам на третата и последна забелешка за толеранцијата.

Толеранција како тековен, континуиран и долгорочен напор

Толеранцијата не е еднократен акт; таа може да ја постигне својата цел само преку континуирани, постојани напори. Образованието може да им помогне на луѓето да научат да бидат толерантни. Толеранцијата и учењето за толерантно однесување може да се поттикнуваат со знаење, отвореност, комуникација и слобода на мислење. Уште поважно, ова учење може да биде олеснето со новите информатички и комуникациски технологии.

Ентони Гиденс (1991) неодамна ги опиша комуникациските медиуми како „водечко влијание во глобализацијата на општеството во текот на изминатите 20 или 30 години“. Тој тврди дека „модернизмот е неразделив од „сопствените“ медиуми: печатениот текст и потоа, електронскиот сигнал“ (ebd.). Оваа изјава би можеле да ја конкретизираме додавајќи дека постмодерноста е неразделива од „сопствениот посебен“ медиум - интернетот. Испитувајќи го влијанието на медиумите и интернетот во постмодернизмот, Сандра Волман (1998), а потоа Дејвид Морли (2000), објаснија дека електронските медиуми од разни видови дозволуваат „радикално навлегување на далечни настани во домашниот простор“². Морли дури додава дека радиодифузијата на своите потрошувачи им овозможува да „посетат“ далечни локации (преку звук и слика), без да ја напуштат удобноста и безбедноста на своите домови.

На тој начин им се овозможува истовремено да останат дома и да „шетаат“ (Morley 2000). Последицата на овие случувања во сферата на медиумите, на интернетот и технологијата врз прифаќањето и почитувањето на „другите“ е што дури и хомогените популации сега се креваат против другиот веднаш штом ќе добијат пристап до современите комуникациски медиуми. Во овој контекст Морли нагласува: „Во традиционалната визија за работите, културите се сфаќаат како вкоренети во време и простор, отелотворувајќи ги генеалогииите на „крв, имот и граници“, а со тоа и на културите, „вкоренетите општества и нивните членови: организации што се развиле, живееле и умреле на одредени локации“.

¹ Одржана на 16 ноември, 2016 година, Меѓународната конференција за толеранција „Дијалог меѓу цивилизациите и предизвиците за толеранцијата во дигиталната ера“ беше заеднички организирана од МАНУ, Мисијата на ОБСЕ во Скопје. Авторот, кој претседаваше со првата сесија на Конференцијата ја упатува својата благодарност на организаторите за поканата.

² Види Wallman 1998 и Morley 2000.

Спротивно на тоа, современиот свет е свет на движење, и таа мобилност (и физичката и имагинативната) е во центарот на нашата концептуализација на модерноста и нејзините различни „позиции“ (2000). Електронските медиуми, посебно интернетот, но и сателитската телевизија, се примарната сила што ја разделува културата од времето и просторот и дозволува таа да постои единствено во времето. Додека оваа технологија ја одвојува културата од одредено време и простор, таа, исто така, ги одделува луѓето од специфичните локации и домашните опкружувања.

Глобализацијата, посебно глобализацијата на комуникациската технологија, има влијание врз „живот свет“ и „секојдневниот живот“, дефиниран од Шуц и развиен од други феноменолошки социолози. Преминот кон глобализирачкиот свет може да се гледа како премин од модерното во постмодерното општество. Оваа промена, тврди Зигмунт Бауман (1997), има драстично влијание врз начинот на кој се гледаат туѓинците и дојденците: „Во современото општество и под покровителство на современата држава, културолошкото и/или физичкото уништување на туѓинците и на туѓото беше креативно уништување“. Антони Гиденс се согласува, пишувајќи: „Глобализацијата ... процес на нееднаков развој кој фрагментира онака како што и координира ... воведува нови форми на светска меѓузависност, во која, уште еднаш, нема „други“ (1990: 175).

Насу (2006) пишува дека исчезнувањето на „другите“ се должи на глобализациското адаптирање на збир на таканаречени глобални стандарди, речиси во сите области од општествениот живот. Таквото инсистирање на глобалните стандарди, исто така, може да се изрази со слогани како „Сите заедно“ или „Сите се еднакви“.З Затоа, глобализацијата може да се карактеризира како процес на намалување или исчезнување на „различноста“. Таквиот процес може да содржи и склоност да се потисне „другоста“. Со други зборови, да бидеме толерантни денес не е полесно само поради тоа што средбите со другите или со „другоста“ станаа „норма“ во нашите постмодернистички општества. Постмодерните времиња, како што ги нарекува Бауман, се карактеризираат со речиси универзална согласност дека различноста не само што е неизбежна, туку е добра, скапоцена и има потреба од заштита и негување (Бауман 1997: 31). Во овие постмодернистички времиња, космополитизмот е светоглед кој прифаќа поинаков став во однос на присуството на туѓинци, дојденци, странци, мигранти. Како состојба на умот, космополитизмот означува начин на управување со значењето на „да се биде отворен и да се биде вклучен во другоста“ (Marotta 2010: 112).

3 Види исто Alvord 2011.

Заклучоци

Толеранцијата не е еднократен чин и може да се постигне само преку континуиран и постојан напор. Луѓето можат да учат како да бидат толерантни. Толеранцијата може да се подучува и да се учи. Знаењето, отвореноста, комуникацијата, а особено новите комуникациски технологии ја промовираат толеранцијата. Потребно е општествено знаење со кое ќе им се дава значење на интеркултурните разлики во рамките на толеранцијата, и ќе се создава атмосфера која води кон дијалог. Едуцирањето на учениците, кои се потенцијалните идни преговарачи, почнувајќи од основно училиште, значително ќе придонесат за ширење на социјалната комуникација, ќе помогнат во изградбата на културата на консензус и ќе ја зајакнат улогата на толеранцијата.

Библиографија

- Alvord, Daniel R. 2011. *Stranger in a Globalized World: Identity and Assimilation among Korean and Nepalese Immigrants*.
- Bauman, Zygmunt. 1997. *Postmodernity and its Discontents*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Berger, Peter & Thomas Luckmann. 1966. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York. Giddens, Anthony. 1990. *The Consequences of Modernity*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Morley, David. 2000. *Home territories: Media, mobility and identity*. London and New York: Routledge.
- Marotta, Vince P. 2010. *The Cosmopolitan Stranger*. In: S.V. Hooft and W. Vandekerckhove (Eds). *Questioning Cosmopolitanism*. New York: Springer. 105-120.
- Nasu, Hisashi. 2006. *How is the Other Approached and Conceptualized in Terms of Shutz's Constitutive Phenomenology of the Natural Attitude?* In: *Human Studies* 28. 385-396.
- Schutz, Alfred. 1994. *The Stranger: An Essay in Social Psychology*. In: *American Journal of Sociology*. Volume 49. Issue 6 (May, 1944). 499-507.
- The Cambridge Dictionary. Accessible at <http://dictionary.cambridge.org/es/diccionario/ingles/tolerance> on 30.06.2017.
- Wallman, Sandra. 1998. *New Identities and the Local Factor - OR: When is Home in Town a Good Move?* In: Rapport, N and Dawson, A, (Eds.) *Migrants of Identity: Perceptions of Home in a World of Movement*. Berg: London. 181-205.

3.

ЕФЕКТИВНО КРИВИЧНО ГОНЕЊЕ НА КРИМИНАЛОТ ОД ОМРАЗА КАКО ПРЕДУСЛОВ ЗА НЕГОВОТО СПРЕЧУВАЊЕ

д-р Беса Арифџи

Апстракт:

Најсериозниот проблем во однос на справувањето со криминалот од омраза во Македонија е фактот што во поголем дел од случаите овие кривични дела не се претставуваат како криминал од омраза туку како „обичен“ криминал во кој не се препознава вистинскиот мотив за кривичното дело. На овој начин, официјалната слика за криминалот од омраза во земјата, најчесто, не ја отсликува вистинската слика.

Во овој труд ќе биде анализирана важноста од ефективно гонење на криминалот од омраза како такво, со цел препознавање на проблемот и идна превенција на ваквите видови криминал. Очигледно е дека без институционална акција овие кривични дела не само што ќе се случуваат и понајаму, туку ќе останат „скриени“ од официјалните податоци, што, за жал, не го решава проблемот туку уште повеќе го усложнува.

Овој труд ќе ја анализира законодавната регулатива за криминалот од омраза во Македонија и најоригинално што се вложуваат за да се обезбеди подобро законодавство со кое ќе се обезбеди поефикасно гонење на криминалот од омраза. Ќе бидат анализирани официјални и неофицијални извештаи преку метод на секундарно истражување и ќе биде извршена компарација во однос на кривичното гонење на криминалот од омраза во земјите од регионот. Заклучоците и препораките ќе дадат идеи за законодавните амандмани и решенија кои се наоѓаат во компаративната практика и коишто ќе придонесат за подобрување во областа на кривичното гонење на криминалот од омраза во Македонија.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: криминал од омраза, говор на омраза, кривично гонење, Македонија

ВОВЕД

Криминалот од омраза, против кој нема соодветно кривично гонење и казнување, претставува сериозна закана за меѓучовечките, меѓуетничките и меѓуконфесионалните односи во една земја. Неуспехот на државните институции да ги гонат овие кривични дела покажува дека државата е волна да ги толерира. Толеранцијата која се покажува

кон криминалот од омраза создава маргинализирани групи и заедници кои се дистанцираат од државните институции поради чувството дека соодветно не се заштитени од институциите што треба да ја гарантираат нивната заштита. Овој недостаток на доверба во институциите создава многу други проблеми кои произлегуваат од маргинализацијата и дискриминацијата на група луѓе.

Криминалот од омраза е реалност во секоја земја. Секоја држава се соочува со различни видови и интензитети на криминал сторен од омраза. Меѓутоа, државите се разликуваат меѓу себе во однос на нивните политики со кои го гонат криминалот од омраза. Некои држави покажуваат јасна намера и акција насочени кон гонење на криминалот од омраза. Тие не само што ги дефинираат овие кривични дела во нивното законодавство, туку нивното кривичното гонење го имплементираат во работата на државните институции кои имаат надлежност да гонат кривични дела. Тие создаваат одделни механизми за гонење на криминалот од омраза и тесно соработуваат со заедниците кои обично се појавуваат како жртви на овие криминали.

Други држави избираат да го игнорираат проблемот со криминалот од омраза, не сакајќи да се мешаат во односот меѓу различните заедници. Всушност, одлуката да го игнорираат криминалот од омраза и да се преправаат дека не постои е она што ги попречува овие односи и го создава горенаведениот недостаток на доверба во државните институции. Затоа, игнорирањето нема да реши ниту еден проблем поврзан со криминалот од омраза, туку само ќе создаде нови.

Кога зборуваме за важноста на толеранцијата во едно мултиетничко и мултиконфесионално општество, треба да разбереме дека толеранцијата не е само дефиниција уредно напишана на хартија која изгледа добро кога ќе се рецитира во важни пригоди. Толеранцијата значи сериозна акција за создавање средина без дискриминација и маргинализација, каде што преовладува концептот на владеење на правото. Толеранцијата значи да се прикаже нулта толеранција за какво било дејство кое ги попречува добрите односи меѓу заедниците. Толеранцијата значи фер и правично гонење на криминалот од омраза.

Оваа статија ќе зборува за пристапот кон криминалот од омраза, важноста на кривичното гонење како и за новите случувања во однос на измените во законодавствата и менувањето на традиционалниот пристап во кривичните гонења на криминалот од омраза.

Сегашните законски одредби и нивното спроведување во практиката

Измените и дополнувањата на Кривичниот законик на Република Македонија (во сила од 1996 година (Каневчев, 2015)) од 2009 и 2014 година го воведоа концептот на криминал од омраза во позитивното кривично право на оваа земја, конкретно во членот 39 став 5, кој гласи:

„ [п]ри одмерување на казната судот посебно ќе има предвид дали кривичното дело е сторено против лице или група на лица или имот, непосредно или посредно, поради неговиот/нејзиниот пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничко потекло, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско убедување, други верувања, образование, политичка припадност, приватен или социјален статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семеен и брачен статус, имотен статус, здравствена состојба или која било друга основа предвидена со закон или ратификувана со меѓународен договор.¹⁴ Овој вид на квалификувано изрекување казни и горенаведените заштитени карактеристики на жртвата понатаму се споменуваат во членовите 137/1, 144/4, 319/1, 394е / 1, 417/1 од овој Кривичен законик, со што се криминализираат: Повреда на еднаквоста помеѓу граѓаните, Загрозување на безбедноста, Предизвикување на омраза, Поделба или нетолеранција врз основа на национална, расна, верска и друга форма на дискриминација, Дистрибуција на расистички и ксенофобичен материјал преку компјутерски системи и Расна и други форми на дискриминација. Како што објаснува Камбовски (2015), целта на оваа одредба вклучува и спречување на криминал од омраза, како и испраќање институционална порака дека истите нема да се толерираат во ова општество. Меѓутоа, законските одредби кои се пишуваат само во текстот на Кривичниот закон, но истите не се применуваат во практиката, немаат никаква вредност. Иако концептот на кривични дела од омраза е воведен од 2009 година, проблемот кој остана и кој беше утврден од граѓанскиот сектор е дека судската практика на Република Македонија не ги препознава кривичните дела од омраза како такви и затоа, лицата кои ги извршуваат, обично се обвинети или осудени за „нормални“ кривични дела без одлучувачкиот елемент кој ги карактеризира како кривични дела од омраза. Оттаму, едно едноставно пребарување на официјалната веб-страница на ОБСЕ

¹⁴ (Кривичен законик на РМ, усвоен во 1996 год., „Службен весник на РМ“, бр. 37/1996, со измени од „Службен весник на РМ“ ,бр. 80/99, 04/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 51/11(2), 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15.

за кривични дела од омраза (<http://www.hatecrime.osce.org/former-yugoslav-republic-macedonia>) ќе покаже дека во Република Македонија нема официјални податоци во врска со бројот на обвинети, гонети или осудени лица во врска со оваа форма на криминал. Причината за ова е недостатокот на ефикасен механизам во институциите на полицијата, обвинителството и судството кој би ги идентификувал кривичните дела од омраза и би ги карактеризирал како такви.

Од друга страна, Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија, поддржан од ОБСЕ, развива одделна програма за кривични дела од омраза од 2013 година па наваму и оттогаш ги следи инцидентите што имаат елементи на криминал од омраза. Резултатите се објавуваат во нивните годишни извештаи (Хелсиншки комитет за човекови права во Република Македонија, 2015) и (Хелсиншки комитет за човекови права во Република Македонија 2014) како и на веб-страницата наменета за криминал од омраза: www.zlostorstvaodomezata.com. Споменатите извештаи и ажурираните информации на веб-страницата покажуваат дека од 2013 година се случиле вкупно 286 инциденти поврзани со криминал од омраза, од кои повеќето се однесуваат на карактеристиката на етничка припадност или државјанство (183), додека другите се однесуваат на карактеристиките на политичка припадност или политичко убедување (33), статусот на бегалец или мигрант (30), на национална, расна или верска омраза, раздор или нетолеранција (23), на верска припадност или верско уверување (20), на сексуална ориентација или родов идентитет (18) итн.² Згора на тоа, извештаите на Хелсиншкиот комитет јасно укажуваат дека според нивното следење на судските постапки на инциденти поврзани со криминал од омраза, обично се забележува дека овие кривични дела не се соодветно истражени и многу сторители се или неидентификувани или не се прогласени за виновни, или, пак, алтернативно, осудени се на мали казни.³ Овие индикации покажуваат дека криминалот од омраза е евидентен во Република Македонија и покажува јасни карактеристики како таков и покрај недостатокот на официјални извештаи од страна на државните институции, така што игнорирањето на овој факт нема да ги отстрани овие кривични дела. Напротив, како што смета Европскиот суд за човекови права: „[п]ри истражувањето на насилните инциденти, како што е лошо постапување, државните органи имаат обврска да ги преземат сите разумни чекори за да ги откријат можните дискриминациски мотиви. Да се третира насилството и бруталноста со дискриминациски мотив на

² За точни информации, консултирајте се со следнава врска: <http://www.zlostorstvaodomezata.com/reports?l=bg> (пристапено на 8 август 2016 година)

³ Така, во инцидент што се случи во Радишани - Скопје, каде што цело етничко албанско семејство доживеа континуирано насилство и затоа беше принудено да замине и да се пресели во странство, само едно лице беше прогласено за виновно, додека другите не беа идентификувани и покрај безбедносните видеокамери. Повеќе информации за овој случај и други инциденти што ги следи Хелсиншкиот комитет може да се најдат во нивниот Годишен извештај за криминал од омраза од 2014 година. (Хелсиншки комитет за човекови права во Република Македонија, 2014)

ист начин како и случаите што немаат таков мотив би значело игнорирање на специфичната природа на овие дела кои се особено деструктивни за основните права“ (Идентоба и другите против Грузија 2015, ЕСЧП, став 67).

Меѓународни препораки и формирање на Национална работна група за криминал од омраза. Предлог-измени и дополнувања на Кривичниот законик на Република Македонија

Во овој поглед, многу е важно да се споменат некои препораки од меѓународните организации. Оттука, Извештајот на Работната група за Универзален периодичен преглед на ООН за 2014 година ѝ препорачува на Република Македонија „да се бори против неказнивоста на насилството врз маргинализираните лица, мотивирано од нивната етничка припадност, религија или сексуална ориентација, особено преку подобрена свест кај јавноста, полицијата и судските власти“⁴ (Генерално собрание на Обединетите нации, Совет за човекови права, 2014 година, стр. 18). Исто така, Извештаите за напредокот на Европската Унија за Република Македонија за 2013 година укажуваат на тоа дека „нема систематско прибирање на податоци за пријавувањето, истрагите и кривичното гонење на говорот на омраза и криминалот од омраза, а обуките за органите на прогонот, обвинителите и судиите треба да се зајакнат (Европска комисија, 2013, стр. 45), при што ситуацијата не се менува ниту во 2014 година (Европска комисија, 2014 година, стр. 47), ниту во 2015 година: „Собирањето на податоци за пријавувањето, истрагата и гонењето на говорот на омраза и криминалот од омраза сè уште не се одвива систематски, а неколкуте случаи на говор на омраза во социјалните медиуми и блоговите бараат соодветно следење од страна на властите“ (Европска комисија, 2015, стр. 59).

Поради овој недостаток на напредок, во 2015 година, Мисијата на ОБСЕ во Скопје, во соработка со Македонската академија на науките и уметностите (во понатамошниот текст МАНУ) во тоа време предводена од академик Владо Камбовски, работеа заеднички на формирање на Национална работна група за кривични дела извршени од омраза, составена од претставници од следниве институции: Правниот факултет, Министерството за правда, Министерството за внатрешни работи, обвинителството, судството, националното контакт-лице за криминал од омраза од Министерството за надворешни работи, Академијата за судии и јавни обвинители, Граѓанското општество (Хелсиншки комитет), академската заедница, Националната комисија за борба против дискриминација, МАНУ и Македонското друштво за кривично право и криминологија (Камбовски, 2015). Авторот на овој труд е член на Националната работна група за

⁴ Препорака 101.40 предложена од Белгија, Совет за човекови права, Извештај на Работната група за Универзален периодичен преглед - Поранешна Југословенска Република Македонија (26 март 2014), страница 18, достапна на <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Страници/MKSession18.aspx> (пристапено на 8 август 2016 година)

криминал од омраза (во понатамошниот текст НРГКО). Групата работеше на изготвување предлог-измени на Кривичниот законик на Република Македонија, чија цел е подобра дефиниција на криминалот од омраза во различни членови од Законикот. Посебна дефиниција треба да се утврди во членот 122 став 23 со кој ќе се дефинира криминалот од омраза како: „... кривично дело против некое лице или правно лице или имот поврзан со него, што е сторено целосно или делумно поради фактичката или претпоставената карактеристика на лицето кое се однесува на раса, боја на кожа, национална и етничка припадност, религија или вера, ментална или телесна попреченост, пол или родов идентитет, сексуална ориентација, политичка припадност, возраст или припадност на маргинализирана група“ (Камбовски, 2016). Дефиницијата ќе се однесува на преостанатиот член 39 став 5, како што е наведено погоре, во смисла на пропишување на отежнувачки околности кога кривичното дело вклучува елемент на пристрасност. Освен тоа, претходната листа на одделни кривични дела, каде што елементот за пристрасност продолжува да претставува отежнувачка околност, според предложениот нацрт-амандман треба да се прошири со цел да се вклучат следните кривични дела кои ќе вклучуваат дополнителна отежнувачка околност кога ќе бидат извршени од омраза: Убиство (член 123), Телесна повреда (член 130), Тешка телесна повреда, (член 131), Присилба (член 139), Противправно лишување од слобода (член 140), Мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување (член 142), Загрозување на сигурноста (член 144), Спречување и смеќавање на јавен собир (член 155), Силување (член 186), Обљуба врз немојно лице (член 187), Полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години (член 188), Неукажување прва помош (член 208), Оштетување туѓи предмети (член 243), Злоупотреба на службена положба и овластување, (член 353), Насилство (член 386), и Сквернавење на гроб (член 400).

Препораки од ОБСЕ-ОДИХР во однос на Предлог - измените на Кривичниот законик на Република Македонија

Предложените измени и дополнувања беа темелно разгледани од страна на ОБСЕ-ОДИХР при што беше доставен детален повратен извештај со коментари и препораки кои во моментот се во процес на приспособување од страна на Националната работна група за криминал од омраза. Во извештајот од ОБСЕ-ОДИХР за 2016 година се наведува дека двата пристапа кон користење на членот 39 став 5 треба да се аналогни на пристапот за криминалот извршен од омраза, за да се вклучи подолг список на кривични дела и да се обезбедат подобри можности за идентификување и гонење на кривични дела од омраза. ОБСЕ-ОДИХР понатаму препорачува „да се донесе одлука во законот судиите да бидат обврзани да ги евидентираат причините за примена или непримена на одредбата од членот 39 став 5

од постојниот Кривичен законик во случаи кои вклучуваат потенцијални мотиви за пристрасност од страна на сторителите“ (ОБСЕ-ОДИХР, 2016, стр. 10). Тие, исто така, препорачуваат одредено усогласување на старите и новите членови и ставови со цел да се обезбеди јасно разбирање на концептот на криминалот од омраза и подобра имплементација. Исто така, интересно е што извештајот покажа дека „[в]о случај на политичка припадност, иако оваа основа понекогаш е вклучена како заштитена карактеристика во домашното законодавство, таа не е неприкосновена или фундаментална карактеристика и често може да се промени со текот на времето“. Понатаму, станува збор за нејасен термин, отворен за различни толкувања и потенцијално, многу тежок за докажување во практика. Поради оваа причина, се препорачува политичката припадност да биде отстранета како заштитена карактеристика од Предлог-измените (ОБСЕ-ОДИХР, 2016, стр.13). Сепак, важно е да се напомене дека Македонија во моментот претставува екстремно политизирано општество, а како што е објаснето во горенаведените извештаи, криминалот од омраза поврзан со политичка припадност или политичко убедување е втора по големина категорија на криминал од омраза извршен во Република Македонија. Затоа, политичката припадност и политичкото убедување во амандманите треба детално да се разработат и сериозно да се разгледаат, земајќи ја предвид специфичната ситуација во оваа земја. Така, ќе се испрати порака дека криминалот од омраза од кој и да е вид нема да се толерира и ќе биде соодветно санкциониран. Во врска со ова, многу е важно што нацрт-амандманите вклучуваат 17 дополнителни кривични дела, кои ќе го вклучат елементот на пристрасност за разлика од другите преостанати 5 кривични дела кои оваа пристрасност ја вклучуваат со претходните амандмани. Исто така, од клучно значење е да се создаде посебна стратегија за спроведување на амандманите со која ќе се воспостават соодветни механизми за идентификување и следење на криминалот од омраза преку негово обелоденување во евиденцијата на податоци и во судските одлуки.

Понатаму, многу е важно криминалот од омраза да биде во релација со виктимолошкиот пристап. Оттука, ОБСЕ-ОДИХР препорачува: „да се категоризираат официјалните податоци за жртвите на кривични дела според етничката припадност, полот, религијата итн., и таквите податоци да бидат надополнети со анкети за виктимизација, што може да помогне во анализите за тоа зошто поединците се колебаат да пријават криминал мотивиран од пристрасност“ (ОБСЕ-ОДИХР, 2016, стр.16). Во врска со ова, треба да се забележи дека во новиот Закон за кривична постапка на Република Македонија (2010, кој е во сила од 2013 година) посебно поглавје е посветено на жртвите и нивните права во кривичната постапка (Калајџиев & Лажетиќ-Бужаровска, 2011). Сепак, ова поглавје не се спроведува соодветно поради недостаток на институционални капацитети. Оттука,

како што е објаснето на друго место (Ариффи, Права на жртви на криминал од омраза, 2015), нема јасна стратегија ниту достапни специјализирани државни институции за остварување на правата на жртвите на криминалот воопшто, а камоли на правата на жртвите на криминалот од омраза.

Како што е јасно наведено во препораките на ОБСЕ-ОДИХР, „Успешните истраги за можните кривични дела поврзани со пристрасност, исто така, во голема мера ќе зависат од степенот на доверба во општеството и вербата во агенциите за спроведување на законот и системот на кривичната правда. Доколку институциите се сметаат за пристрасни или корумпирани, помала е веројатноста поединците, особено лицата од маргинализираните групи, да пријават вакви кривични дела“ (ОБСЕ-ОДИХР, 2016, стр.16). Бидејќи Република Македонија се соочува со една од најголемите политички кризи во својата кратка историја на независност⁵, што предизвика сериозна загриженост во однос на надлежноста, независноста и легитимноста на државните институции, особено на обвинителството и судството, забележливо е дека недостатокот на доверба е многу очигледен што претставува фундаментален проблем во справувањето со криминалот од омраза.

Краток споредбен пристап кон криминалот од омраза: Земјите од Балканскиот Регион

Доколку се земат предвид податоците собрани на веб-страницата на ОБСЕ-ОДИХР за известување за криминал од омраза (www.hatecrime.osce.org), може да се забележи дека другите земји во регионот се горе-долу во слична ситуација како Република Македонија, па некои од нив собираат и даваат подетални податоци за криминалот од омраза што се случува на нивните територии, додека други не обезбедуваат доволно информации, што, исто така, е прописно наведено на оваа многу корисна веб-страница. Така, може да се забележи дека официјални податоци даваат државните институции од Хрватска, Србија, Босна и Херцеговина и Словенија, додека во Црна Гора, Албанија, Косово и Македонија не постојат доволно официјални податоци. ОДИХР забележа дека периодично Словенија не објавува доверливи информации и статистики за криминалот од омраза до ОДИХР, Хрватска не објавува веродостојни податоци и статистики за криминалот од омраза, Босна и Херцеговина нема пријавено податоци за криминал од омраза со мотиви на пристрасност до ОДИХР, Црна Гора не го известуваше ОДИХР периодично за бројот на криминал од омраза регистриран од страна на полицијата, Албанија не објави периодични доверливи информации и статистики за криминалот од омраза до ОДИХР, додека Македонија не собира податоци и статистики за криминалот од омраза.

⁵ Еден аспект на кризата е обработен во (Ариффи, Претседателското помилување ја разоткри кривката на македонските институции, 2016).

Нема информации во врска со клучните опсервации на ОДИХР за Косово, иако постојат евидентни информации во врска со видот на криминалот од омраза и бројот на инциденти собрани од Мисијата на ОБСЕ во Приштина, како и од други невладини организации. Многу е индикативно дека само во случајот со Македонија, опсервацијата е дека не се прибираат официјални податоци и статистика за криминалот од омраза, што уште еднаш ја појаснува итната потреба од усвојување и спроведување на горенаведените предложени измени до Кривичниот суд на Република Македонија како и примената на други препораки од Националната работна група за криминал од омраза.

Видовите криминал од омраза кои се евидентни во земјите од Балканскиот Регион покажуваат одредени сличности во однос на пристрасноста поради која се случуваат. Оттука, најочигледна пристрасност во примерите за криминал од омраза е меѓуетничката нетолеранција и омраза, расизам и ксенофобија, во која вообичаените конфликти се јавуваат меѓу мнозинското население и етничките малцинства, пристрасноста против различното верско уверување, како и предрасудата против ЛГБТ заедницата. Како што беше претходно забележано, Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија посочи висок процент на криминал од омраза кој се однесува на пристрасноста на политичката припадност и политичкото убедување, коешто е уникатно за оваа земја и не се јавува со ваква стапка во другите земји во Регионот. Исто така, изминатите години покажаа зголемена пристрасност кон бегалците и мигрантите поради големиот број раселени лица кои ја користат балканската рута.

Очигледно е дека Хрватска има развиено поефикасен механизам за идентификување и следење на криминалот од омраза во споредба со другите земји од регионот. Имајќи предвид дека природата на криминалот од омраза, којшто е регистриран во Хрватска, е слична со оној што се случува во Македонија (со исклучок на пристрасноста кон политичката припадност), како и фактот дека општите одредби за кривично право се слични, Националната работна група за криминал од омраза учествуваше во студиска посета во Загреб (Агенда на студиската посета на НРГКО во Загреб, од 1 до 3 јуни 2015 година). Беа забележани добрите практики на државните институции и беа воспоставени контакти за идна размена на информации. Исто така, беше истакнато дека поради фактот што Хрватска е веќе членка на Европската Унија, повисоки се и очекувањата во однос на имплементацијата на стандардите на Унијата поврзани со криминалот од омраза. Исто така, напредниот развој во однос на институционалните капацитети за следење и справување со криминалот од омраза е евидентен и во специфичните механизми кои ги спроведуваат обвинителството и судството, како и во институционалната работа со жртвите.

Важноста на примерот на Обединетото Кралство во справувањето со криминалот од омраза

Националната работна група за криминал од омраза спроведе компаративна анализа во однос на пристапот кон криминалот од омраза на Балканот, Велика Британија⁶ и Полска⁷ (Пресек на анализите за компаративното законодавство за криминал од омраза, 2015). Авторот на оваа статија го спроведе истражувањето во Велика Британија и Полска (Ариффи, Криминал од омраза во Велика Британија и во Полска - Компаративна анализа, 2015 година) и откри дека Велика Британија е една од земјите кои развиле многу успешни стратегии за следење, известување и гонење на криминалот од омраза. Владиниот акциски план за криминал од омраза од 2014 година, познат под насловот „Предизвикај го, пријави го, запри го“ покажува дека проблемот со криминалот од омраза во Велика Британија останува голем, проценувајќи дека во Велика Британија секоја година во просек има извршено околу 278.000 случаи на криминал од омраза (Усвојување на владин акциски план за криминал од омраза, 2014 година, стр.6). Исто така, тој ги прикажува заштитените карактеристики кои најчесто се појавуваат во криминалот за омраза извршен во Велика Британија, кои вклучуваат: раса, религија/исповед, инвалидитет, сексуална ориентација и трансродов идентитет. Интересно е дека Велика Британија обезбедува многу ограничен број на заштитени карактеристики во споредба со балканските земји, каде што постојат обично десетици заштитени карактеристики во законите за кривични дела од омраза. На пример, во Кривичниот законик на Република Македонија има 24 посебни заштитени карактеристики во однос на криминалот од омраза во членот 39 став 5, додека, пак, нацрт-амандманите сугерираат општа дефиниција за кривични дела од омраза, каде што се спомнуваат 14 заштитени карактеристики. Повратниот Извештај на ОДИХР за нацрт-амандманите сугерираше дека генерализираните и неограничени одредби за заштитени карактеристики како што е „член на маргинализирана група“ треба да се избегнуваат поради потребата од прецизност на одредбите од кривичното право (OSCE-ODIHR, 2016, стр. 14-15).

Најочигледниот криминал од омраза во Велика Британија вклучува расна и религиозна пристрасност што се појавува во форма на омраза против муслиманите, што резултираше со напори на државните институции да соработуваат со заедниците за да се справат со овој проблем. Акцискиот план развива три основни принципи:

⁶ Детални информации во врска со стратегиите за криминал од омраза во Велика Британија да се најдат во (Испорака на акцискиот план на Владата за злосторства од омраза, 2014).

⁷ Детални информации во врска со стратегиите за злосторства од омраза во Полска да се најдат во (Проект за Американскиот еврејски комитет Берлин, 2009).

1. Да се спречи криминал од омраза - со решавање на ставовите кои го предизвикуваат и со рано интервенирање за да се спречи ескалација;
2. Да се засили известувањето и пристапот до поддршката - преку градење доверба кај жртвите и поддршка на локалните партнерства; и
3. Да се подобри оперативниот одговор на криминалот од омраза - преку подобро идентификување и управување со случаите и ефикасно справување со сторителите.

Овие три столба на Британскиот акциски план за криминал од омраза треба да се користат како пример на добра практика при креирањето на национална стратегија за спречување и казнување на криминалот од омраза во Македонија. Најважното нешто што треба да се научи е да се разбере дека ниту една држава не може да си дозволи да го игнорира криминалот од омраза со тоа што нема да прави напори за негово идентификување и препознавање. Уште еден важен став е и раната интервенција и спречувањето на ескалација, што повторно, во Македонија не е многу евидентно, имајќи ја предвид недоволната ефикасност на државните институции за ефикасно справување со овие ситуации, нивното подобро идентификување и управување со случаите на криминал од омраза. Понатаму, важноста на работа со жртвите и градење на нивната доверба во државните институции е од клучно значење за пријавување на криминалот од омраза и не случајно истото беше нагласено и во препораките на ОБСЕ-ОДИХР. Исто така, инцидентите пријавени од страна на Хелсиншкиот комитет за човекови права честопати демонстрираат двоумење на жртвите да пријават криминал од омраза поради недоверба во државните институции. Затоа, треба да се вложат напори на жртвите од криминалот од омраза да им се понуди подобра заштита и да им се помогне да се справат со последиците преку ефикасно управување со случајот според законските одредби.

ЗАКЛУЧОК

Оваа статија ја утврди важноста на кривичното гонење на криминалот од омраза во мултиетничките општества. Фактот дека Македонија сè уште нема развиено сеопфатен механизам за официјално идентификување и гонење на криминалот од омраза, тој сам по себе предизвикува сериозна загриженост. Иако Кривичниот законик на Република Македонија го инкриминира ваквото дело, нема официјални податоци за бројот на таквите кривични дела, ниту, пак, постојат судски пресуди со кои се осудува мотивот за криминалот од омраза, па тој се гони како „обичен“ криминал без да се идентификува елементот за пристрасност.

Како резултат на важната улога што ја има Мисијата на ОБСЕ во оваа насока се одвиваат значајни подобрувања во законодавството во однос на криминалот од омраза. Оваа Мисија инвестирала во создавањето на одреден систем за идентификување на криминалот од омраза, кој беше развиен и имплементиран од страна на Хелсиншкиот комитет во Република Македонија како невладина организација која фокусирано работеше на ова прашање неколку години. Мисијата на ОБСЕ, исто така, го поддржа создавањето на Националната група за криминал од омраза која ги изготви предложените измени на Кривичниот законик на Република Македонија. Многу е важно Парламентот да ги усвои овие амандмани и истите да станат дел од позитивното законодавство во Република Македонија.

Сепак, претстои уште работа во однос на спроведувањето на тековните одредби и на новите измени во практика. Владата треба да создаде посебни стратегии и механизми за официјална идентификација и гонење на криминалот од омраза. Овие механизми треба да се активираат во обвинителствата и во полицијата за да можат да ги идентификуваат, класификуваат и да ги гонат кривичните дела од омраза како посебни форми на криминал. Компаративниот пристап пронајден во Велика Британија и во Хрватска може да се земе како пример за добри практики во овој поглед.

На крајот, мора да се сфати дека во толеранцијата треба да се инвестира. Тоа нема да дојде само од себе, туку, државните институции ќе мора да докажат дека се заинтересирани за гонење на криминалот од омраза и подеднакво да ги штитат своите граѓани од него.

БИБЛИОГРАФИЈА

Пресек на анализите за компаративното законодавство за криминал од омраза. (2015). Скопје: Unpublished internal document prepared for the National Working Group on Hate Crimes.

Каневчев, М. (2015). *Кривичен законик - актуализиран и интегриран текст*. Скопје: Стоби Трејд - доел.

Камбовски, В. (2004). *Казнено право - општи дел*. Скопје: Култура.

Камбовски, В. (2011). *Коментар на Кривичниот законик на Република Македонија*. Скопје: Матица.

Камбовски, В. (2016). *Предлог-амандмани на одредбите од КЗ што се однесуваат на казнените дела од омраза*. Скопје: Unpublished internal document prepared for the National Working Group on Hate Crimes.

Калајџиев, Г., & Лажетик-Бужаровска, Г. (2011). *Закон за кривичнаџа џосџајка*. Скопје: Академик.

Agenda of the Study Visit of NWGHC in Zagreb, June 1-3. (2015). Unpublished internal document prepared for the National Working Group of Hate Crimes in RM.

Arifi, B. (2015). *Hate Crimes in UK and in Poland - A Comparative Analysis*. Скопје: Unpublished internal document prepared for the National Working Group on Hate Crimes.

Arifi, B. (2016, June 9). *Presidential Pardon Debunks Fragility of Macedonian State Institutions*. Retrieved June 25, 2016, from Balkans in Europe Policy Blog: <http://www.suedosteuropa.uni-graz.at/biepag/node/220>

Arifi, B. (2015). Rights of Victims of Hate Crimes. *Second International Scientific Conference, Social Change in the Global World - Proceedings* (pp. 217-230). Shtip: Center for Legal and Political Research.

Delivering the Government's hate crime action plan. (2014). *Challenge It, Report It, Stop It*. London: HM Government.

Helsinki Committee for Human Rights in RM. (2014). *Набљудување, маџирање и извесџување за криминалоџ од омраза, џосебна анализа за 2013 жодина*. Скопје: Helsinki Committee for Human Rights in RM.

Helsinki Committee for Human Rights in RM. (2015). *Annual report on hate crimes in the Republic of Macedonia for 2014*. Скопје: Helsinki committee for human rights of the Republic of Macedonia.

Identoba and Others v. Georgia, 73235/12 (ECtHR May, 2015).

Kambovski, V. (2015). *Предлож за основање на рабоџна жруџа за ревидирање на законскиџе одредби кои се однесувааџ на криминалоџ од омраза и џоджолџување на џреџораки за нивна џримена од надлежниџе оржани*. Скопје: Unpublished internal document prepared for the National Working Group on Hate Crimes.

OSCE-ODIHR. (2016). *Comments on Draft Amendments to Certain Provisions of the Criminal Code of the Former Yugoslav Republic of Macedonia Regarding Bias-Motivated Crimes based on an unofficial English translation of the draft amendments provided by the OSCE Mission to Skopje*. Warsaw: OSCE-ODIHR.

OSCE-ODIHR. (2009). *Hate Crime Laws A Practical Guide*. Warsaw.

Project for the American Jewish Committee Berlin. (2009). *Study on National Legislative Efforts to Prevent and Combat Hate Crime*. Berlin: HOGAN LOVELLS INTERNATIONAL LLP.

The European Commission. (2013, October 16). *The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2013 Progress Report*. Retrieved August 7, 2016, from European Commission: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/mk_rapport_2013.pdf

The European Commission. (2014, October 8). *The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2014 Progress Report*. Retrieved August 7, 2016, from The European Commission: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-

[former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf](#)

The European Commission. (2015, November 11). *The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2015 Progress Report*. Retrieved August 7, 2016, from The European Commission: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf

UN General Assembly, Human Rights Council. (2014, March 26). *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review* The former Yugoslav Republic of Macedonia*. Retrieved August 8, 2016, from UN Human Rights Office of the High Commissioner: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/125/78/PDF/G1412578.pdf?OpenElement>

Winterbourne View 'abuse' hospital closes on Friday. (2011, June 24). Retrieved August 9, 2016, from BBC News: <http://www.bbc.com/news/uk-england-bristol-13891855>

Winterbourne View 'failed to protect people'. (2011, July 18). Retrieved August 9, 2016, from BBC News: <http://www.bbc.com/news/uk-england-bristol-14181646>

4.

(САМО)РЕГУЛАТОРНИ МОДЕЛИ ЗА ОДГОВОРНО ОБЈАВУВАЊЕ КОМЕНТАРИ НА ИНТЕРНЕТ VIS-À-VIS СЛУЧАЈОТ DELFI ПРОТИВ ЕСТОНИЈА

УДК број 316.472.4:[343.42/.43:316.613.434

Изработил: м-р Лилјана Пецова-Илиеска,

Клучни зборови:
интернет, онлајн медиа, говор на омраза, модерирање,
регулација.

Вовед

Социјалните мрежи, дигиталните медиуми и другите канали кои овозможуваат интернет-комуникација доведоа до развој на повеќе концепти како што се: Share economy, User –generated content, но и содржини кои придонесуваат кон поголема интеракција (share, like, retweet, favorite) и комуникација. Таквите видови содржини, всушност, се креирани содржини од трети лица, оние кои се „надвор“ од медиумот каде што се објавува. Истовремено, таквите содржини често пати знаат да привлечат и поголемо внимание и читаност за разлика од содржината која е веќе објавена во информативниот блок.

Всушност, она што интернет-(директниот)-маркетинг најмногу го интересира е „однесувањето“ на корисникот на социјалните мрежи, особено вклучувајќи го делот на содржините кои се креираат при оставање на коментари. Оттука започнува приказната за поставување на исто рамниште, од една страна, на социјалните мрежи и, од друга страна, на информативните платформи, односно онлајн медиуми кои обезбедуваат можност да се коментира. Зголемувањето на „сообраќајот“ во таа смисла води кон поголема читаност и достапност. Двонасочната комуникација по дифолт значи интеракција на медиумот со корисниците и доколку тоа е брзовремена, нецензурирана комуникација, остава простор за интерес, но и за ризици за злоупотреба на „слободниот“ простор, односно злоупотреба на правото на слобода на говор во други цели.

Колку од овие можности, сепак, се сечило за двонасочната комуникација, најдобро покажува практиката. Треба да се има предвид фактот дека модерирањето е метод кој е имплицитно препорачан како начин или механизам за (само)регулација на медиумот, со цел да се избегнат „несакани“ содржини во континуитет, односно да се избегне каква било одговорност поврзана со содржината во коментарите, која може многу често да води кон говор на омраза. За таа цел, недвосмислено и недвојбено треба да се пристапи кон воведување на механизми за (само)регулација на медиумите со цел намалување и/или исклучување на содржини од таков тип. Поаѓајќи од тој факт, повеќе информативни платформи избегнуваат да остават отворен простор за коментирање со што по автоматизам се класификувани како анахрони, неинтересни за следење, чисто информативни, еднонасоч(е)ни, итн. Но, затоа, пак, нема да подлежат на одговорност, како што беше одлучено во случајот „ДЕЛФИ против Естонија“.

Најчесто место каде што може да се препознае (и шири) говорот на омраза на интернет, а и обидите за цензура на слобода на говор, всушност, се медиумите/порталите кои, сепак, дозволуваат простор за коментирање.

И покрај сите воспоставени процедури и механизми, технички и

организациски мерки за надминување на состојбата на ширење на говор на омраза, насилство, закани и слично, сепак, уредникот на тој медиум не успеа да избегне одговорност, како што наложи Европскиот суд за човекови права.

Дискусија

Онлајн коментарите не се ништо друго туку тест за почитување на правото на слобода на изразување и воопшто за степенот на развој на демократијата во едно општество. Особен пример и судска практика за дискусија, по однос на одговорност за оставање коментари на медиум, е [случајот Delfi AS v. Estonia](#)¹ кој отвори и сè уште има отворени прашања за дискусија.

1.1. Историјат

Компанијата – апликант, која застанала пред Европскиот суд за човекови права, DELFI AS, всушност, е компанија – друштво со ограничена одговорност, регистрирана во Естонија. Тоа е интернет-информативен портал кој објавува дури и по 330 статии на ден. „Делфи“ е еден од најголемите информативни портали во Естонија.

На 24 јануари 2006 година, жалителот објавил напис на порталот Делфи под наслов SLK го уништи планираниот замрзнат пат. Тоа се јавни патишта преку замрзнатото море кои се отворени помеѓу копното на Естонија и некои острови во зима. SLK кратенката реферира кон AS Saaremaa Laevakompanii (Saaremaa компанија за транспорт, акционерско друштво). SLK обезбедува јавен превоз со ферибот меѓу копното и некои острови. Л. бил член на Надзорниот одбор на SLK и на компанијата и е единствен или мнозински акционер во тоа време.

На 24 и 25 јануари 2006 година, статијата привлела 185 коментари. Во дваесет од нив биле содржани лични закани и навредливи зборови насочени против Л.

На 9 март 2006 година адвокатите на Л. побарале од друштвото - жалител да ги отстрани навредливите коментари и поднесе побарување од 500.000 круни (ЕЕК) (околу 32.000 евра (ЕУР)) како надоместок за нематеријална штета.²

¹ [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126635#{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["64569/09"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-126635"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126635#{)

² Исто, види точка 12, 13 и 14

Она што Вишиот суд го забележал е дека компанијата на жалителот ставила забелешка на својата интернет-страница дека коментарите не се едитирани и дека е забрането да се објавуваат коментари кои се спротивни на добрите практики, и дека компанијата апликант го зачувува за себе правото да ги отстрани таквите коментари. Воспоставен е систем каде што корисниците можат да го известат жалителот за секој несоодветен коментар. Сепак, Окружниот суд сметал дека ова е недоволно и не овозможува соодветна заштита на личните права на другите. Судот утврдил дека самата компанија треба да се смета како „објавувач“ на коментари и не може да ја избегне одговорноста преку објавување демант дека не е одговорна за содржината на коментарите.³

Според Европскиот суд за човекови права во 2013 година, како и во согласност со Одлуката на Вишиот совет на Европскиот суд за човекови права во 2015 година, немаше кршење на членот 10 од Конвенцијата.

НАШ КОМЕНТАР

Во ваквите ситуации се поставува прашањето: Дали во рамките на уредувачката политика на интернет-порталите, оние „трети лица“ кои ја креираат содржината имплицитно влегуваат во медиумскиот простор како субјекти (медиуми) и на кој начин може да се (само)регулираат? Очигледно е дека во согласност со судската практика и издавачот, односно основачот на медиумот, ќе подлежи на одговорност поради содржина којашто практично тој/неговиот медиум не ја креира, туку е последична врска на текст/информација која веќе постои на самиот медиум. Ниту издавачот/сопственикот, ниту новинарот може да ја претпостави количината, квалитетот и намерата на содржината која (ќе) се креира последователно, а можеби и секојдневно за истиот текст.

Со оглед на фактот што „трети лица“ се оние кои, всушност, во практика го креираат тој простор, Судот реши дека за нив не е доволно само известување од медиумот со цел избегнување на одговорност. Токму за овие „трети лица“ потребно е воспоставување на сет од превентивни механизми со цел воспоставување на некаков вид на регулација на просторот преку почитување на членот 10 за правото на слобода на изразување од ЕКЧП.

ПРЕДМОДЕРАЦИЈА е процес кога се прегледуваат сите коментари на веб-порталот пред да бидат објавени. Се објавуваат само оние коментари кои, по процена на модераторот, се во согласност со законот и правилата за коментирање кои се претходно дефинирани. Тоа значи дека целосно е воспоставен претходен систем на модерирање, методологија по која ќе се

³ Исто, точка 22

одвива процесот, задолжено лице (повеќе од 1 зависно од времетраењето на разгледување на коментарите и колку медиумот сака да е респонсивен по минута). Задолженото лице/лица, исто така, треба да поседуваат доволно знаење, вештини и капацитети за справување со секој случај засебно, доволно број на поминати обуки и предзнаења за справување со предизвиците, како и познавање на систем-мерки за надминување на одредени прашања. За ова прашање дури и сопственикот на ДЕЛФИ АС се изјасни⁴ дека е „скапа инвестиција која бара вложување во континуитет во ресурси кои не сте сигурни дека ќе останат да работат за вас“.

Сепак, овој процес на регулација на содржини кои се објавуваат на интернет содржи поголем степен на ризик за злоупотреба на правото за слобода на изразување, односно поголем степен на повреда на правото, особено затоа што вклучува човечки фактор при носење на одлуки за објава на тип/вид на содржина. Воедно, постои ризик за неквалитетна модерација, недоследна, и по време и по квалитет на содржина.

ПОСТМОДЕРАЦИЈА – Медиумот во овој случај ги објавува сите коментари без претходно (ис)чит(ув)ање на содржината на истите.⁵ Ги отстранува по добиено известување од трета страна или ако на друг начин дознаат дека објавата содржи говор на омраза, навреда, клевета, или е повреда на кое било основно право на човекот.

Коментирањето стана една од техниките за читаност на медиумите, техника која носи видливост и поголем платен рекламен простор. Но, она на што наидуваме таму како содржина изискува да се воспостават и други методи. Технологијата на XXI век неминовно влијае да се развијат и соодветни апликации кои може економски да профитираат. Па така, <https://disqus.com/> <https://intensedebate.com/> итн., се само сајтови/платформи за коментирање, кои нудат опции за профилирање на коментатори и „коментирање кое ве води на повисоко ниво“, коментари кои се следат/бришат по одреден знак/збор, или, едноставно кажано, добивате такви коментари какви што сакате. Ова, сепак, значи дека иновацијата оди во насока на „заштитување од заборав“ на коментарите како содржина, наместо нивно целосно отстранување. Тие мора да „останат живи“ со цел да се постигне поголема читаност на медиумот.

Ова, како и прашањата за регулација на онлајн просторот влијаеше да се состанат членовите на Работната група 29 при Европската комисија и да се разгледаат поимот „пребарувач“, „медиум“, „приватност“,⁶ „средства за комуникација“, и да се ревидираат во нивното суштинско значење.

4 #newmednet Gaining A Digital Edge: Freedom of Expression – Conference, Belgrade, 2015

5 “Dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje onlajn komentara”, Novi Sad, SHARE Foundation, 2015

6 http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2016/wp240_en.pdf

Доколку се има предвид дека во Република Македонија онлајн медиумите/интернет- порталите не се опфатени со регулативата за медиуми, тогаш уште поголема останува дилемата: Кој кого (може да) модерира во рамките на онлајн просторот и како да се заштитиме од можна цензура?!

Предлог-решенија или практични примери од Балканот

Црна Гора⁷ има четири (само)регулаторни тела, од кои едно е на национално ниво, а неколку на локално ниво. Она што е тековен проблем е тоа што едното регулаторно тело врши надзор над медиум што не е членка на тоа регулаторно тело. Интересен е фактот што имаат воспоставен механизам за (само)регулација преку креацијата на омбудсманот во рамките на медиумот и дефинирано толкување на одредбите од Етичкиот кодекс на новинари, каде што го вклучува и онлајн просторот.

Имено, при констатација на предизвик за толкување на одредбите од Етичкиот кодекс⁸, во соработка со Мисијата на ОБСЕ во Црна Гора и Србија подготвени се „Smernice“ -Насоки⁹ за толкување на одредбите во Кодексот,

7 https://en.wikipedia.org/wiki/Media_of_Montenegro

8 <http://www.vijesti.me/vijesti/kodeks-novinaranovinarki-crne-gore-885768>

9 Пример - Начело од Кодексот бр. 4

Rasu, vjeru, nacionalnost, seksualnu orijentaciju, rodno opredjeljenje, porodični status, fizičko i mentalno stanje ili bolest, kao i političku pripadnost, novinar/novinarka će pomenuti samo ako je to neophodno za potpunu informaciju u interesu javnosti.

Smjernice za Načelo 4

Rasu, vjeru, nacionalnost, seksualnu orijentaciju, rodno opredjeljenje, porodični status, fizičko i mentalno stanje ili bolest, kao i političku pripadnost, novinar/novinarka će pomenuti samo ako je to neophodno za potpunu informaciju u interesu javnosti.

4.1. Govor mržnje

(a)Mediji ne smiju da objavljuju materijal namijenjen širenju neprijateljstva ili mržnje prema osobama zbog njihove rase, etničkog porijekla, nacionalnosti, vjeroispovijesti, pola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, fizičkih i mentalnih stanja ili bolesti, kao i političke pripadnosti.

Isto važi i ako postoji velika vjerovatnoća da bi objavljivanje nekog materijala izazvalo prethodno navedeno neprijateljstvo i mržnju.

(b)Novinar/novinarka mora izbjegavati objavljivanje detalja i pogrdne kvalifikacije o rasi, boji kože, etničkom porijeklu, nacionalnosti, vjeroispovijesti, polu, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu, fizičkom i mentalnom stanju ili bolesti, porodičnom statusu, kao i političkoj pripadnosti, osim ako to nije u javnom interesu.

(c)Novinar/novinarka posebno mora voditi računa da ničim ne doprinese širenju mržnje kada izvještava o događajima i pojavama koji u sebi sadrže elemente mržnje.

Obaveza je novinara/novinarke da poštuje druge države i nacije.

4.2. Izvještavanje o kriminalu

Kada se izvještava o kriminalu, nije dozvoljeno da se pominje nacionalna, vjerska, etnička ili druga manjinska pripadnost osumnjičenog i žrtve, osim ako ta informacija može biti važna da javnost shvati događaj.

Novinari/novinarke naročito moraju da imaju na umu da pominjanje nacionalne, vjerske, etničke i druge manjinske pripadnosti osumnjičenog i žrtve može izazvati ili produbiti predrasude prema manjinskim grupama

Pojam „terorizam“ ne treba koristiti sa nacionalnim, etničkim ili vjerskim predznacima.

4.3. Uvreda i kleveta

Mediji moraju da djeluju u dobroj vjeri, čak i kada upućuju jaku kritiku.

Iako novinarska sloboda obuhvata i moguće pribjegavanje određenom stepenu pretjerivanja, provokacije ili vrijeđanja, nije prihvatljivo klevetanje, niti izrazi koji nisu opravdani za potrebe izvještavanja o pitanjima u interesu javnosti.

Pod uvredljivim govorom podrazumijeva se bezrazložan lični napad na osobu i on ne može biti zaštićen pravom na slobodu izražavanja.

што претставуваат интегрален дел на документот. Всушност, документот „Насоки“ на тој начин стануваат индекс за саморегулација на новинарот/уредникот/медиумот воопшто. Доста од онлјан медиумите, сепак, користат – „Забелешка“¹⁰, како механизам за превенција од одговорност, иако во согласност со Одлуката на Европскиот суд за човекови права судот во случајот „ДЕЛФИ против Естонија“ покажа дека тоа, воопшто не е доволно.

СРБИЈА – Советот за печат е независно, саморегулаторно тело на новинарски и медиумски здруженија, кое е формирано со цел почитување на Кодексот на новинари на Србија во онлјан медиумската сфера и да ги решава жалбите на поединци и институции по однос на содржините на медиумите.¹¹ Најголем дел од медиумите во Србија вршат предмодерација на содржината на коментарите, што по наше мислење е само пренесување на традиционалното новинарство во рамките на дигиталната сфера и на некој начин затскривање на уредничката политика зад објавените коментари, со оглед на фактот што нема начин да се дознае кои коментари (не) се објавени.

Судската практика¹² во Србија во 2011 година го покажа истото што и случајот ДЕЛФИ против Естонија – со тоа што се овозможи објава на коментари кои се говор на омраза кон ЛГБТ заедницата, беше констатирано дека медиумот се однесувал дискриминациски. За таа цел, одлуката на Апелациониот суд покажа уште еднаш дека слободата на изразување може да биде ограничена, особено во медиумскиот онлајн простор каде што е поголем опфатот на корисници и може да генерира поголем опфат и ширење на говор на омраза.

Она што е важно е дека во таквата одлука на Судот се напомува дека иако се симнати од сајтот, сепак, медиумот е одговорен бидејќи бил должен да го спречи нивното објавување. Оттука, постапката на предмодерација е најбезбедното и „најбезболното“ решение за медиумот за избегнување на дополнителни одговорности при објава на секаков вид на коментари.

Отстранувањето на содржините по известување (notice and take down procedure) е постапка која според Директивата на Европската Унија за електронска трговија 2000/31/ЕС, дава точно јасни правила за регулирање на материјалот без жртвување на правото на слобода на изразување. Тогаш, каде се поставуваат границите во рамките на (онлајн) медиумите? Кое национално регулаторно тело ќе ја следи таа состојба?

¹⁰ „Коментарите се објавуваат во реално време и „Vijesti online“ не може да се сметаат за одговорни. Забранет е говор на омраза, клевета, навреда и пцовки. Такав содржина ќе биде избришана штом ќе биде забележана, а авторите може да бидат пријавени на надлежните институции. Доколку сметате дека во оваа статија се крши Кодексот на новинари, пријавете до [омбудсманот](#).

¹¹ „Dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje onlajn komentara“, Novi Sad, SHARE Foundation, 2015, str. 27

¹² <http://gsa.org.rs/2011/06/prva-presuda-zbog-govora-mrznje-protiv-lgbt-populacije-presuda-dnevnim-novinama-press-po-tuzbi-gej-strejt-alijanse/>

Во членот 20 од Законот за електронска трговија¹³ регулирана е правна процедура и содржина која треба да стои во известувањето кое лицето, чии права смета дека се повредени, треба да го упати до другото лице кое овозможува неговите права да се злоупотребени на некаков начин со цел да биде информиран и во понатамошната постапка да одлучи дали ќе ги отстрани тие податоци/информации/коментари/содржина.

Ова е доста погодно решение кое има правна разрешница, методологија по која се работи, и правна сигурност затоа што многу е полесно да се донесе одлука за отстранување на одредени коментари или содржина, односно да се ограничи правото на слобода на изразување врз основа на пријава од физичко лице која содржи детални информации за можната повреда на човековите права. Тука веќе степенот на ризикот за злоупотреба на правото за слободно изразување се претпоставува дека е намален со оглед на фактот што однапред се предвидени системски мерки за пријава/одговор по пријава. Тука постојат и други правни механизми: како што е правото на отштета доколку не се отстрани, што јасно и недвосмислено го покажа Одлуката на Европскиот суд за човекови права за случајот „ДЕЛФИ против Естонија“.

СЛОВЕНИЈА¹⁴ - Во Словенија постојат сосема различни институционални решенија, за разлика од другите балкански земји. Медиумскиот сектор во Словенија, главно, е регулиран од страна на Министерството за култура - инспектор за медиум и Дирекцијата за медиуми, како и Независниот етички суд на новинари – како едно независно и саморегулаторно тело. Спроведувањето на Законот за медиуми се следи од страна на Министерството, додека инспекторот за медиуми наредува управна постапка за испитување на прекршувањето на законот, по сопствена иницијатива или врз основа на добиени претставки од јавноста. Министерството за култура, исто така, се справува и со јавни оплаки во врска со медиумите.

Воедно, кај медиумите со поголем онлајн тираж и читаност не постои предмодерација, туку постмодерација. Имајќи ги предвид конфликтите кои се создаваат во онлајн просторот, кои постојано повикуваат на сеќавање на историските случувања од воените конфликти во периодот околу 1990 година, на мислење се во наредниот период сосема да се исклучат можностите за оставање коментари¹⁵.

Во нацрт-законот за медиуми на Словенија („Службен весник на

13 http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_elektronskoj_trgovini.html

14 http://ejc.net/media_landscapes/slovenia

15 <http://www.shareconference.net/en/blog/domen-savic-abolish-comments>

Република Словенија“, N 110/06 - Официјален пречистен текст, 36/08 - ZPOmK-1, 77/10 - ZSFCJA, 90/10 - Одлука. US 87/11 - ZAvMS во 47/12) следниот текст се додаде во третиот став од членот 18:

„Уредникот, исто така, е одговорен за содржината на коментарите и други аудиовизуелни материјали поставени од страна на читателите. Уредникот мора да формира и да објави сет на правила за модерирање на коментарите. Коментарите кои не се во согласност со тие правила мора да бидат отстранети од веб-сајтот што е можно поскоро“.

Ова само укажува на фактот дека практикувањето на правото за слободата на изразување нужно бара поставување на сет на механизми и процедура (и тоа правно регулирана) кои би го ограничиле истото. Колку и да звучи ова парадоксално, но на тој начин само се обидуваме да го контролираме она што не може да се предвиди.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА – Совет за медиуми¹⁶ е саморегулаторно тело за печатени и онлајн медиуми, основано во 2000 година. Во 2010 година Советот ја прошири својата надлежност над онлајн медиумите и веб-порталите. „Неговата задача е да ја заштити јавноста од непрофесионално и манипулативно медиумско покривање на настаните, но, исто така, да ги заштити медиумите од политички, економски и сите други видови на притисоци кои ја загрозуваат слободата на изразување и слободата на медиумите. Мотото на Советот е „Граѓаните и новинарите заедно во борба за вистината“ – пишува на веб-страницата на Советот.

Очигледно е дека овој Совет, структурно и формално „најстар“ од сите новоафирмирани и новоформирани тела за саморегулација ја надраснале потребата да бидат коректив на медиумите, туку се поставиле во служба и сервис на граѓаните и ЗАЕДНО со граѓаните. Ваквиот пристап укажува не само на професионализација на медиумскиот простор, туку и на демократски начин на медиумско известување. Досега во другите примери говоревме единствено за институционализирање на саморегулацијата, поставеност на сет на механизми и дефинирање на крајна одговорност во рамките на медиумите. Но никаде не споменавме и граѓански придонес кон градење на општа одговорност при креирање на содржините. Честопати знаеме да претпоставиме постоење на правна регулација на правата на граѓаните, но знаеме и да ги занемариме одговорностите кои произлегуваат во согласност со нивните постапки. И не само овде, воопшто, мора да се потенцира фактот дека граѓаните сами по себе имаат право на заштита, но и обврска за саморегулација при креирање на содржини кои се објавуваат во јавност. За таа цел Советот има креирано и едукативни

¹⁶ <http://medianethics.org/index.php/members/27-the-press-council-in-bosnia-and-herzegovina>

програми за медиумска саморегулација и етички стандарди, за медиумска писменост, за новинари, студенти по новинарство, како и граѓани по однос на демократското човеково право на веродостојно медиумско покривање на настаните и добивање навремена информација.

Во рамките на Советот функционира Комисија за жалби како независно тело, која се состои од 9 члена: тројца новинари/уредници, тројца претставници од академската заедница и тројца правници. Овој модел е искористен во целост во Република Македонија за што ќе говориме понатаму во текстот.

ХРВАТСКА – Она што се случуваше во Хрватска изминатите години се рефлектира во медиумската борба за внимание по таблоидите кои донесоа намалување на квалитетот на професионалното информирање на јавноста. Комерцијализирањето на информацијата често пати доведува до непостоење на каква било веродостојна медиумска информација. Речиси 20 години постсоцијалистички период доведе до истите горливи прашања и предизвици за медиумите како и во Словенија, само што Хрватска тоа го сведе на Парламентарна комисија, односно Комитет за информирање, ИКТ и медиуми – надлежно за дискутирање по прашања кои се донесени од страна на Парламентот и иницијатор на предлог-закопи за печатени и електронски медиуми.

Се поставува прашањето: Колку е независно тоа тело кога функционира како парламентарна комисија/комитет?!

Автономијата на новинарите се гарантира преку засебни медиумски подзаконски акти, но од 2010 година па наваму само еден медиум има усвоено саморегулација на таа основа.

ИРСКА е еден од моделите кој претендира да покаже позитивна практика во делот на саморегулација. Советот за прес, формиран 2008 година е составен од омбудсман и Совет за прес¹⁷. На некој начин Советот претставува суд/место за поднесување жалби од оние кои не се задоволни со акциите кои ги презема омбудсманот и неговото читање на Кодексот на однесување на медиумите. Во основа, интересен е фактот што во рамките на едно тело за регулација, веќе постои друго поттело кое функционира како саморегулација и повторно Советот има можност за меѓуинтерна регулација.

МАКЕДОНИЈА - Советот за етика во медиумите во Република Македонија (СЕММ)¹⁸ е саморегулаторно тело со мисија и цели да се унапредат и заштитат професионалните стандарди и етиката во медиумите во Република Македонија. СЕММ верува во држава во која обединетите,

17 http://ejc.net/media_landscapes/ireland

18 <http://www.semm.mk/>

доверливите и одговорни слободни медиуми работат според највисоките професионални стандарди, обезбедувајќи квалитетни информации на информираната и вклучена јавност. СЕММ кој брои 46 членки од редот на медиумите и здруженијата на медиуми, основан е во декември, 2013 година, со официјална регистрација од март 2014 година. Од своето постоење па до денес, СЕММ преку неговата Комисија за жалби има процесирано повеќе од 60 претставки. Европската комисија, во својот последен извештај, ја нотира важноста на работењето на СЕММ и неговата улога во саморегулација на медиумите. Во Извештајот се наведува дека медиумите за кои се донесуваат одлуки не ги објавуваат информациите за одлуката и препораките, и со тоа го намалуваат влијанието на саморегулацијата.

Клучните конституенти на СЕММ се: медиумите (уредниците, издавачите и сопствениците на медиумите); членки на Собранието; одделни новинари; новинарските здруженија; студентите по новинарство; Владата; судството и правниците; локалните граѓански организации; меѓународните политички и граѓански организации; внатрешните – вработените и одборите; како и општата јавност.

НАШ КОМЕНТАР:

Во основа го имаме имплементирано најдоброто од позитивните практики во регионот, и пошироко, во насока на институционализирање на телото за саморегулација. По однос на процедурите за саморегулација, се чини дека најдобар модел има воспоставено Србија, во делот на процедурата за отстранување на содржина по информирање (Notice and Take Down) но затоа, пак, кај нас допрва се развива идејата и опцијата за модерација при отворен онлајн простор за дискусија. Ние и немаме онлајн медиуми кои имаат постмодерација. Оние онлајн портали кои нудат простор за коментирање вообичаено се логираш преку профилот на социјалните мрежи, со што оставаш податок за корисникот на профилот. Оттука би можело да се претпостави дека само се поттикнува креирање на лажни профили на социјалните медиуми кои би се користеле за целите на „слободно изразување на интернет“.

Имајќи ја предвид одлуката за случајот „ДЕЛФИ против Естонија“ медиумите треба да развијат силни механизми за превенирање на ситуации каде би се нашле како одговорни за креираните содржини или евентуално поттикнување на содржини од навредлив карактер и/или говор на омраза.

Сéуште нема никаква домашна судска практика за повикување на одговорност и/или исклучување од одговорност на медиум по однос на објавена содржина со навредлив карактер/говор на

омраза/повреда на право за слободно изразување, итн. со што се констатира дека или судската инстанца не е доволно подготвена за решавање на вакви случаи или свесноста за поднесување на случај постои како законска можност за секој граѓанин.

Постмодерацијата, дефинитивно, е начин за активно вклучување на заедницата и начин на практикување на правото на слобода на изразување. Но колку од товарот што го носи постмодерацијата може да го земе на свој грб Советот за етика во медиумите?! Постмодерацијата поттикнува на дебати и дискусии и градење на демократско општество, многу повеќе отколку предмодерацијата која ја застапуваат неколку македонски онлајн портали за да избегнат одговорност. Но, останува прашањето: Каде ќе залутаат оние коментари кои лицата што извршиле предмодерација одлучиле да не ги објават?! Ниту постои постапка/процедура која е јавно објавена, ниту методологија по која се работи, ниту транспарентност на лицето кое ги разгледува прашањата. Во Црна Гора е воведен ентитет – омбудсман кој директно и транспарентно обелоденува, повикува, иницира, објавува и е физичко лице кому директно може да се обратите.

Во Република Македонија постои законска обврска секој контролор да именува офицер за заштита на личните податоци, во согласност со Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија“, бр.7/05, 103/08, 124/10, 135/11, 43/14, 153/15 и 99/16). Со измените и дополнувањата на Законот за заштита на личните податоци во 2010 година, во членот 26 –а, за првпат е воспоставен инструментот „офицер за заштитата на личните податоци“ – одговорно лице за заштита на личните податоци. Медиумите, како правни лица подлежат на законска надлежност да именуваат офицери за заштита на личните податоци, кои, пак, последователно имаат законски надлежности и обврски да номинираат офицер за заштита на личните податоци. Имајќи ја предвид важната улога која ја имаат во сопствените институции, фирми, органи, непосредно, индиректно и долгорочно се обезбедува едуциран кадар надвор од сопственото институционално работење, еден вид „експозитури на ДЗЛП“, според наше мислење, кои имаат обврска и должност да внимаваат кон законската обработка и правото на заштита на личните податоци. Овие лица би биле соодветен кадар кои би можеле да послужат како саморегулаторни ресурси/механизми во рамките на правните ентитети/медиуми, со што практично имплицитно се поставува механизам за еден вид на саморегулација и легитимна пред-модерација на содржини кои би навеле кон злоупотреба на правото за заштита на личните податоци

и правото на приватност. Оваа законска обврска произлегува од Директивата 95/46/ЕК со која целосно сме усогласени во оваа област. Имено, офицерот за заштита на личните податоци е должен да прави баланс во рамките на медиумот помеѓу:

ПРАВО НА СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ ↔ ЈАВЕН ИНТЕРЕС



ПРАВО ДА ИЗНЕСЕШ СВОЕ МИСЛЕЊЕ ВО ЈАВНОСТ



ПРАВО НА ПРИВАТНОСТ НА ПОЕДИНЕЦ ↔ ЈАВНА ЛИЧНОСТ



ПРАВО НА ГОВОР

Целиот товар не е само обврска, туку законска надлежност којашто, пак, претполага компетенции и обуки за тоа лице што неминовно значи дека веќе таков субјект во рамките на медиумот, како правен субјект и контролор, е воспоставен и постои методологија по која ќе го заснова своето работење. Во Република Србија дури оваа година беше изменет Законот за заштита на личните податоци со цел да се воведат оваа законска обврска. Таквиот механизам не е за занемарување, напротив, сметаме дека е од голема важност при регулација и саморегулација и може да доведе до постапка на корегулација.¹⁹ Регулацијата на медиумите се смета за едно од клучните прашања на едно демократско општество. Саморегулацијата има недостиг од демократски легитимитет. Она што ќе се овозможи преку ентитетот – офицер за заштита на личните податоци е посеопфатен пристап и пошироко поле на дејствување на саморегулацијата; односно, најпрвин, корегулација во рамките на медиумот, па следниот чекор е саморегулација во согласност со етичките кодекси на новинари/советите за етика во медиумите.

¹⁹ Корегулацијата е термин што го опишал психологот Алан Фогел, како “континуирано одвивање на индивидуалната акција која е подложна континуирано да се менува со постојано менување на активностите на партнерот”. Важен аспект на оваа идеја е дека комуникацијата е континуиран и динамичен процес, наместо размена на дискретни информации. Фогел ги изложил своите идеи во книгата “Развивање преку врски” од 1993 година. Како едноставен пример на корегулацијата, говорникот може да ги прилагоди своите зборови или тонот на гласот врз основа на неговата перцепција за изразите на лицето на слушателот или јазик на телото - и ова може да се случи постојано. Фогел тврди дека корегулацијата е креативна затоа што социјалните партнери динамично го креираат мислењето, а не едноставно да разменуваат информации што им биле познати пред нивната интеракција. Во еден неодамнешен труд, Фогел и еден колега, Андреа Гарви, предлагаат теоретски модел на “Жива комуникација” кој се заснова на теоријата на динамички системи и вклучува три поврзани процеси, корегулација, “обична варијабилност” и иновација.

Офицерот ќе има солидно познавање на:

Политиките на приватност – внатрешно фокусирани алатки кои објаснуваат како медиумите ќе ги почитуваат принципите за заштита на личните податоци и ќе бидат едноставно средство за постигнување на одговорноста;

Кодексите на однесување – саморегулирачки алатки со кои ќе се дефинираат заедничките правила за медиумите;

Стандардите за надворешна контрола – обезбедување на поинаков аспект на одговорност преку дозволување на регуларни екстерни ревизии на процесите и политиките од страна на трети лица кои ќе се осигураат дека медиумите ги следат своите правила.

Проценка на влијанието врз приватноста – начин на a-priori оценување на влијанието на одредени мерки за приватноста на поединците, формални и неформални методи за спроведување на Privacy Impact Assessments поддржувајќи ја истата цел за охрабрување на одговорноста и почитување на пропорционалноста.

Во тој случај одговорноста и јурисдикцијата во врска со објава на содржина во онлајн просторот (говорот на омраза на интернет) би била во рацете на тој ентитет, кој е законска обврска за секој медиум.

Заклучни забелешки

Модерацијата е поправичен механизам од цензурата и, воопшто, отстранувањето на можноста да се оставаат коментари. Останува прашањето: Дали некое (национално) тело ќе ја има моќта и можноста да имплементира модели за саморегулација на медиумите, да ги едуцира, да ги следи и мониторира со цел поставување на ефикасен систем за заштита на правото на слобода на изразување?!

Одговорите и решенијата мора да се донесат по демократски пат и преку правна основа да се воспостави ентитет кој ќе (с)носи одговорност. Ефикасноста на регулирањето на медиумите во случајов говори за воспоставување на пристап кој не го загрозува правото на слобода на информирање и легализација на регулирање на онлајн просторот за содржините кои се објавуваат.

Подучени од искуството на „ДЕЛФИ против Естонија“, подигањето на медиумските стандарди и професионализација на медиумите носи одговорност сама по себе, без разлика на тоа дали веќе имате воспоставени механизми за избегнување на одговорност по дадени објавени коментари на медиумот. Всушност, саморегулацијата на медиумите „се роди“

дента кога започна да се развива концептот на гарантирање на правото, промовирање и заштита на слободата на изразување.

Концептот на „Граѓанско новинарство“ кое се промовира во рамките на Европската комисија и во глобални рамки доведе до широка коалиција на засегнати, новинари, истражувачи кои, пак, во 2015 година ги промовираа шесте „Манила принципи на меѓупосредничка одговорност“. Едно од тие е дека транспарентноста и одговорноста мора да се вградат во законски акти, како и забраната за одредени видови на содржини.

Online референци

http://ethicnet.uta.fi/codes_by_country

<http://www.osce.org/me/fom/31502?download=true>

http://ejc.net/media_landscapes/serbia

http://ejc.net/media_landscapes/ireland

<http://www.semm.mk/>

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126635#{"languageisocode":\["EN G"\],"appno":\["64569/09"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-126635"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126635#{"languageisocode":["EN G"],"appno":["64569/09"],"documentcollectionid2":["CHAMBER"],"itemid":["001-126635"]})

<http://medianethics.org/index.php/members/27-the-press-council-in-bosnia-and-herzegovina>

5.

ИНТЕРКУЛТУРНИОТ ДИЈАЛОГ И ОБРАЗОВНИТЕ ПОЛИТИКИ И АЛАТКИ ЗА БОРБА ПРОТИВ НЕТОЛЕРАНЦИЈАТА ВО ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН

д-р Ервис МАРТАНИ

Апстракт

Статијата се фокусира на улогата на политиките за интеркултурно образование и управување со различноста со цел да се промовира меѓусебното разбирање и почитување на нетолеранцијата, особено во мултикултурните општински среќавања (на пример, во Босна и Херцеговина и Косово) и оние кои се под влијание на притоците на мигранти и бежанци (на пример, во Република Македонија). Свесноста и разбирањето што го носи интеркултурниот дијалог се смета за средство за помирување и толеранција, како и за спречување на конфликти и обезбедување интеграција. Декларацијата на УНЕСКО за принципите за толеранција потврдува дека толеранцијата значи почитување и ценење на богатата разновидност на културите на нашите свет, ги признава универзалните човекови права и основни слободи на луѓето, а само толеранцијата може да го обезбеди општеството на мешаници заедници во секој регион на светот. Борбата против нетолеранцијата бара, меѓу другото, закони, образование, пристап до информации, индивидуална свесност и локални решенија. По приредбата на литературата за политиките за управување со различноста и односот меѓу интеркултурното образование и толеранцијата, ќе биде анализирана ситуацијата во земјите од Западен Балкан каде што нетолеранцијата и дискриминацијата врз основа на етничка и верска припадност остануваат широко распространети.

Клучни зборови: мултикултурализам, толеранција, интеркултурно образование, малцинства

Вовед

Меѓународната миграција стана главна тема на меѓународната агенда и силна последица на глобализацијата (Тајлер, 2008), а централното прашање на миграцијата се однесува на односот помеѓу миграцијата, толеранцијата и човековите права. Етничката, културната и религиозната разновидност на мигрантот, покрај веќе постојната разновидност, претставува важна карактеристика на современите општества, вклучително и на Западниот Балкан, и овој плурализам се доживува на различни начини (Добернам и Модуд), и мирно и конфликтно. Во политиките на Европската комисија, културната разновидност најчесто се опишува како збогатување, но овие политики, исто така, признаваат дека растечката разновидност може да доведе до тензии поради коегзистенцијата на различните култури, што доведува до тоа некои на културната разновидност да гледаат како на непомирлива категорија и закана за социјалната кохезија и националниот идентитет (Агустин, 2012).

Според тоа, со културната разновидност како потенцијален извор на тензии треба да се управува (ЕК, 2005) и да се изучува, со осврт на фундаменталните концепти како нација и национален идентитет (Тријандафилиду, 2013), а, исто така, меѓукултурниот дијалог и интеркултурното образование може да бидат добра алатка за поттикнување на толеранцијата и подобро разбирање на другите култури (Ноордерхавен и Халман, 2003) со цел да се промовира мирен соживот. Како што е нагласено во Белата книга за меѓукултурен дијалог на Советот на Европа (2008), неопходните вештини за меѓукултурен дијалог не се автоматски: тие мора да бидат признаени, практикувани и одржувани низ целиот живот.

Пред да се анализираат политиките за меѓукултурно образование како алатки за промовирање на меѓусебното разбирање и почитување на нетрпеливоста, особено во мултикултурните општества (на пример, во Босна и Херцеговина и Косово) како и оние кои се под влијание на мигрантските и бегалските бранови (на пример, Поранешна Југословенска Република Македонија), потребно е накратко да се опишат главните пристапи за управување со различностите.

Глобален контекст

Дебатата за правното и политичкото однесување кон културната разноликост се појави во западните демократии како начин да се премостат старите форми на асимилација со „нови односи на демократско граѓанство“ (Кимлицка, 2012) па така, во последниве децении кај дел од политичарите и правниците се зголеми интересот за признавање на

правата на малцинските групи (Торбиско Касалс, 2006) и неколку земји започнаа со тоа што Вил Кимлицка (2010) го опиша како „експерименти во мултикултурализмот“ во обид да се најдат нови начини на инкорпорирање на малцинствата во поширокото општество, со политики спонзорирани од државата, „грасрут“ иницијативи или комбинација од двете (Кивисто и Валбек, 2013). Канада беше првата земја која спроведе официјална политика за мултикултурализам во 1971 година, со цел да ги интегрира имигрантите преку политиката институционализирана во Законот за канадскиот мултикултурализам од 1988 година, водечки принцип кој претставува посебност на канадскиот идентитет (Пери, 2015). Канадскиот начин на управување со различностите привлече значително меѓународно внимание и бил „повеќе или помалку успешно имитиран, продаван и извезуван“ (Кимлицка, 2004).

Во Соединетите Американски Држави беше нагласен мелтинг пот мултикултурализам, настанат од спојувањето на имигрантските култури за да се формира нова сеопфатна национална култура базирана на лојалноста кон федералниот устав, но која е толерантна за малцинските идентитети на кои им е дозволено да ги зачуваат нивните посебни културни карактеристики (Барет, 2013а).

Во Индија беше воведен уставен мултикултурализам кој се карактеризираше со правен плурализам и се фокусираше и на индивидуалните и на групните права. Малцинските групи имаат релативно самоупраување, управуваат со сопствениот граѓански закон за лични прашања и имаат можност да работат во својата сопствена верска и културна рамка (Бенхабиб, 2002). Клајн и Џап (2011) нагласуваат дека Индија претставува и најголема држава во светот која ја пренесува власта на јазична основа, па дури и „создава нови држави каде што за нив има политичка побарувачка“.

Во Австралија, од 1978 година, мултикултурализмот претставува солидна основа за јавната политика како метод за населување на широк спектар на имигранти. Така, почнувајќи од извештајот Галбали од 1979 година, австралиското управување со различностите беше одговорност на Одделот за имиграција, којшто немаше поврзаност со домородните работи. И покрај неодамнешните предизвици што произлегуваат од порастот на верските заедници, особено муслиманската, Австралија заедно со Канада го ужива угледот на земја која развила и спроведува кохерентни политики за управување со различностите (Клајн и Џап, 2011).

Политиките за мултикултурализам се развиваа и на европскиот континент, на пример, во Холандија и Обединетото Кралство. Холандија, во текот на 80-тите и 90-тите години на XX век, на малцинските групи им додели право да се организираат, заедно со неопходните ресурси за основање училишта, медиуми и здруженија. Во последниве години

посебно внимание се посветува на програмите за граѓанска интеграција, со кои од имигрантите се очекува да ја разберат националната историја, култура и традиции. Холандскиот модел на мултикултурализам беше критикуван поради штетните ефекти врз интеграцијата на имигрантите и слабите резултати од интеграцијата (Снајдерман и Хагендорн, 2007; Копманс, 2010).

Покрај тоа, Бантинг и Кимлицка (2012) откриваат дека има значително намалување на политиките за мултикултурализмот во Холандија, но тие тврдат дека ова е холандска аномалија, а не општ тренд во однос на политиките за мултикултурализмот. Во Обединетото Кралство беше усвоен плуралистички мултикултурализам базиран на поддршката за културен плурализам и имплементација на законодавството за антидискриминација и еднакви можности. Во последниве години во образовниот систем беа воведени мултикултурни наставни програми, информации во јавните служби што се на повеќе јазици, како и посебни отстапки во врска со кодексите за облекување (Барет, 2013а). Ратанси (2011) сугерира дека и покрај посебното внимание кон политиките за интеграција и кохезија, поддршката за културниот плурализам е зачувана.

И покрај успехот на канадското искуство, на почетокот на XXI век, неколку земји ретерираа од мултикултурализмот како рамка за интеграција на малцинствата – главно, имигранти - во хостинг општества (Винтер, 2015), па дури и да е само реторички, како што тврдат Бантинг и Кимлицка (2012). Така, во 2010 година германската канцеларка Ангела Меркел објави дека мултикултурниот пристап во Германија „е целосен неуспех“ во 2011 година, францускиот претседател Николас Саркози, исто така, мултикултурализмот го нарече неуспех, а британскиот премиер Дејвид Камерон политиката на неговата земја за мултикултурализам ја обвини дека не успеала да промовира чувство на заеднички идентитет и поттикнала сегрегација и радикализација на муслиманите.

Барет (2013а) и Меер&Модуд (2011) ги идентификуваат следните главни аргументи против мултикултурализмот: тој ги охрабрува членовите од различни култури да живеат посебно во паралелни заедници, олеснувајќи ја социјалната фрагментација и вкоренетите социјални поделби; ги ослабува колективните идентитети и заеднички вредности и го поткопува националниот идентитет; го одвлекува вниманието од социоекономските диспаратности; ги поддржува и ги охрабрува културните практики на малцинствата кои се морално неприфатливи; институционализира културни разлики базирани на гледиштето на културите како монолитни статички заедници; спречува чесна дебата за општествените проблеми преку политичка коректност која ги маркира сите критики за мултикултурализмот како „расистички“; ги охрабрува младите муслимани да го прифатат религиозниот фундаментализам, екстремизам

и тероризам; го негира постоењето на социјалните проблеми поврзани со имиграцијата, расата и етничката припадност.

Кимлицка (2012) тврди дека темата за ретерирањето од мултикултурализмот го замаглува фактот дека една форма на мултикултурна интеграција останува како опција за западните демократии и, дека всушност, со исклучок на Холандија, немало повлекување од мултикултурализмот на ниво на политиката во текот на истиот период.

Покрај мултикултурализмот, чии главни форми беа идентификувани од Барет (2013) - симболичниот мултикултурализам, често нарекуван како 3С модел; еднаквоста на мултикултурализмот и дијалогскиот мултикултурализам - постои уште еден приод во однос на управувањето со културната разноликост, генерално именуван како интеркултурализам, и истиот се смета, особено во Европа, како нова парадигма за управување со културната разновидност од објавувањето на Белата книга за интеркултурен дијалог за 2008 година. Како што забележуваат Меер и Модуд (2011), концептот на интеркултурализмот сега често се среќава дури и на места што се толку различни, како во германските и грчките образовни програми (Гропас и Тријандифилиду, 2011); во белгиските комисији за културна разновидност; во руското учење за светски култури (Фруммин, 2003, Меер и Модуд, 2013).

Интеркултуралистичкиот пристап е развиен и во Канада, матичната земја на мултикултурализмот, каде што Квебек се обидува да се етаблира како „општество домаќин“. Всушност, интеркултурализмот на Квебек се смета како посебен пристап кон политиките на имиграција и интеграција, кои се разликуваат од мултикултурализмот (Зима и Симхович, 2012). Ако канадскиот мултикултурализам претполага еднаквост на сите култури во рамките на истата нација (канадски мозаик), интеркултурализмот на Квебек се фокусира на „метафората на дрво“ на кое се накалемуваат различни фиданки: цврстата култура на Квебек е збогатена со придонесите што доаѓаат од културите на различните малцинства (Флерас, 2012, Винтер и Симхович, 2012). Затоа, интеркултурализмот во Квебек се заснова на реципрочен „морален договор“ меѓу државата и новодојдените кои вклучуваат реципрочна размена на права, должности и обврски (Флерас, 2012): државата нуди поддршка за имигрантот во неговите напори за интеграција (Винтер и Симхович, 2012). За возврат, имигрантот мора да ја преземе одговорноста успешно да се интегрира и мора да се согласи да го почитува приматот на францускиот јазик, да го признае Квебек како слободно и демократско општество, како секуларно и плуралистичко, управувано со владеење на правото и посветено на родовата еднаквост (Гањон и Јаковино, 2007; Флерас, 2012).

(Важно е да се напомни дека интеркултурализмот, во секој случај, се гради врз основните елементи на мултикултурализмот (Кантл, 2012).

Конкретно, интеркултурализмот ја вреднува културната разновидност и плурализмот и акцентот го става на интеграцијата и социјалната вклученост, каде што „интеграцијата е дефинирана како двонасочен процес во кој малцинствата и мнозинствата се приближуваат едни кон други“ (Барет, 2013а). Интеркултурализмот, како и мултикултурализмот, се справува со структурните политички, економски и социјални недостатоци и нееднаквости кои припадниците на малцинските групи честопати ги доживуваат. Иницијативите за отстранување на овие нееднаквости се фокусирани на спротивставување на дискриминацијата, спроведување на афирмативни активности и елиминирање на образовните недостатоци на ранливите групи. Сите овие карактеристики, исто така, се основачки елементи на мултикултурализмот.

Покрај тоа, постојат неколку научници кои кај интеркултурализмот идентификуваа специфични карактеристики, верувајќи дека истите ќе го направат интеркултурализмот нов модел за управување со културната разновидност (Вуди Ландри, 2008; Бушар, 2011 и Кантл, 2012). Според Кантл (2012) интеркултурализмот претставува нов збир на политики и програми за управување со различностите кој „го заменува мултикултурализмот и обезбедува нова парадигма за размислување за расата и различноста“. Клучните карактеристики на интеркултурализмот се следните: централна улога на меѓукултурниот дијалог, културна разновидност, плурализам, интеграција и социјална вклученост; потребата да се елиминираат сите структурни извори на политички, економски и социјални нееднаквости со кои се соочуваат малцинските групи; создавање на силно чувство за едно кохезивно општество засновано на заеднички универзални вредности; особено еважна борбата против омразата и нетолеранцијата; поттикнување на меѓукултурните вештини кај сите граѓани и создавање простор за меѓукултурен дијалог; припадниците на малцинските групи треба да го научат јазикот, културата и традициите на доминантната мнозинска култура; заинтересираните страни треба да имаат интеркултурна визија и меѓукултурен дијалог за да работат на интерперсонални, заеднички, организациски, институционални и меѓународни нивоа.

Од погорекажаното, може да се заклучи дека меѓукултурниот дијалог - дефиниран во Белата книга на Советот на Европа како „процес кој опфаќа отворена и почитувана размена на мислења помеѓу поединци и групи со различно етничко, културно, верско и јазично потекло и наследство, врз основа на заемно разбирање и почит“ - игра централна улога во пристапот на интеркултурализмот. Сепак, многу е важно интеркултурализмот да се разликува од меѓукултурниот дијалог бидејќи тие треба да се сметаат за различни концепти, иако честопати се користат како синоним. Интеркултурализмот претставува широка програма на промени во која мнозинството и малцинските заедници мислат за себе дека се динамични и отворени, споделувајќи иста цел заеднички да растат и да ги



надминат институционалните и меѓусебните бариери во процесот. Затоа, интеркултурализмот е повеќе од меѓукултурен дијалог, кој претставува „само инструментален дел од интеркултурализмот, придонесувајќи и поттикнувајќи разбирање и емпатија со другите“ (Кантле, 2013).

Интеркултурализмот, како и мултикултурализмот, е критикуван поради различни причини, како што е потценување на структурните проблеми со кои се соочуваат културните малцинства и мигрантите. Факт е дека секој дијалог е неизбежен и е под влијание на статусните разлики и односите на моќ меѓу учесниците во дијалогот и ретко се случува тој да е на исто рамниште; поединци можат да покажуваат отвореност и почит кон културните разлики, но истите и да ги прикажуваат само во однос на некои култури, а не и кон другите. Ова, во суштина, не се разликува од основните постулати на мултикултурализмот, па сите дефинирачки или суштински карактеристики на интеркултурализмот, исто така, се суштински карактеристики на мултикултурализмот. Осврнувајќи се на втората критика, Меер и Модуд (2013) заклучиле дека дури и интеркултурализмот, всушност, може да понуди оригинална перспектива и дека не може да го засени мултикултурализмот, а Кимлицка, (2012) пак, тврди дека интеркултурализмот сè уште не е доволно различен од мултикултурализмот за да се смета како напредок или да го замени.

Промовирање на толеранцијата преку интеркултурно образование

Иза мултикултурализмот и за интеркултурализмот, и покрај дискусијата за тоа кој е најдобриот за менаџирање на различноста, главната цел е задоволување на барањата на групите со различно етничко наследство. Присуството на различни групи во едно општество може да се смета за опасности, како што тврди Данчин (2002), „верската нетолеранција, особено кога е засилена со културна и етничка разновидност, брзо ќе генерира тешки тензии на секое ниво на општеството и ќе го поттикне повторното раѓање на старите културолошки поделби со разурнувачки ефекти“, што ќе оневозможи мирен соживот. Овој последен термин се однесува на подготвеноста да се живее во мир и во заемна почит со другите (Луис, 1993), по што групите со различно етничко наследство живеат мирно на исто место (Волзер, 2000). Исто така, соживотот не значи отсуство на тензии и конфликти на апсолутен начин, бидејќи конфликтот со идентитетот честопати е неизбежен (Тајлер, 2008), а соживотот подразбира употреба на ненасилни алатки за решавање на конфликтите, бидејќи употребата на оружје е застарена (Каминва, 2003, цитиран во Тајлер, 2008).

Мирната коегзистенција е темелна вредност на демократските општества и, според Валзер (2000), толеранцијата е клучен концепт што го овозможува соживотот. Тајлер (2008) прави разлика меѓу толерирањето и толеранцијата: толерирањето значи отстапка со која мнозинството официјално го толерира малцинството, додека толеранцијата се однесува на став или состојба на умот што е „помалку зависен од позицијата на моќта“ на вклучените групи. Валзер (2000) идентификува пет главни описи за тоа што значи да се толерира: да се прифати разликата само поради мир; пасивно изразување на бенигна рамнодушност; признавање на правата на Другиот, без разлика дали Другиот „ги практикува овие права на непривлечни начини“; љубопитност, отвореност, почит, подготвеност да се слушаат и да се учи од другите; ентузијастичко одобрување на разликата. Важно е да се истакне дека идејата за толеранција не била секогаш присутна низ човечката историја, туку била и останува „во голема мера малцински поглед или практика, честопати надминат со официјални и систематски политики на нетолеранција“ (Тајлер, 2008), а, сепак, постојат разлики во однос на значењето на поимот (на пример, Попер, 1945, Роулс, 1971, Луис, 1993, Сандел, 1996, Валзер, 1997, Данчлин и Коул, 2002, Меккинон и Кастиљоне, 2003; Тајлер, 2008; Добернак и Модуд, 2013). Во овој труд, толеранцијата се сфаќа како што е наведено во Декларацијата на принципите за толеранција на УНЕСКО (1995):

Толеранцијата е почит, прифаќање и почитување на бојата на разновидноста на културите на нашите свет, нашите форми на изразување и начини да се биде човек ... Толеранцијата, доблеста која го овозможува мирот, придонесува за замена на културата на војната со културата на мирот ... Толеранцијата не е отскапка, понижување или сожалување ... пред сè, е активен став предизвикан од признавањето на универзалните човекови права и основни слободи на другите ... Таа подразбира отфрлање на догматизмот и асоцијатизмот ... Практиката на толеранција не значи толерирање на социјалната неправда или напуштање или ослабување на соодветните убедувања. Тоа значи дека човек е слободен да се придржува до соодветните убедувања и прифаќа дека другите се придржуваат до нив. Тоа значи прифаќање на фактот дека човечките суштества, природно разновидни во нивниот изглед, ситуација, говор, однесување и вредности, имаат право да живеат во мир и да бидат како што се. Тоа, иста така, значи дека не треба да се наметнуваат погледи на другите.

Така, толеранцијата се гледа како камен-темелник на демократијата, човековите права и владеењето на правото: поединците можат слободно да ги искажуваат своите убедувања и во исто време да прифатат дека другите уживаат во истата слобода. Мирниот соживот не може да ги прифати оние поединци и групи кои се залагаат за нетолеранција на културната, религиозната или етничката припадност (Тајлер, 2008).

Како што тврди Попер (1945), толеранцијата не може да толерира нетолеранција, бидејќи „неограничената толеранција може да доведе до исчезнување на толеранцијата. Ако продолжиме со неограничена толеранција дури и на оние кои се нетолерантни, ако не сме подготвени да го одбраниме толерантното општество од напад на нетолерантните, толерантните ќе бидат уништени, а со нив и толеранцијата“. Така, Попер заклучува дека „затоа треба да имаме право и во име на толеранцијата да не ја толерираме нетолерантноста“. Ова е поткрепено и од Роулс (1971), кој нагласува дека општеството има „разумно право на самоодржување“ коешто го заменува принципот на толеранција „кога толерантните искрено и со причина веруваат дека нивната сопствена безбедност и институциите на слободата се загрозени“ од нетолерантните групи. Запрашан „Дали треба да ги толерираме нетолерантните“, Валзер (2000) одговара дека ова прашање е клучно, бидејќи повеќето од малцинските групи што се толерираат, всушност, се нетолерантни, и дека малцинствата не можат да практикуваат нетолеранција во една демократска земја.

Според Волзер, толеранцијата (2000) се смета како добра работа бидејќи го олеснува соживотот, но, како што е наведено во гореспоменатата Декларација за принципите на толеранцијата, толеранцијата не е само морална обврска, туку и политички и законски услов. Затоа, за да се гарантира мирен соживот, државите треба да усвојат законодавство коешто ја промовира толеранцијата, како и систематско образование за толеранцијата, бидејќи најефективниот начин на борба против нетолеранцијата е нејзиното сосечување во корен (Прпиќ, 2015) преку интеркултурно образование што води кон поголема толеранција кон другите култури (Ноордхавен и Халман, 2003), во согласност со она што е предвидено во Белата книга за меѓукултурен дијалог (2008). Интеркултурниот дијалог - дефиниран како отворена и почитувана размена на мислења помеѓу поединци и групи од различно етничко, верско, јазично и национално потекло врз основа на меѓусебно разбирање и почит - и релевантните политики се од фундаментално значење за промовирање на толеранцијата, меѓусебното почитување и разбирање, спречувањето на конфликти и постигнување на социјална кохезија. Учеството во овој процес бара интеркултурни вештини кои не се добиваат автоматски од страна на поединци, туку истите треба да се научат, да се практикуваат и да се одржуваат во текот на животот, па професионалците во образованието, јавните власти, граѓанските организации, верските заедници, медиумите, така, и сите други даватели на образование имаат клучна улога во остручувањето на граѓаните со интеркултурни вештини (Барет, 2013). Освен тоа, луѓето треба да се охрабруваат и да учат за другите во нивните училишта, колеџи, работни места и организации во заедницата чијашто одговорност е да обезбеди можности граѓаните за да стекнат подобро разбирање за другите (Кентл, 2012).

Како одговор на општествените промени кои се во тек во последниве децении, како глобализацијата, личната мобилност и миграцијата, кои потенцијално можат да создадат социјални тензии и конфликти (Нојнер, 2012), од 70-тите години на XX век па наваму се зголеми интересот за културната разновидност, која треба да се реши преку јавните и социјалните политики, вклучувајќи го и образованието (Гундара, 2002) и тоа во училиштата и училниците, со брз пораст на акти кои ќе ги утврдат стандардите за меѓукултурен пристап кон образованието (Дасли, 2016). Првично, концептот на интеркултурно образование беше, главно, поврзуван со присуството на деца на мигранти во различни европски земји кои го зборуваат својот мајчин јазик наместо официјалниот кој го учат во училиштата. Алман-Гионда (2009) тврди дека мигрантите и етничките малцинства, кои пристигнале од други европски земји или од поранешни колонии, наставниците и училишните власти ги доживуваа како различни во однос на јазикот и традициите, и, првично, оваа перцепција генерираше политики и педагошки концепти со кои требаше да се компензира дефицитот во области како што беше јазикот.

Од крајот на 70-тите години на XX век во различни западни земји се појавија концепти како што се „антирасистичко образование“, „мултикултурно образование“ и „интеркултурно образование“, за да се нагласат променетите ставови за значењето на културната разновидност кои повеќе не се сметаа како дефицит и извор на проблеми туку како нешто нормално и како можност за промена (Алман-Гионда, 2009). Според Хубер (2012), без соодветни политики кои интеркултурните вештини ги ставаат во срцето на образованието и без секојдневната практика на развивање на неопходните ставови, вештини и знаења потребни за меѓусебно разбирање, невозможна ќе биде секоја одржлива промена во нашите општества. Важно е да се напомни дека меѓукултурното образование не може да се смета само како дополнување на наставната програма во повремени проекти, туку истото треба да се прошири а, кога е потребно, дури и да го замени монокултурното или еднојазичното образование, за да може да настапи промена на менталитетот во традиционално образование (Neuner, 2012).

Референците за интеркултурното образование можат да се најдат во различни меѓународни документи. Така, во членот 26 од Универзалната декларација за човекови права (1948) се вели дека образованието ќе биде насочено кон целосен развој на човековата личност и зајакнување на почитувањето на човековите права и основни слободи и промовирање на разбирање, толеранција и пријателство меѓу сите нации, расни или верски групи. Обединетите нации усвоија голем број други документи кои експлицитно бараат развој на интеркултурно образование со цел образовната политика да се насочи кон унапредување на меѓукултурните вредности (Конвенција за елиминирање на сите форми на расна дискриминација, 1965, Меѓународен пакт за економски, социјални и

културни права, 1966, Декларација за елиминација на сите форми на нетолеранција и дискриминација врз основа на религијата или верувањето, 1981; Конвенција за правата на детето, 1989; Декада на Обединетите нации за образование за човекови права, 1994).

Интеркултурното образование, исто така, е важен дел од активностите на УНЕСКО. Така, Препораката за образованието за меѓународно разбирање, соработка и мир и образование во врска со човековите права и основни слободи (1974) тврди дека меѓународното образование, преку комбинација на учење, обука, информации и дејствување, треба да го потпомогне соодветниот интелектуален и емоционален развој на поединецот. Треба да развие чувство на општествена одговорност и солидарност кон помалку привилегирани групи и треба да води кон почитување на принципите на еднаквост во секојдневното однесување. Оваа препорака, исто така, утврдува листа на принципи за образовната политика, како што е принципот за промовирање на разбирањето и почитувањето на сите луѓе, нивните култури, цивилизации, вредности и начини на живот, вклучувајќи ги домашните етнички култури и културите на другите нации. Уште повеќе, во Декларацијата и Интегрираната рамка за акција за образование за мир, човекови права и демократија (1995), УНЕСКО смета дека образованието треба да ги едуцира граѓаните за решавање на тешките и неизвесни ситуации, да ги изгради способностите за автономија и индивидуална одговорност и ова е поврзано со способноста за здружување со други лица за да се решат проблемите и да се изгради правично, мирно и демократско општество.

Декларацијата за глобално образование во Европа од Мастрихт (2003) вели дека глобалното образование е образование кое ги отвора очите и умовите на луѓето кон реалноста на светот и ги буди да создадат свет на поголема правда, еднаквост и човекови права за сите. Го опфаќа развојното образование, образованието за човекови права и образованието за одржливост, образованието за мир и спречување конфликти и интеркултурното образование.

Во Европскиот консензус за развој (2007) наведено е дека целта на развојот на образованието и подигањето на свеста е да се овозможи секое лице во Европа доживотно да има пристап до можностите, да биде свесно за загриженоста од глобалниот развој како и за локалната и личната релевантност на таа загриженост и да ги остварува своите права и одговорности како жител на меѓусебно зависен и променлив свет, влијаејќи на промените за праведен и одржлив свет. Белата книга за меѓукултурниот дијалог (2008) смета дека интеркултурниот пристап нуди модерен модел за управување со културната разновидност и доколку постои европски идентитет кој треба да се реализира, тој ќе се заснова на заеднички фундаментални вредности, почитување на заедничкото

наследство и културната разновидност како и почитување на еднаквото достоинство на секој поединец. Интеркултурната компетенција е клучна способност која треба да ја развие секој поединец за да може да учествува во меѓукултурниот дијалог.

Понатаму, специфичната цел на Европската година на меѓукултурен дијалог (2008) беше да ја поттикне улогата на образованието како важен медиум за учење на различностите, да го зголеми разбирањето на другите култури и да развие вештини и најдобри социјални практики и да ја нагласи централната улога на медиумите во промовирањето на принципот на еднаквост и меѓусебно разбирање.

Друг важен документ за разбирање на интеркултурното образование е Повелбата на Советот на Европа за образование за демократско граѓанство и образование за човекови права (2010) во која се вели дека образованието за демократско граѓанство и образованието за човекови права се тесно меѓусебно поврзани и меѓусебно се поддржуваат. Образованието за демократско граѓанство, главно, се фокусира на демократските права и одговорности и активно учество во однос на граѓанските, политичките, социјалните, економските, правните и културните сфери на општеството, додека образованието за човекови права се занимава со поширок спектар на човекови права и основни слободи во секој аспект на животот на луѓето.

Имајќи го предвид горенаведеното и свесни за тешкотијата да се добие јасна дефиниција на интеркултурното образование (види Алман–Гионда, 2008) овој труд се осврнува на педагошкиот пристап кој има за цел да ја развие интеркултурната компетентност на учениците од сите возрасти преку неформално, информално и формално образование, како основа за дијалог и заедничко живеење (Барет et al., 2013) и да поттикне толерантен и чувствителен однос кон етничките, културните и верските разлики помеѓу поединците (Алман – Гионда, 2008). Советот на Европа (2011) на интеркултурното образование гледа како на основен предуслов за функционирање на демократските општества и идентификува две основни вештини кои треба да се земат предвид во целата интеркултурна теорија и практика: првата се однесува на знаењето за социјалните групи и нивните практики; втората се однесува на способноста да се управува со ова знаење со ограничувањата на комуникацијата и интеракцијата во реално време (Бирам, 2003, цитиран во Дасли, 2016).

Понатаму, „да учиме да живееме заедно“, третиот столб на образованието во текот на животот (другите столбови да учиме за да знаеме, да учиме за да правиме и да учиме за да бидеме), се состои во развивање на разбирањето на другите луѓе и разбирањето на меѓузависноста со почитување на плурализмот, заемното разбирање и мирот. Овој столб е директно поврзан со водечките принципи на меѓукултурното образование: го почитува културниот идентитет на ученикот преку обезбедување на

културолошки соодветно и одговорно квалитетно образование за сите; на секој учесник му обезбедува културолошко знаење, ставови и вештини потребни за да се постигне активно и целосно учество во општеството; им дава културолошко знаење на сите ученици, ставови и вештини со кои даваат свој придонес и почит, разбирање и солидарност меѓу поединци, етнички, социјални, културни и верски групи и нации (УНЕСКО, 2013).

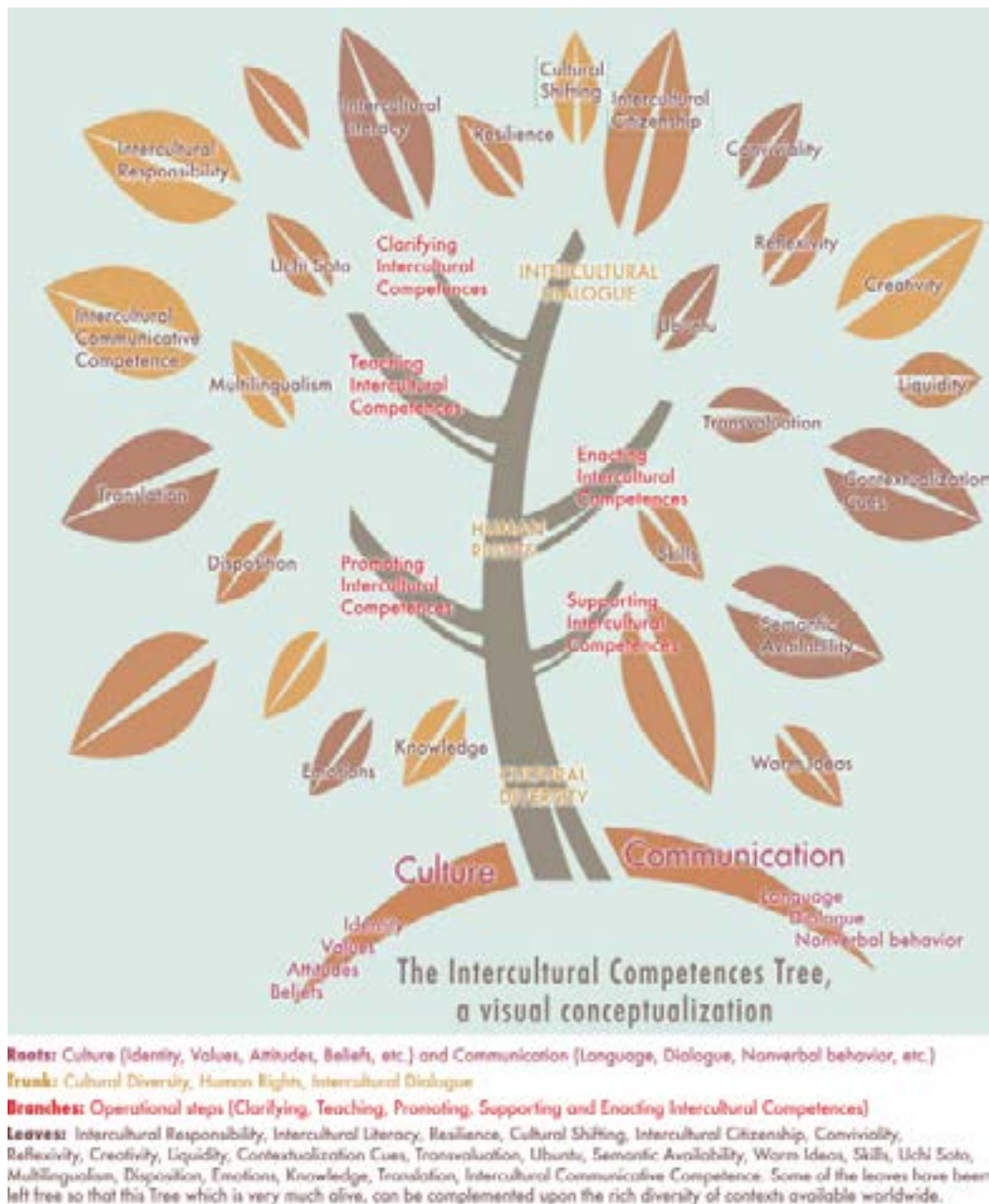
Интеркултурното образование, базирано на принципите на соработка, ненасилство, почитување на човековите права и културната разновидност, демократија и толеранција (Рејнолдс, 2015) преку развојот на интеркултурните компетенции кај учениците од сите возрасти, има за цел да поттикне толерантен пристап кон социокултурните разлики помеѓу групите со различно етничко, културно и религиозно потекло, особено кога тие се контроверзни (Алман - Гионда, 2008) и да ги подготви учениците за зголемување на меѓусебната поврзаност меѓу луѓето и нацијата (Зонг et al., 2008).

Според Барет и сор. (2013), интеркултурната компетенција треба да се сфати како комбинација на ставови, знаења, разбирање и вештини кои на луѓето им овозможуваат да ги разберат и почитуваат оние кои ги сметаат за поинакви од себеси; да реагираат соодветно, ефикасно и со почитување за време на интеракцијата и комуникацијата со таквите луѓе и да воспостават позитивни и конструктивни односи со нив; да се разбираат себеси и сопствената повеќекратна културна поврзаност преку средби со културолошки различните. Затоа, интеркултурната компетенција е „комплексен збир на психолошки и бихејвиорални карактеристики и функции кои се потребни за справување со задачите, тешкотиите или предизвиците презентирани од меѓукултуролошките ситуации кога тие се случуваат“ (Барет, 2013b).

Во рамките на УНЕСКО, меѓукултурните компетенции се однесуваат на тоа да се поседува соодветно знаење за културите и видовите проблеми што произлегуваат кога комуницираат членови на различните култури, придржувајќи се до ставовите кои го поттикнуваат контактот со другите. Со овој концепт, меѓукултурните компетенции се поделени во посебни вештини: познавање на културата - *savoirs*; вештини за толкување и поврзување - *savoir comprendre*; вештини за откривање и интеракција - *savoir apprendre*; ставови на љубопитност и отвореност - *savoir etre*; и критичка културна свест - *savoir s'engager* (УНЕСКО, 2013). Во овој контекст, интеркултурните компетенции, симболично претставени во „Дрвото на интеркултурни компетенции“, може да се сфатат како ресурси што се ставаат во функција за време на меѓукултурниот дијалог и тие мора да бидат разјаснети, активно предадени, промовирани, донесувани и поддржани за да играат улога во широк спектар на контексти: во формалното, како и во

неформалното образование, и во сите општествени институции (УНЕСКО, 2013).

Слика 1: „Дрвото на меѓукултурните компетенции“, обид да се даде симболичен поглед на меѓукултурните компетенции како органски систем на концепти



Source: UNESCO, 2013.

Стекнувањето на интеркултурните компетенции, тврди Диардорф (2011), поседува минимални барања, како што се почитувањето или вреднувањето на другите; самосвест или разбирање на очилата преку кои го гледаме светот; гледање од други перспективи или како овие перспективи се слични или различни; слушање или ангажирање во автентичен интеркултурен дијалог; адаптација или привремено префрлување во друга перспектива; градење на односи или калење на

трајни мултикултурни лични врски; и културна скромност и комбинирање на почитта со самосвеста. Со оглед на тоа, интернационалните компетенции се дефинирани од Диардорф (2011) како „способност да се комуницира ефективно и соодветно во меѓукултурните ситуации врз основа на интеркултурното знаење, вештини и ставови“.

Со оглед на тоа што меѓукултурните компетенции вклучуваат почитување на луѓето за кои сметаме дека имаат различна културолошка афилијација од нас, важно е да се истакне дека ние мора да посветиме посебно внимание на разликата меѓу почитувањето на луѓето и почитувањето на нивните постапки. Всушност, секогаш мора да се почитуваат достоинството и еднаквоста на сите човечки суштества и нивните неотуѓиви човекови права, но не можат да се дозволат културолошки мотивирани дејства кои ги кршат основните принципи на човековите права, демократијата и владеењето на правото (Кимлица, 2012; Барет et al., 2013).

Ако се спроведува ефективно, интеркултурното образование ја развива меѓукултурната компетентност на луѓето преку подобрување на нивните вештини, знаења и разбирање за луѓето кои имаат различно културолошко потекло од нивното, за да се поттикне толеранција и почит кон различностите. Како што е споменато погоре, интеркултурното образование се раководи од три главни принципи со кои треба да бидат усогласени сите релевантни политики. Првиот принцип утврдува дека „интеркултурното образование треба да го промовира културолошкиот идентитет на ученикот преку обезбедување културолошки соодветно и одговорно, квалитетно образование за сите“ според вториот принцип, „интеркултурното образование му овозможува на секој ученик културолошко знаење, ставови и вештини потребни за да се постигне активно и целосно учество во општеството“; третиот принцип наведува дека „интеркултурното образование им овозможува на сите ученици културолошко знаење, ставови и вештини кои им овозможуваат придонес кон почитувањето, разбирањето и солидарноста меѓу поединците, етничките, социјалните, културните и религиозните групи и нации“ (УНЕСКО, 2013).

За спроведување на ефективни политики за интеркултурно образование во согласност со горенаведените водечки принципи, Алман-Гионда (2008), тврди дека се неопходни одредени соодветни структурни услови, идентификувајќи го следново: она што се учи во училиштата треба да биде надгледувано, следено и со оценка на квалитетот; раната селекција и механизмите за социјална и етничка исклученост треба да се отфрлат преку училишни реформи; во текот на раното детство треба да се гарантира квалификувано образование кое ги задоволува посебните потреби на децата со мигрантско потекло; да се обезбеди финансирање за висококвалитетна настава по јазик; потребно е финансирање и

персонал за инклузивни и индивидуализирани наставни методи; обуката на наставниците треба експлицитно да се однесува на интеркултурно образование, разновидност и образование за граѓанско учество; најдобрите практики треба да се споделуваат преку соодветни канали, како што се образованието на наставниците и интернетот; конкретно истражување за тоа што се случува во секојдневниот живот на училиштата; креирање на политики и истражувања кои треба да воспостават поефективен дијалог (Алман-Гионда, 2008).

Интеркултурното образование може да помогне во борбата против нетолеранцијата и да го промовира почитувањето на различноста преку развивање на знаења, ставови и вештини кај луѓето со различно потекло, кои се неопходни за комуникација и соработка со другите, а образовните политики фокусирани на развој на меѓукултурните компетенции може да послужат како појдовна точка со цел луѓето да се подготват за справување со различноста. Ван Драјел и сор. (2016) ги идентификуваат клучните образовни политики кои државите мора да ги спроведат за да го олеснат поттикнувањето на толеранцијата и почитувањето на различностите: да ја отфрлат сегрегацијата и да промовираат различност во училиштата; ефективно лидерство и добро владеење; да обезбедуваат точни информации за различноста; да обезбедуваат високо квалитетно иницијално образование за наставниците и континуирана обука за разновидноста; да поттикнуваат диверзитет кај вработените во училиштата; да воспоставуваат флексибилни и културно релевантни наставни програми и педагогии; да обезбедуваат двојазично и повеќејазично образование; да промовираат учење за религијата и верувањата во избалансирана рамка и во рамката за човековите права; да промовираат употреба на интерактивни културно релевантни наставни методи; да инспирираат партнерства меѓу домовите и училиштата; одговорно да користат нови технологии преку искористување на можностите и избегнување на можни закани; да ги вклучуваат граѓанските и младинските организации во образованието, особено оние кои се активни во промовирањето на правата на малцинските групи; да обезбедуваат стимулации за образовните институции – да ги идентификуваат и ги наградуваат добрите практики; да работат поблиску со истражувачките институти и да користат истражувачки докази во донесувањето на одлуки на сите нивоа на управувањето со образованието и во училиштата.

Покрај тоа, Барет (2013b) нагласува дека за да се поддржи развојот на интеркултурната компетентност, не само кај учениците, туку и кај граѓаните општо, државните политики мора да бидат насочени, меѓу другото, кон отстранување на сите предрасуди и бариери кои би можеле да произлезат од личните културолошки врски кај учениците и да обезбедат силни политики за антидискриминација и еднакви можности; да поттикнат спроведување на интеркултурното образование во текот на сите активности на давателите

на неформално образование и обука за меѓукултурни прашања за вработените кои работат во организациите за неформално образование, јавните власти и средствата за јавно информирање; да промовираат меѓукултурни контакти преку, на пример, шеми за мобилност и размена на студенти, работници и волонтери, шеми за меѓурелигиски дијалог, институционални и партнерства за збратимување помеѓу заедниците; да собираат, документираат, поддржуваат, промовираат и споделуваат добри практики во формалното, неформалното и информалното образование кое поттикнува интеркултурна компетентност во јавната сфера.

Интеркултурниот дијалог и образовните политики на Западен Балкан

Развојот на интеркултурното образование на Западен Балкан, и воопшто во цела Источна Европа, се појави дури по падот на комунистичките режими. Во овој регион, дискурсот за меѓукултурно образование е многу посебен, и не се однесува многу на прашањата за имиграцијата, туку ја разгледува интеграцијата и почитувањето на правата на етничките малцинства, бидејќи во различни држави живеат малцински групи кои се разликуваат една од друга по религија - православни, муслимани, католици – по културолошка и историска припадност. Оваа кохабитација не беше секогаш лесна, а честопати имаше и внатрешни тензии меѓу мнозинството и малцинството на населението, со различни повреди на индивидуалните и колективните права. Разните конфликти во Балканскиот Регион, меѓу другото, имаат силна етничка и културна матрица, придружени се со сериозни и систематски прекршувања на човековите права и основни слободи. Со оглед на историјата, се чини дека човековите права не се компатибилни со мултикултурните општества во овој Регион. Меѓу најдрастичните случаи во последниве години може да се спомене конфликтот во Босна и Херцеговина, Косово и Македонија. Со цел да се избегне повторување на овие настани, целите на образованието во неколку земји вклучуваат почитување на различноста, толеранцијата и меѓусебното разбирање меѓу луѓето од различни етнички групи. Така, во Босна и Херцеговина, образованието треба да го поттикне учењето за другите со почитување на разликите и зачувување на меѓусебното разбирање и солидарност меѓу сите луѓе, во Поранешна Југословенска Република Македонија образованието треба да ја зајакне меѓусебната толеранција, соработката, почитувањето на различноста, основните човекови права и слободите, а во образовниот систем во Србија има важна цел да се развие почитување на расата, националниот идентитет, културната, лингвистичката, религиозната, родовата, половата и возрасната еднаквост и толеранцијата (Дуда et al., 2013).

Во Албанија преовладува општа клима на толеранција и разбирање меѓу националните малцинства и мнозинството (СКРК, 2012), а земјата е многу активна во регионалните иницијативи кои продолжуваат да имаат проактивна улога за регионална соработка и добрососедски односи (ЕКа, 2015). Сепак, како што е подвлечено од страна на Советодавниот комитет за Рамковната конвенција за заштита на малцинствата, властите мора да преземат мерки за справување со инциденти на нетолеранција и непријателство, особено против Ромите, преку подигање на свеста за потребите на овие заедници (СКРК, 2012). За жал, интеркултурното образование не е добро развиен концепт во албанските академски институции и со исклучок на некои заеднички проекти, недостасува интеркултурен дијалог во академскиот живот (Компедниум, 2012). Освен тоа, високообразовните институции имаат за цел да добијат интеркултурно компетентни дипломци и глобални граѓани, но мал број образовни програми се осврнуваат на развојот на меѓукултурните компетенции како што би се очекувало (Хисо и Алимема, 2015).

Важни промени настанаа со новата наставна програма за предуниверзитетско образование, што ја нагласува важноста од развивање на интеркултурните компетенции кај учениците и воведувањето на курсот за религиски прашања во некои избрани училишта. Правото на малцинствата да учат и да се образуваат на својот мајчин јазик; да ја научат нивната историја и култура; да го научат албанскиот јазик и да ја запознаат албанската историја и култура, со цел да се обезбеди активно и рамноправно учество во економскиот, социјалниот, политичкиот и културниот живот, е загарантирано со Законот за образовниот систем бр. 69 / 2012.

И покрај законодавството, Советодавниот комитет ги повикува албанските институции да ги применат критериумите за отворање на одделение на малцинските јазици на флексибилен начин и да бараат начини за поедноставување на системот, со цел да се избегнат бројните предуслови за упис за настава на јазиците на малцинствата. За жал, ситуацијата со учењето на јазиците на малцинствата и наставата на овие јазици во последните години остана во голема мера непроменета (СКРК, 2012) и Албанија сè уште треба да размисли за потпишување и ратификување на Повелбата за регионални или малцински јазици.

Во Босна и Херцеговина прашањата поврзани со етничката припадност продолжуваат да создаваат линии за поделба во Босна и Херцеговина, а политичките водачи не се толку активни во охрабрувањето на чувството за заедничка припадност или заеднички идентитет, па на јавните дебати доминираат прашања во врска со односите меѓу трите конститутивни народи (СКРКа, 2013). Покрај тоа, политичарите и натаму одржуваат раздржливи ставови за важни прашања, засилени од мејнстрим

медиумите, и тоа не помага да се промовира толеранција и инклузивност. За среќа, физичките напади врз малцинството се намалија, но, сепак, се случија бројни напади против верските објекти и локалитети. Во однос на образованието системот на „две училишта под еден покрив“ претставува длабока загриженост (ЕКРН, 2013). Дури и Врховниот суд на Федерацијата во 2015 година потврди дека „две училишта под еден покрив“ во Столац претставуваат етничка сегрегација на учениците (ЕКБ, 2015), а напредокот во елиминирањето на овој систем е многу бавен и бројот на моноетнички училишта се зголемува, дури и во областите каде населението останало мешано (СКРКа, 2013).

Советодавниот комитет (2013а) нагласува дека иако и причините за воведување на овој систем во повоениот контекст на Босна и Херцеговина се добро познати, „нивното одржување во практика на долг рок е неодржливо и директно се спротивставува на развојот на духот на толеранцијата, заемното разбирање и соработката“, а „конфликтот на религијата со етничката припадност и нејзината инструментализација во јавните дебати, и во училиштата, исто така, служи за зајакнување на поделбите во босанското општество“ (СКРКа, 2013).

Друга загриженост е во врска со спроведувањето на заедничкиот наставен план, кој сè уште не се применува низ целата земја (ЕКБ, 2015). На ова поле, очекуваните понатамошни настани мора да следат две главни линии: примена на постојната заедничка клучна наставна програма во целата земја; и елиминирањето на постоење на одделни „национални“ теми од историјата, географијата и религијата, кои на учениците им се предаваат поинаку во зависност од тоа дали ја следат босанската, хрватската или српската „национална“ група на предмети, што не е корисно за дијалогот и интеракцијата меѓу децата (СКРКа, 2013). Како што е забележано од страна на Советодавниот комитет, интегрираното учење е можно, но за да може да функционира потребна е политичка волја. Во врска со образованието на јазиците на малцинствата, Босна и Херцеговина во 2010 година ја ратификуваше Европската повелба за регионални или малцински јазици. Исто така, оригиналната верзија на Законот за национални малцинства предвидува отворање на часови на кои се предава на јазиците на малцинствата кога апсолутното или релативното мнозинство од населението, за кое станува збор, на локално ниво припаѓало на тоа малцинство.

Во 2005 година беше усвоен амандман, кој го намали овој праг на една третина за да обезбеди образование на јазикот на малцинството и на една петтина за да обезбеди изборни лекции на тој јазик (ЕП, 2012). Со оглед на тоа што областа на образованието е, главно, регулирана на ниво на ентитет/ кантон, беа донесени следните закони: Законот за основно образование во Република Српска, Законот за средно образование во Република Српска,

како и Прописите за воспитување и образование на деца на националните малцинства. Во десетте кантони во Босна и Херцеговина во сила се специфични закони од областа на образованието (ЕП, 2012).

Во последните децении севкупните меѓуетнички односи во Хрватска се подобрија, но, сепак, односите меѓу хрватското мнозинство и српското малцинство остануваат често напнати, особено во повоените региони, а прашањето за враќањето на бегалците за малцинствата останува релевантно. Етничките тензии, исто така, беа поттикнати од екстремистички групи за време на разни спортски настани и напади врз малцинствата, особено Србите и Ромите остануваат проблем (ЕП, 2012). Интеркултурното образование е дел од националната наставна програма за демократското општество и човековите права, а различни елементи од него се вклучени во различните предмети на основно и средно ниво. Освен тоа, развојот на курикулумите во Хрватска е поддржан од меѓународни и меѓувладини организации кои се активни во прашањата за меѓукултурно образование, како што се УНЕСКО, Советот на Европа и ОБСЕ, при што меѓукултурното образование претставува централен елемент на наставните планови во училиштата во областите окупирани за време на војната и таму каде што постои посебна потреба за изградба на систем за инклузивно образование (Компендиум, 2015).

Образованието на јазикот на малцинствата е вградено во СММ и Законот за образование за јазикот и писмото на националните малцинства, со што се гарантира правото на образование на јазиците и писмата на националните малцинства. Овие одредби на членовите на националните малцинства им овозможуваат да добијат образование на својот мајчин јазик на сите нивоа на образование. Во зависност од големината на малцинството, на јазикот на малцинството може да се изведува целата настава, на јазикот на малцинството се изучуваат само некои предмети, или јазикот на малцинствата се учи само на факултативните часови. На пример, учебници на јазиците на малцинствата им се даваат на училиштата кои држат настава на чешки, унгарски, српски и италијански јазик. Хрватскиот систем, генерално, е прифатлив, но властите треба постојано да ги проценуваат побарувачката и реалните потреби на малцинствата, а потребни се и понатамошни напори за обука на наставниците и развој на наставните материјали (ЕП, 2012). Советодавниот комитет ги охрабрува хрватските власти внимателно да се консултираат со претставниците на националните малцинства за сите прашања поврзани со администрацијата и организацијата на малцинското јазично школување и да размислат за воведување на современи двојазични или повеќејазични наставни методологии за подобрување на квалитетот на наставата по јазик во сите училишта (СКРК, 2015).

Меѓуетничките односи во Косово остануваат сериозно оптоварени со

воените и минатите случаи на етничко насилство. Дури и ако во текот на изминатите две години дијалогот меѓу Белград и Приштина, олеснет од Европската Унија, се одвива во попозитивна клима за промовирање на толеранцијата и различноста меѓу заедниците, неодамнешните податоци укажуваат на постојана поделба меѓу заедниците, особено меѓу косовските Албанци и косовските Срби (ОБСЕ, 2015). И покрај оваа позитивна клима и правната определба за промовирање на дух на мир, толеранција, меѓукултурен и меѓурелигиски дијалог и поддршка за помирување меѓу заедниците, во областа на образованието, косовскиот систем се карактеризира со силна сегрегација (ЕП, 2012) и во последните години не е постигнат напредок во решавањето на постоењето на два одделни образовни системи кои неизбежно ги продолжуваат поделбите меѓу заедниците (ОБСЕ, 2015). Албанските и српските ученици одат во различни училишта и има многу малку интеракција и учење на другите јазици, што ја отежнува комуникацијата и, како што е истакнато во Извештајот на ОБСЕ за Косово (2009), одделни наставни програми во Косово ги задоволуваат културните образовни потреби на специфичните заедници до одреден степен, но не поттикнуваат заемно почитување, разбирање и толеранција, како и меѓукултурно образование.

Во однос на службената употреба на јазикот на малцинствата, Косово го има најпријателското и најамбициозно законодавство (ЕП, 2012): според Законот за употреба на јазиците, албанскиот и српскиот јазик се официјални јазици со еднаков статус и еднакви права на нивната употреба во сите косовски институции. Покрај тоа, на локално ниво, јазиците како што се турски, босански и ромски, може да имаат статус на службен јазик, ако најмалку 5 % од жителите на општината се членови на таа заедница, а во општините каде што малцинската заедница претставува најмалку 3 % од населението јазикот на таа заедница ќе има статус на „јазик во службена употреба“. Законот предвидува право на сите припадници на заедниците да добијат образование на сите нивоа на еден од службените јазици, а Законот за образование во општините на Република Косово утврдува дека во училиштата каде што се предава на српски јазик може да применуваат наставни планови или програми и учебници развиени од страна на Министерството за образование на Република Србија.

Охридскиот рамковен договор од 2001 година продолжува да обезбедува основа за односите меѓу заедниците и заштитата на малцинствата и културните права во Поранешната Југословенска Република Македонија (ЕКв, 2015). Покрај двете најголеми етнички заедници, во земјата има неколку помали историски етнички групи, од кои најголеми се Турците, Ромите, Србите, Бошњациите и Власите (ЕКРН, 2016). Поранешната Југословенска Република Македонија продолжува да игра генерално конструктивна улога во билатералните односи со другите земји од Западен Балкан и со соседните земји членки на Европската Унија

(ЕКв, 2015). Во областа на образованието, програмите за интеркултурно образование се фокусирани на интеркултурното и меѓуетничко разбирање и еднаквост, верска толеранција и повеќејазичност. Религиозните вредности се актуелно прашање, особено верското образование, но после воведувањето на верско образование во основните училишта во 2008 година, Уставниот суд пресуди против ова решение (Компендиум, 2015). За прашањата на јазиците на малцинствата, законодавството предвидува настава на основно и средно ниво на јазиците на етничките малцинства, а според Уставот (член 48), во училиштата во кои наставата се изведува на јазикот на една од националностите, се учи и македонски јазик.

Правото на образование на јазикот на малцинствата е наведено во Законот за основно образование и Законот за средно образование. Покрај тоа, Законот за високо образование предвидува образование на јазиците на малцинствата само за оние малцинства што претставуваат повеќе од 20 % од населението, а тоа значи само Албанците (ЕП, 2012). Советодавниот комитет нагласи дека двојазичните (македонски/ албански, македонски/ турски и македонски/ српски) и тријазичните јазични училишта се добро воспоставени и обезбедуваат образование на голем број деца од овие етнички групи (СКРК, 2011), но и покрај добро развиениот наставен систем, сè уште постои загриженост во врска со финансиите (ЕКц, 2015), па значителен број деца кои припаѓаат на националните малцинства, главно, ромски деца, немаат можност да го изучуваат својот јазик и култура.

Црна Гора, од нејзината независност во 2006 година, го ратификуваше најголемиот дел од меѓународните правни инструменти во врска со човековите права, вклучувајќи ги и малцинските права. Во однос на второто прашање, како што тврди Европската комисија (2015год.), останува да се донесат измените и дополнувањата на Законот за малцинствата со цел да се отстранат можните конфликти на интереси во постапките за доделување и контролирање на средствата, како и да се зголеми транспарентноста и целокупниот институционален капацитет за распределба и ревизија на фондовите посветени на малцинствата. Покрај тоа, Црна Гора продолжува да игра конструктивна улога во регионалната соработка и во билатералните прашања со соседите, вклучувајќи го и потпишувањето на пограничните договори со Босна и Херцеговина и Косово (ЕКг, 2015). За меѓукултурниот дијалог, СКРК (2013) нагласува дека, генерално, преовладува клима на толеранција и дијалог, обележана со духот на заемно почитување и разбирање, вклучувајќи ги тука и општините со мешано население. Сепак, Советодавниот комитет забележува постојани негативни стереотипи и предрасуди кон Ромите и недостаток на свест за идентитетите, обичаите и традициите на националните малцински групи.

СКРК истакнува дека властите „треба да продолжат со своите напори да ја информираат јавноста за историјата и културата на малцинствата,



особено преку образованието и медиумите, притоа нагласувајќи го придонесот што го носат кон општеството“. Во однос на меѓукултурното образование, Црна Гора се одлучи за вклучување на програмите за интеркултурно образование и човекови права во наставните планови за граѓанско образование. Како што тврди Тибитс (2015), црногорското Министерство за образование се одлучи за ваков пристап, бидејќи тоа обезбедува интердисциплинарна природа на овие наставни програми, илустрирани со фактот дека тие ги опфаќаат содржините од четирите главни области или димензии на образованието: социјалната; економската; културната; политичката и правната димензија. Употребата на малцинските јазици е утврдена со Уставот, Законот за образование и Законот за малцинствата. Од овие одредби произлегува дека наставата на јазикот на малцинствата е предвидена во општините каде што националното малцинство претставува мнозинство или значителен дел од населението во општината (ЕП, 2012). Значаен развој беше и вклучувањето на елементите на српскиот, босанскиот и хрватскиот јазик и литература во новите наставни програми од областа на јазикот и литературата на основно и средно ниво. Учењето на албанскиот јазик е добро организирано во општините каде што припадниците на албанското малцинство претставуваат мнозинство или значителен дел од населението, а властите се ангажираат да ја зголемат достапноста на учебниците на јазиците на малцинствата. Претставниците на албанското малцинство подвлекоа дека квалитетот на преводот на некои учебници од црногорски на албански јазик е многу слаб, а понекогаш учебниците соодветно не ја одразуваат културата на албанското малцинство (СКРК, 2013).

Како што е подвлечено од Европската комисија (2015e), регионалната соработка и добрососедските односи претставуваат суштинска карактеристика на Србија и земјата покажа конструктивна посветеност на добрососедските односи, активно учествувајќи во регионалните иницијативи. Сепак, СКРК (2013b) наведува дека дури иако нивото на сочувствување на населението за заштита на правата на припадниците на националните малцинства е релативно високо, сè уште се присутни ксенофобијата и верската нетолеранција, а расистичките напади врз лицата коишто им припаѓаат на националните малцинства и нивниот имот и понатаму се случуваат. Во областа на образованието, според Законот за основите на образовниот систем, образованието на сите лица, мора да им обезбеди меѓу другото, „образование во демократска и општествено одговорна институција, поттикнување на отвореност, соработка, толеранција, свест за културната и цивилизациската меѓусебна поврзаност во светот, посветеноста на основните етички вредности на правдата, вистината, солидарноста, слободата, чесноста и одговорноста, институција која обезбедува целосно почитување на правата на детето и учениците“.

Интеркултурното образование, освен можноста што им е понудена на српските деца, кои живеат во градовите со малцинство, да ги научат овие јазици, не е дел од наставните планови за општото образование во Србија. Темите за интеркултурното образование како што се светските култури, религии и традиции се интегрирани како дел од историјата, географијата, книжевната, музиката и визуелната уметност. Во рамките на граѓанското образование, наставниците се охрабруваат да ги користат уметностите и културата во наставата за човековите права, правата на граѓаните и разбирањето на различните светски религии (Компендиум, 2015). Во Србија, правото на образование на јазиците на малцинствата е уредено со Уставот и законот, а широката можност на настава за и на јазиците на малцинствата е достапна во Србија на предучилишно, основно и/или средно ниво, но понекогаш постојат и пречки кои го спречуваат искористувањето на овие можности од страна на учениците кои припаѓаат на националните малцинства, како што е организирање на изборни часови по мајчин јазик во незгодни времиња и на неповолни локации и недостаток на соодветни учебници (СКРКб, 2013). Образованието, исто така, може да се врши двојазично или на српски јазик, а Националниот совет за национални малцинства добива широки надлежности во областа на образованието. Сепак, Советодавниот комитет беше загрижен за одговорот на властите на постојаните барања на претставниците на националните малцинства да го вклучат учењето на нивниот малцински јазик како задолжителен предмет (ЕП, 2012).

Заклучок

Меѓукултурните средби, главно, се резултат на неодамнешните бранови на имиграција, но, исто така, и на присуството на групи кои тврдат дека се етнокултурни различни на територии на различни држави - и оттаму и управувањето со различностите, стана централно прашање на правните и политичките современи дебати. Етничката, културната и религиозната разнообразност на мигрантот, покрај веќе постојната разновидност, претставуваат важна карактеристика на современите општества, вклучително и земјите од Западен Балкан, каде плурализмот се доживува на различни начини, и мирно и конфликтно. Навистина, во земјите од Западен Балкан неодамнешните ужасни сцени на кршење на фундаменталните права и слободи за време на разните конфликти што ги погодија овие региони придонесоа кон одредено сквернавење, често нетолеранција кон другите, кон оние лица кои ги изразуваат своите различни етнички, јазични и верски традиции. Потоа, во овој Регион мораа да се дизајнираат и имплементираат конкретни мерки со цел да се поттикнат меѓукултурните средби и истите да доведат до самозбогатување и корист, а за да се исползува различноста неопходно е да се елиминираат

дискриминацијата, нееднаквостите и структурните недостатоци и да се обезбеди учество на сите во меѓукултурниот дијалог на еднакво рамниште. Така, развојот на меѓукултурните компетенции, како што е опишано погоре, е од фундаментално значење бидејќи на луѓето, кои имаат различно потекло, ќе им овозможи меѓусебно разбирање, уважување и почитување. Дobar начин да се развијат интеркултурните компетенции, со цел да се постигне интеркултурно разбирање, почит и уважување, е преку образовниот систем кој може да им помогне на луѓето да ги развијат потребните вештини за вклучување во меѓукултурниот дијалог и за живеење во хармонија со оние кои се сметаат дека се различни (Барет et al. 2013). Како што е споменато погоре, ако се спроведува ефективно, интеркултурното образование ја развива меѓукултурната компетентност на луѓето преку подобрување на нивните вештини, знаења и разбирање на луѓето кои имаат различна културна заднина од сопствената, со цел да се поттикне толеранцијата и почитувањето на различноста.

Важно е да се напомни дека во земјите од Западен Балкан дискурсот за меѓукултурно образование е многу посебен и не се осврнува многу на прашањата за имиграцијата, туку ја разгледува интеграцијата и почитувањето на правата на етничките малцинства, бидејќи во различни држави живеат малцински групи кои се разликуваат едни од други по религија - православни, муслимани, католици - и по културно-историско потекло. Со цел да се избегне повторувањето на неодамнешните конфликти и тензии, во сите земји од Западен Балкан целите на образованието се почитување на различноста, толеранција и меѓусебно разбирање меѓу луѓето од различните етнички групи. Во оваа смисла, беа имплементирани различни образовни политики за унапредување на меѓукултурниот дијалог и толеранција и на институционално ниво и на ниво на граѓански организации, но, за жал, тензиите и недоразбирањата меѓу различните етнички групи не се невообичаени.

На крајот, би сакал да истакнам дека овој труд претставува само мал дел од огромната истражувачка работа што треба да се направи за меѓукултурно образование и толеранција во земјите од Западен Балкан. Се обидов да презентирам концептуална рамка во врска со меѓукултурниот дијалог и меѓукултурното образование како алатки за поттикнување на толеранцијата и културата на мирот во земјите од Западен Балкан, но треба да биде јасно дека политиките за развивање толеранција, особено во однос на националните малцинства, е невозможно без да се има предвид неодамнешната историја на Регионот. Така, мислам дека стабилноста на Регионот се потпира на поттикнување на меѓукултурен дијалог и на национално и регионално ниво, во што ќе бидат вклучени не само државните институции, туку и организациите на граѓанското општество и поединците. Многу е важно да се истакне дека односите меѓу суверената држава и националните малцинства кои живеат во рамките на нејзините

граници несомнено се под влијание на односот меѓу оваа држава и државата на која им припаѓаат националните малцинства и со оглед на тоа што прашањата на националните малцинства во земјите од Западен Балкан се сметаат за прашање на државна безбедност, мислам дека е невозможно да се имплементираат ефективни и реални интеркултурни дијалози и политики за меѓукултурно образование доколку вклучените држави не ги решат нивните проблеми во областа на меѓусебните односи.

Библиографија

A. Triandafyllidou (2013), *National Identity and Diversity: Towards Plural Nationalism*. Dobbernack, J., Modood, T.(eds), *Tolerance, Intolerance and Respect. Hard to accept?*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (CKPKb), *Third Opinion on Serbia*, 2013, Strasbourg.

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (CKPK), *Second Opinion on Montenegro*, 2014, Strasbourg.

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (CKPK), *Third Opinion on "the Former Yugoslav Republic of Macedonia"*, 2011, Strasbourg.

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (CKPK), *Fourth Opinion on Croatia*, 2015, Strasbourg.

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (CKPKa), *Third Opinion on Bosnia and Herzegovina*, 2013, Strasbourg.

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (CKPK), *Third Opinion on Albania*, 2012, Strasbourg.

Agustin, O. G. (2012), Intercultural Dialogue. Visions of the Council of Europe and the European Commission for a Post-Multiculturalist Era. *Journal of Intercultural Communication*, no. 29.

Allemann-Ghionda, C. (2008), *Intercultural education in schools. A comparative study*, Directorate General for Internal Policies of the Union, European Parliament.

Banting, K., Кимлицка, W. (2012). Is there really a backlash against multiculturalism policies? New evidence from the Multiculturalism Policy Index. *Gritim Working Paper Series*, 14, Autumn 2012, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra.

Barrett, M., Byram, M., Lázár, I., Mompoin-Gaillard, P., Philippou, S. (2013), *Developing Intercultural Competence through Education*, Council of Europe,

Strasbourg.

Benhabib, S. (2002), *The claims of culture: equality and diversity in the global era*, Princeton, Princeton University Press.

Bouchard, G. (2011), What is interculturalism? *McGill Law Journal*, 56:2, 435.

Cantle, T. (2012), *Interculturalism: for the era of cohesion and diversity*, UK, Palgrave Macmillan.

Clyne, M., Jupp, J. (2011), *Multiculturalism and integration: a harmonious relationship*, , Canberra, ANNU E-press.

Council of Europe (2008), *White paper on intercultural dialogue*, Strasbourg.

Council of Europe. (2011). *Understanding and valuing diversity: Council of Europe activities in the field of intercultural education*. Strasbourg.

Council of Europe/ERICarts: „*Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*“, 17th edition 2015. Available from World Wide Web: <http://www.culturalpolicies.net>.

Council of Europe/ERICarts: „*Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*“, 13th edition 2012. Available from World Wide Web: <[http:// www.culturalpolicies.net](http://www.culturalpolicies.net).

Dasli, M. (2016), Intercultural education of tolerance and hospitality. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*.

Diardorff, D.K. (2011). *Promoting understanding and development of intercultural dialogue and peace: A comparative analysis and global perspective of regional studies on intercultural competence*. Report of the State of the Arts and Perspectives on Intercultural Competences and Skills, UNESCO.

Dobbernack, J., Modood, T. (2013), *The Acceptance of Cultural Diversity in Europe: Theoretical Perspectives and Contemporary Developments*. Dobbernack, J., Modood, T.(eds), *Tolerance, Intolerance and Respect. Hard to accept?*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Duda, A., Golubeva, M., Clifford-Amos, T. (2013), *Teacher Education and Training in the Western Balkans*, Luxembourg, Publications Office of the European Union.

European Commission (ECa), *Albanian 2015 Report*, Brussels.

European Commission (ECb), *Bosnia and Herzegovina 2015 Report*, Brussels.

European Commission (ECc), *Former Yugoslav Republic of Macedonia 2015 Report*, Brussels.

European Commission (ECe), *Montenegro 2015 Report*, Brussels.

European Commission (ECf), *Serbia 2015 Report*, Brussels.

European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI), *Report on Bosnia and Herzegovina*, 2013, Strasbourg.

European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI), *Report on FYROM*, 2016, Strasbourg.

European Commission. (EC, 2005). *Annex to the Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council Concerning the European Year of Intercultural Dialogue* (2008). COM(2005) 467 final.

European Parliament (EP 2012), *Mainstreaming human and minority rights in the EU enlargement with the Western Balkans*, 2012, Brussels.

Fleras, A. (2012), 'Differently the Same' Multi/Inter/culturalism as Immigrant Governance Model. *Multiculturalism, Interculturalism and Cross Cultural Understanding: Communities and Stakeholders*, Canadian Diversity, Volume 9:2.

Gagnon, A.G., Iacovino, R., (2007), *Federalism, citizenship and Quebec: debating multinationalism*, Toronto, University of Toronto Press.

Gropas, R., Triandafyllidou, A. (2011), *Religious Diversity and Education: Intercultural and Multicultural Concepts and Policies*. Triandafyllidou, A., Modood T., Meer N., (eds.), *European Multiculturalisms: Cultural, Religious and Ethnic Challenges*, EUP.

Gundara, J. (2002), Multiculturalism in Canada, Britain and Australia: The Role of Intercultural Education. *London journal of Canadian studies*, 2001/2002, volume 17.

Huber, J. (2012), *Intercultural competence for all Preparation for living in a heterogeneous world*, Council of Europe, Strasbourg.

Hyso, K, Alimema, Z. (2015), The Priorities of English for Business in Albania and the Intercultural Communicative Competences. *Journal of Education and Practice*, Vol.6, No.12.

I. Froumin (2003), *Citizenship education and ethnic issues in Russia*. J.A. Banks (ed.) *Diversity and citizenship education: global perspectives*. San Francisco, Jossey-Bass.

Kivisto, P., Wahlbeck, O. (2013), *Debating Multiculturalism in the Nordic Welfare States*, New York, Palgrave.

Koopmans, R. (2010), Trade-Offs Between Equality and Difference. Immigrant Integration, Multiculturalism and the Welfare State in Cross-National Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36 no. 1.

Kymlicka, W. (2004), Marketing Canadian pluralism in the international arena. *International Journal*, 59.

Kymlicka, W. (2010), Testing the Liberal Multiculturalist Hypothesis: Normative Theories and Social Science Evidence. *Canadian Journal of Political Science*, 43(2).

Kymlicka, W. (2012), *Multiculturalism: Success, Failure, and the Future*, Washington, DC, Migration Policy Institute.



- Lewis, B. (1993), *Islam and the West*, New York, Oxford University Press.
- M. Barret (2013a). *Interculturalism and multiculturalism: concepts and controversies*. M. Barret (ed), *Interculturalism and multiculturalism: similarities and differences*, Strasbourg, Council of Europe.
- M. Barret (2013b). *Intercultural competence: a distinctive hallmark of interculturalism?* M. Barret (ed), *Interculturalism and multiculturalism: similarities and differences*, Strasbourg, Council of Europe.
- Meer, N., Modood, T. (2013), *Interculturalism, Multiculturalism, or both?* RSCAS Policy Paper 2013/18.
- Meer, N., Modood, T., (2011): *How does Interculturalism Contrast with Multiculturalism?*, *Journal of Intercultural Studies*.
- Neuner, G. (2012), *The dimensions of intercultural education*. Huber, J. (ed), *Intercultural competence for all Preparation for living in a heterogeneous world*, Council of Europe, Strasbourg.
- Noorderhaven, N., Halman, L. (2003), *Does Intercultural Education Lead to More Cultural Homogeneity and Tolerance?* *Intercultural Education*, Vol. 14, No. 1.
- OSCE (2015), *Kosovo Community Rights Assessment Report*, Organization for Security and Co-operation in Europe, Mission in Kosovo.
- P. G. Danchin (2002), *Religion, religious minorities and human rights: an introduction*. Danchin, P. G., Cole, E. A. (eds.), *Protecting the Human Rights of Religious Minorities in Eastern Europe*, New York, Columbia University Press.
- Perry, B. (2015), *Disrupting the Mantra of Multiculturalism: Hate Crime in Canada*. *American Behavioral Scientist*, Vol. 59(13), Sage Publications.
- Popper, K. (1945), *The Open Society and Its Enemies*, volume 1, *The Spell of Plato*, United Kingdom, Routledge.
- Prpic, M. (2015), *Promoting tolerance in the EU*, European Parliamentary Research Service.
- Rattansi, A. (2011), *Multiculturalism: a very short introduction*, Oxford, Oxford University Press.
- Rawls, J. (1971), *A Theory of Justice*, Cambridge, Harvard University Press.
- Reynolds, R. (2015), *Interpreting global education*. Reynolds, R., Bradbery, B., Brown, J., Carroll, K., Donnelly, D., Ferguson-Patrick, K. And Macqueen, S. (eds), *Contesting and Constructing International Perspectives in Global Education*, Rotterdam, SensePublishers.
- Sandel, M. (1996), *Judgmental Toleration*. George, R. (ed.), *Natural Law, Liberalism, and Morality: Contemporary Essays*, New York, Oxford University Press.

Sniderman, P., Hagendoorn, L. (2007), *When Ways of Life Collide: Multiculturalism and Its Discontents in the Netherlands*, Princeton, Princeton University Press.

T. Cattle (2013). *Interculturalism as a new narrative for the era of globalisation and super-diversity*. M. Barret (ed), *Interculturalism and multiculturalism: similarities and differences*, Strasbourg, Council of Europe.

Tibbitts F. (2015), *Curriculum Development and Review for Democratic Citizenship and Human Rights Education*, UNESCO/Council of Europe/Office for Democratic Institutions and Human Rights of the Organization for Security and Co-operation in Europe/the General Secretariat of the Organization of American States.

Torbisco Casals, N. (2006), *Group rights as human rights. A liberal approach to multiculturalism*, Dordrecht.

Tyler, A.(2008), *Islam, the West, and Tolerance*, New York, Palgrave Macmillan.

UNESCO (1995), *Declaration of Principles on Tolerance*, adopted by the General Conference of at its twenty-eighth session in Paris, on 16 November 1995.

UNESCO (2013), *Intercultural Competences. Conceptual and Operational Framework*, Paris.

Van Driel, B., Darmody, M., Kerzil, J. (2016), *Education policies and practices to foster tolerance, respect for diversity and civic responsibility in children and young people in the EU*, NESET II report, Luxembourg, Publications Office of the European Union.

Walzer, M. (2000), *Sulla tolleranza*, Bari, Edizioni Laterza.

Winter, E., *Rethinking Multiculturalism After its "Retreat": Lessons From Canada in American Behavioral Scientist*, 2015, Vol. 59, SAGE Publications.

Winter, E., Simkhovych, D. (2012), *Intercultural Dimensions in the Canadian Context. Multiculturalism, Interculturalism and Cross Cultural Understanding: Communities and Stakeholders*, Canadian Diversity, Volume 9:2.

Wood, P., Landry, C. (2008), *The Intercultural City: Planning for Diversity Advantage*. *International Journal of Urban and Regional research*, Volume 32, Issue 4.

Zong, G., Wilson, A. H., & Quashiga, A. Y. (2008). *Global education*. Levstik, L. S., Tyson, C. A. (Eds.), *Handbook of research in social studies education*, New York and London, Routledge.

Меѓународен ден на толеранцијата,
МАНУ,

16 ноември 2016

6.

ПОВРЗАНОСТА, ЗАПАДЕН БАЛКАН И ПРАШАЊЕТО НА ПОСТЕПЕНИОТ НАПРЕДОК

Едмонд Цане

Ниту еден човек не е остров, сам за себе, секој човек е дел од континентот, дел од копното. ... *српшиа* на секој човек ме смалува, бидејќи сум дел од човештвото, и затоа никогаш не прашувај за кого бие камбаната. Таа бие за тебе. (Џон Дон¹)

Ова беше кажано во XVI век, со чести потсетувања, нагласено од Хемингвеј по шокантните ужаси на Првата светска војна и во пресрет на Втората светска војна, што самиот длабоко ги почувствувал и искусил преку Шпанската војна. Всушност, ова е повеќе од хуманистичко чувство. Одамна се пренесува, звучи релевантно и повторно и повторно е значајно.

Важно е прашањето: Колку за нас е суштествено да се поврзуваме? Хуманистите, прагматистите, владетелите и филозофите изразуваат широк спектар на ставови. Покрај тоа, постоеле ставови, дела, факти и последици, примери и случаи на различни, дури и на спротивни искуства. Науката, од друга страна, честопати се обидува да одговори на интригантни прашања поврзани со општеството. Во доживотната потрага по значење, таа се бори да ја сфати смислата на нашето постоење и основите на нашиот вид, што поставува солидна основа за градење на концепти, верувања, ставови - и, се разбира, долгорочни политики и стратегии.

Неодамнешни наоди: Културолошки корени на човековото потекло

Големите теории придонесоа за нашето тековно разбирање на потеклото и еволуцијата. Неодамна, научниците успеаја да го изградат човечкиот геном - извонредно достигнување. Но, загатката останува, онаа што се однесува на картезиската дистинкција помеѓу умот и телото и што доведе (и тоа како) до човечкиот вид, до конкретниот човечки вид.

Според Томасело (1999: 9-11), „6. милиони години што ги делат човечките суштества од другите големи мајмуни, еволутивно гледано, е многу кратко време, каде што модерниот човек и шимпанзата споделуваат околу 99 проценти од нивниот генетски материјал - истиот степен на поврзаност како и кај другите сродни видови како што се лавовите и тигрите, коњите и зебрите, и стаорците и глувците ((Кинг, МЦ, & Вилсон, АЦ, 1975) ... Факт е дека, едноставно, немало доволно време нормалните процеси на биолошката еволуција, кои вклучуваат генетска варијација и природна селекција, да ја создадат, една по една, секоја од когнитивните вештини неопходни за современиот човек да измислуви и одржува комплексни индустрии што користат алатки или, пак, технологии, комплексни форми на симболичка комуникација и застапување, и комплексни општествени организации и институции. Загатката е само поголема ако сериозно ги

1 <http://www.poemhunter.com/poem/no-man-is-an-island/>

земеме предвид тековните истражувања во палео-антропологијата што укажува на тоа дека (а) во текот на сите, освен во последните 2 милиона години, човечкиот вид не покажува никакви други знаци освен на типични големи мајмунски когнитивни вештини и (б) првите драматични знаци на когнитивни вештини, уникатни за овој вид, се појавија само во последната четвртина од милионот години на модерниот хомо сапиенс“.

Томасело заклучува дека постои само еден механизам кој може да доведе до вакви промени во однесувањето и когницијата за толку кратко време. Овој биолошки механизам претставува социјална или културолошка трансмисија. Треба да се забележи дека механизмот на културолошката трансмисија функционира на временска скала со многу редови на величини побрзо отколку оние на органската еволуција - ова е навистина сериозно. Згора на тоа, ова е основниот модел на постоење кај луѓето кој ги одредува нашите социјални структури и нашето функционирање.

Културолошката трансмисија и динамичната културолошка комуникација се кумулативни низ времето и просторот. Извонредните иницијативи беа нешто за што беа способни дури и високите примати. Но, тука лежи разликата: брилијантноста на еден индивидуален примат (животно), во нивната посебна средина и контекст, завршува незначително и се губи кај единката, додека кај луѓето, таа може да преживее да се пренесува, да се дели, да се разменува, со што станува сопственост на заедницата. Вредноста на културната трансмисија, којашто се оценува со ред на величини се состои во кумулативната природа на механизмот. За разлика од другите примати, луѓето пораснаа како заедница - вид, кој ќе го освои/надмине секој друг вид на планетата (страва е дека луѓето ќе ја освојат самата планета - научниците предлагаат дека сега ја живееме епохата на „антропоцен“, која започна тогаш кога човечките активности почнаа да имаат значајно глобално влијание врз геологијата и екосистемите на Земјата.).

Како вид нам ни се потребни каналите на културната трансмисија како основа за нашето постоење. Во почетоците, количината на културолошкиот пренос тешко можеше да се спореди со денешнава. Сепак, неговата вредност е проценета со ред на величини над моќта на биолошки (генетски) пренос. Вредноста на културолошката трансмисија денес тешко може да се замисли имајќи го предвид зголемувањето на овие два фактора со ред на величина. Во тек се истражувања во врска со тоа како се пренесуваат системите на знаење и однесување културолошки кај човечката популација, кои се еволутивните бази и последиците од културолошкиот пренос, и како културата комуницира со биолошката еволуција за да го обликува нашиот вид (Смит, К., Калиш, М. Л., Грифитс, ТЛ, и Левандовски, С., 2008), (Месуди, А., Витен, А., Лаланд, К.Н., 2006)

Денес, истражувачите се обидуваат да го разберат човечкиот капацитет

за култура, бидејќи тој е основа на нашите интелегентни достигнувања: технологии, високоразвиени науки и елаборирани социјални или верски ритуали, обичаи, стандарди, вредности. Томасело вели дека тие се производи на кумулативниот процес на културна еволуција, при што секоја генерација се гради врз постигнувањата на нејзините претходници со постепено, приближно монотono менување на комплексноста и функционалноста (Томасело, 1999).

Поврзаноста и нашата моќ за постепено напредување се релевантни за нашиот живот и не претставуваат само феномен кој бил значаен само неколку илјади години за да се оцени севкупната еволуција, а со тоа претставувал и посебна загриженост за истражувачите. Нејзината вредност може, најдобро, да се доживее во споредливи ситуации, каде што секоја не насочува кон материјалните и сигурните вредности.

Импликации коишто се однесуваат на поврзувањето

Поврзувањето и потенцијалот за поврзување ја прави разликата помеѓу мајмуните и луѓето. Тоа е многу важно за човековото постоење и за човечките структури. Разликите низ цивилизациите се однесуваат на нивоата и потребите за поврзување, обрасците за тоа како луѓето ги пренесуваат, ги споделуваат, ги обработуваат информациите, знаењето, улогите, односите и вредностите. Постои доста широк опсег и типологија којашто се разликува во износот/количеството и квалитетот што се пренесува, одржува, обезбедува, во правците, во механизмот – во целокупниот систем на конективитет. Механизмот сам по себе е производ на кумулативното растење, а нашето основно функционирање е изградено врз поврзаноста.

Ние обично ја сфаќаме вредноста и значењето преку контраст. Еден пример за илустрирање на аргументот може да биде еден впечаток презентираан од Бил Гејтс.² За време на набљудувањето на сложените сателитски снимки, тој забележал колку од светот ноќта ја поминува во тотална темнина. Ова е моќна слика, бидејќи толку јасно може да ги видите нееднаквостите. Северна Америка и Европа се светли, додека субсахарска Африка - која има исто толку луѓе - речиси е темна.

² https://www.gatesnotes.com/Energy/Life-in-the-Dark?WT.mc_id=06_21_2016_10_LifeintheDark_BG-TB_&WT.tsrc=BGTB



Поврзувањето во новата општествена инсталација и рамка

Една од најчесто споменуваните карактеристики е дека за разлика од старите денови, поединецот (денес) не станува веднаш зависен од заедницата. Услугите се многу подобри и постои добро организиран пристап до основните и другите потреби. Во многу контексти, барем во западните општества, поединците имаат сигурна рамка на заштита - која ја земаат сериозно и која ги прави помалку зависни и со помала потреба да бидат вклучени во заедницата. Луѓето не треба веднаш да се приближат едни до други за заштита или за да се снабдат со услуги. Повлекувањето кон самите себе, далеку од општото добро, можеби веќе стана тренд.

Паралелно, социјалните медиуми и сегашниот начин на комуникација воведуваат еден вид на ограничување на традиционалните шеми на контакти. Познатиот британски невролог, Гринфилд, предупредува за потенцијалните опасности што доаѓаат од интернетот, игрите и социјалните медиуми. Таа истакнува дека дигиталната технологија има огромно влијание врз начинот на кој ги водиме нашите животи. Во своите дела, таа дава извештај за „пластичноста“ на мозокот, за синаптичките жици и за формирањето на свеста, како и за влијанието на животната средина врз развојот на мозокот (Гринфилд, 2008). Затоа, вели таа, се чини дека сеприсутната и паралелната реалност на нашата модерна екранска култура го преобразува мозокот на начин кој може да биде штетен.

Таа обезбедува докази дека нивоата на емпатија опаѓаат.

Таа го поврзува намалувањето на емпатијата со зголемената популарност на сајтовите за социјално вмрежување. Во истражувањето на тема споредување на концептот за пријателство во 1985 година со оној во 2004 година, тимот на Мекферсон откри дека индивидуите од 2004 година имале помалку луѓе со кои можеле навистина да разговараат, а бројот на луѓето на кои можеле да им се доверат бил намален за околу една третина. Уште поалармантно, процентот на оние кои, всушност, немаат никого со кого би можеле да разговараат за важни прашања се зголемил речиси тројно. Иако имало пад на бројките на лица на кои можете да им се доверите од кругот на семејството и кај пријателите, најголемиот дефицит се бележи во заедницата и соседството (Гринфилд 2015).

Овие два тренда, намалување на емпатијата и зголемување на онлајн односите, всушност, би можеле да бидат поврзани. Зголемување на чувството на изолација може да биде резултат на зголемување на можностите, благодарение на леснотијата и брзината со која можат да се објавуваат лични податоци, што може да ги поттикне непромислените и можеби штетните информации да бидат објавени без доволна промисленост.

Последиците може да се видат во поширока смисла, на општествено ниво. Поделбите не сеневообичаени и сечини дека поврзаноста не е кредото што преовладува. Дури и во земји со долга и консолидирана традиција на развој и демократија, ова е релевантно прашање. Неодамнешните избори во Соединетите Американски Држави покажаа поделена нација, нешто за што, всушност, често се зборува. И во самата Европска Унија нивоата и начините на поврзување се горливи прашања, а за многу важни проблеми се очекуваат одговори.

Релевантноста на хуманистичките науки

Во денешно време повторно се оценува важноста на хуманистичките науки. Општото размислување е дека хуманистичките науки се ценат само поради нивната важност за критичкото размислување, културолошката свест, историската одговорност и создавањето на компетентни, демократски граѓани. Треба да се забележи дека тие имаат додадена вредност и придонес кон економијата или општеството. Според Бод ((Бод, 2014), „(Н)не само што хуманистичките согледувања го менуваа светот, туку многу од овие согледувања се занимаваа со конкретни проблеми и резултираа со нивна примена на сосема неочекувани полиња. Како

хуманистите да немаат поим за сопствената историја, па овие согледувања и примени им се припишуваат на науките“.

Регионалните приоритети за поврзувањето

Регионот може да биде пример за да се илустрира вредноста на поврзувањето. Нашите земји неодамна добија прилично нова етикета „Западен Балкан“, а идиосинкратичните карактеристики досега веќе станаа релевантни. Ова не се однесува на некој посебен географски аспект. Етикетата ги означува карактеристиките речиси во сите области: политиката, економијата, образованието, општественото организирање, развојните обрасци и стапки итн., кои го издвојуваат овој Регион со значителен јаз од останатиот дел од Европа.

Во оваа смисла, германската канцеларка Ангела Меркел во август 2014 година во Берлин го иницираше Берлинскиот процес на Западен Балкан, со цел да се потврди европската заложба за Западен Балкан. Главната цел е да се зајакне поврзаноста во рамките на Западен Балкан, за што се дефинирани три столба/приоритетни области:

1. Решавање на политички прашања.
2. Економски развој на Регионот преку зајакнување на регионалната инфраструктура.
3. Научна и општествена соработка.

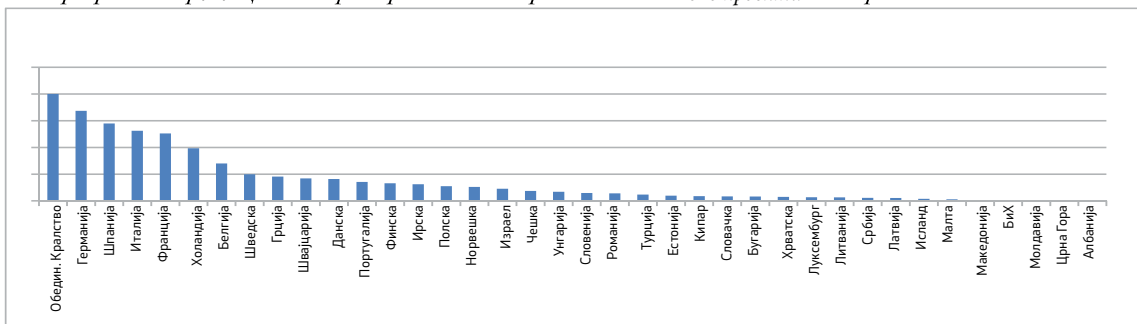
Првиот и вториот приоритет ги соединуваат политичките и економските актери. За третиот, академиите на науките и релевантните фактори во високото образование и истражувањето беа официјално поканети и вклучени во преземањето иницијативи во областа на образованието, науката и истражувањето. Тие имаат за цел да обезбедат дијалог на највисоко ниво, да воспостават мостови, комуникациска и мрежна инфраструктура во насока на зголемување на поврзаноста на Регионот. Берлинскиот процес е израз на специфичната определба на Европската Унија, а особено Германија, Австрија, Франција и Италија за да му помогне на релативно празниот европски џеб Западен Балкан. Треба да се напоми дека во него специфично се нагласува клучниот збор „поврзување“, за разлика од другите пристапи на Унијата кон Регионот.

Зошто е тоа посебно прашање за Западен Балкан

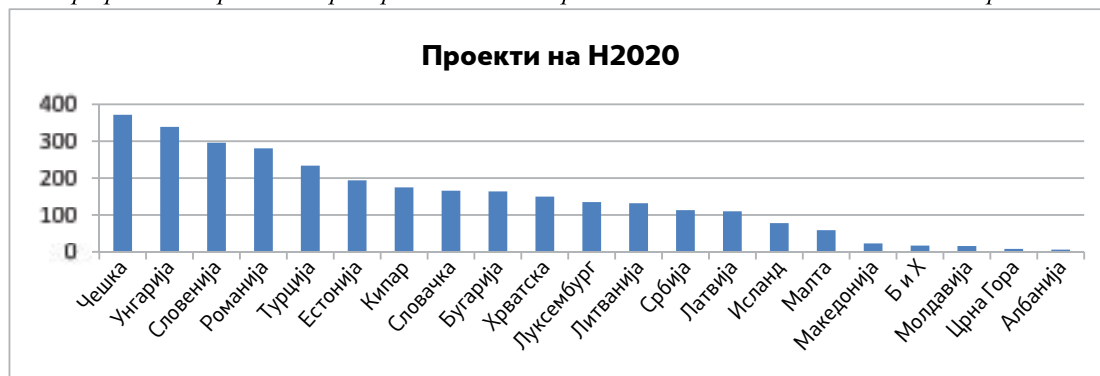
Европа во последните децении забележува значајни промени во високото образование и истражувањето. Се користат многу механизми за кои се чини дека се исплатливи. Покрај амбициозната национална рамка, работата во свои раце ја презеде и Европската Унија како висок приоритет, дизајнирајќи и успешно спроведувајќи серија извонредни истражувачки програми, како што е тековната Хоризонт 2020, Рамковната програма 7 и претходните, кои ги обезбедија потребните средства, средства и механизми за да го овозможат европското истражување и да им помогнат на универзитетските институции. Благодарейќи на овој труд, европските универзитети ги зајакнаа своите капацитети и потенцијал за ефикасност, мобилност и соработка, ги усовршија своите модели и рамки, го поврзаа внесот со резултатите и обезбедија испорака на истражувачки резултати кон економијата и општеството; тие ги зајакнаа мостовите меѓу науката и политиката, шемите за финансирање, вмрежувањето, институционалната рамка за финансирање и имплементацијата на проекти.

Речиси сите земји мораа и беа посветени да преземат длабоки институционални промени на ниво на секоја институција, катедра на факултет или истражувачки центар, со цел да преживеат и да се натпреваруваат на многу конкурентниот европски пазар за истражување и високо образование. Тие на еден начин го консолидираа моделот на Европската Унија за поврзување и унапредување на полето на високото образование и истражување, што претставува огромен механизам во длабоки реформи. Резултатите од успешните проекти се само дел кој покажува што се случува. Ефектот не е само во бројот на проектите туку: во инволвираните фондови, резултатите и нивната испорака до индустријата, општеството, мерниот квалитет на проектите, на потпрограмите, на улогите на учесниците во конзорциумот итн. Графиконите подолу се груба слика за успешните проекти на Хоризонт 2020 досега.

Графикон бр.1: Целосна распределба на проектите- Н 2020 проекти во Европа



Графикон 2:Преглед на распределбата на проектот H2020 во нашиот поблизок регион



Значајни се разликите меѓу земјите, или потипично, меѓу неколку групи на држави. Германија, Велика Британија, Шпанија, Франција и Италија се чини дека добро напредуваат, а така е и во помалите земји како Финска и Израел. Новите држави од Источниот блок, како што се Полска, Унгарија и други, покажуваат конкурентни капацитети. Буџетот на проектите што се усвоени од 15. најразвиени земји на Европската Унија покрива 80 % од буџетот на Хоризонт 2020. Другите земји сè уште имаат удел, директно или индиректно.

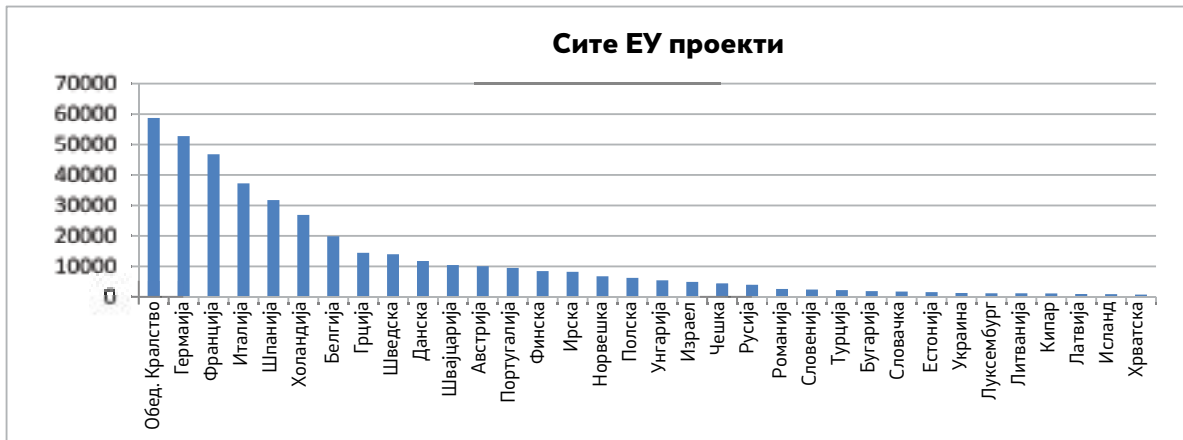


Графикон за проектите на H2020 во Европа претставен на карта

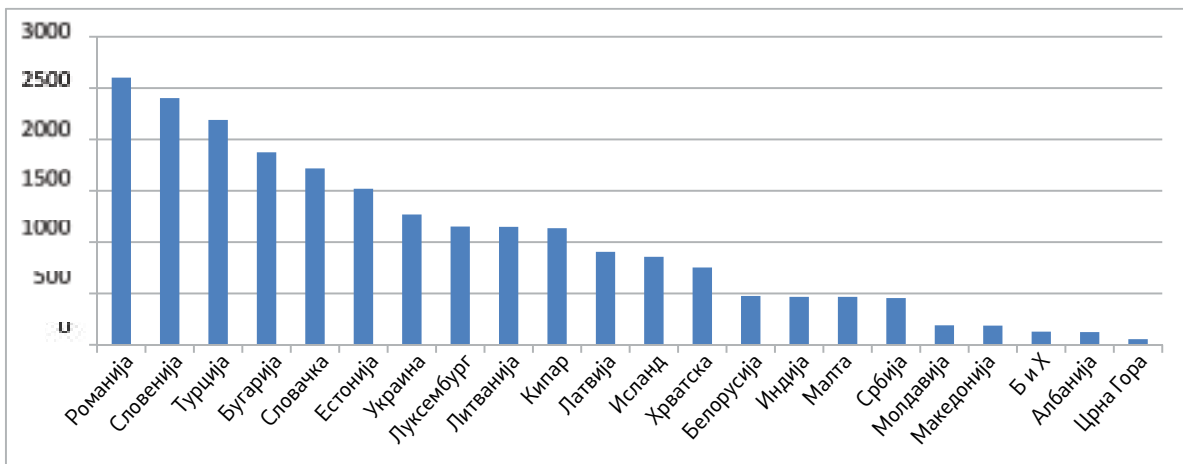
Ситуацијата на различните нивоа на проектите H2020 покажува повеќе празнини. Земјите во неповолна положба уште се понеповолни во однос на уделот во проектите во кои тие се координатори, или во уделот на проекти од науката, кои се едвај достапни. Бројките и квалитетот сериозно го доведуваат во прашање влијанието за нашите земји и угоре и удолу. На научните состаноци беше изразена загриженост дека Европската комисија мора повторно да направи процена и да го земе предвид значителното заостанување во развојот, институционалните капацитети, рамки и слично, и да обезбеди поповолен пристап, за да им овозможи на овие земји да не ги трпат долгорочните ефекти од оваа дискриминација.

Графикон бр. 3:

Целокупната дистрибуција на истражувачки проекти на Европската Унија над европската област



Графикон бр. 4: Осврт на сите распределби на истражувачки проекти на Европската Унија во нашиот поблизок регион



Недостаток на потенцијал / испорака на Западен Балкан

Во Западен Балкан постои хроничен недостаток на јавни и приватни средства за наука и истражување (тековните трошоци значително се под целта на Европската Унија од 3 % од националниот БДП). Сигурноста на планирањето е попречена од краткорочни и дистрибутивни пристапи кон финансирањето. Младите научници имаат тешкотии да се етаблираат во системот. Масовната емиграција (особено одливот на мозоци) е еден од најголемите ризици за идниот развој на Западен Балкан. Постојните ресурси, инфраструктурата, проектите и луѓето во научните системи се недоволно поврзани. Знаењето не е систематски споделено и распространето. Ова води кон висок степен на изолација/ориентација навнатре на националните научни системи. Науката и нејзините резултати

ретко се вклучуваат во донесувањето одлуки и градењето на мислења. Знаењето стекнато од страна на истражувачите е изгубена полза за политиката и општеството (извадоци од Заедничката изјава во Берлин)³.

Од почетокот на 90-тите години на минатиот век се обезбедуваше внимание и поддршка за земјите од Источна Европа, со цел тие да ја подобрат својата високообразовна и истражувачка инфраструктура и да изградат постепени чекори за унапредување во областа на Европската Унија: широк спектар на иницијативи и напори, билатерални и мултилатерални пристапи, програми и стратегии. Исползуваните резултати се разликуваат поради моделите, капацитетите и релевантните контексти. Западен Балкан е обликуван како посебен регион поради разликите во потенцијалите, капацитетите, моделите на развој, напорите и развојните политики и стратегии, стапките и шемите за добивање и искористување на помош, сето ова поврзано со покохерентното прашање за поврзување во рамките на поширока Европа која ја обезбедува помошта.

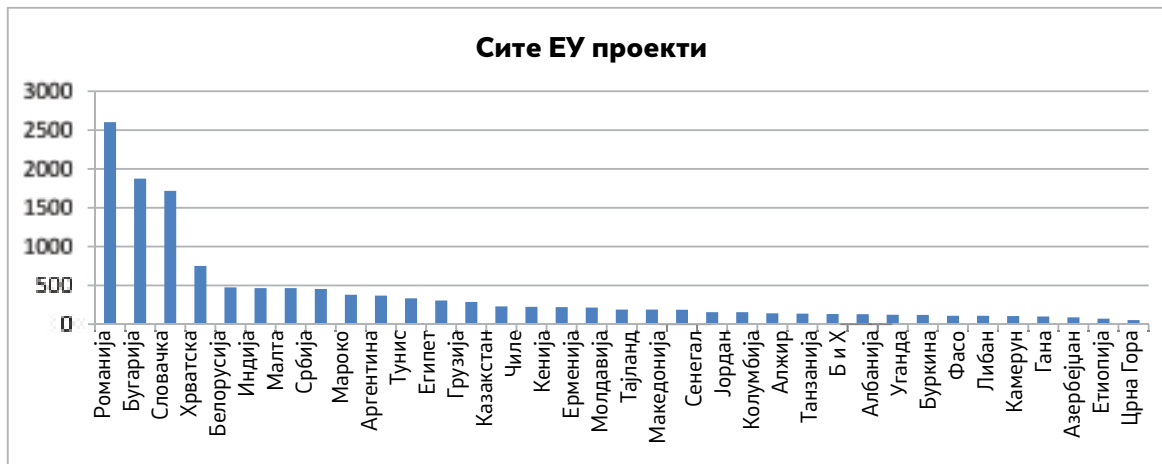
Графиконите подолу прикажуваат некои од земјите од Западен Балкан, со споредба на нивниот јаз со поранешните земји од Источна Европа, од една страна, и со други споредливи неевропски земји во развој, во поглед на нивниот пристап до европски проекти.

Графикон бр. 5: Приказ на распределба на проекти на Н2020 во земјите во развој



³ http://www.leopoldina.org/fileadmin/redaktion/Internationales/JSC_2015/2015_jsc_statement_extended_version.pdf

Графикон бр. 6: Приказ на распределбата на сите истражувачки проекти на Европската Унија во земјите во развој



Треба да се забележи дека земјите како Словенија, Хрватска и други, го признаваат нивниот значителен јаз со другите земји на Европската Унија, па побараа поголема поддршка, поволни програми, така што нивните неконкурентни способности да можат да бидат избалансирани, а нивниот пристап и успех да бидат зајакнати. Нема јасно објаснување за можностите и шансите на земјите од Западен Балкан за да можат да работат на ниво слично до нивото на Европската Унија.

На Конференцијата во Виена во 2016 година, како втора во серијата Заеднички научни конференции во рамките на Берлинскиот процес, се дискутираше за прашања кои на истражувачките институции на Западен Балкан им го оневозможуваат натпреварувањето за европски проекти: недостиг на средства, нерамноправна рамка, недостаток на соодветни програми во нивните матични земји, системи за промоција и евалуација. На Конференцијата беше повторена потребата за средства, со нагласок дека за истражување треба да се одреди 3 % од БДП, како обврска во европскиот регион.

Околината и рамката за научни истражувања остануваат на ниско ниво. Дискусиите и истражувањата покажуваат сериозни проблеми кои се однесуваат на националните научни системи и на поширокото општествено милје. Подолу се дадени некои од наодите презентирани на Заедничката научна конференција на Виена од страна на Перформ⁴, со кои се нагласуваат прашањата коишто претставуваат значајна пречка за развојот на науките и се одговорни за тековните резултати на истражувачките институции на Западен Балкан :

⁴ Организација со седиште во Швајцарија, која спроведе анкета за положбата на младите истражувачи на Западен Балкан.

Истражувачките буџети се многу ниски. Распределбата на фондовите честопати е лошо управувана во смисла на транспарентност, непотребна бирократија и не ги зема предвид посебните потреби на истражувачките групи. Речиси не постојат посебни линии за финансирање за помлади научници. Ниските средства го ограничуваат пристапот до научна литература и истражувачки бази на податоци, учество на меѓународни конференции, објавување во рецензирани списанија, пристап до советување за аплицирање за европски програми и на тој начин ги попречуваат основните истражувачки активности.

Мобилноста не е доволно ценета за најредување во кариерата и истаа се обесхрабрува во домашните институции. Меѓуинституционалната мобилност е доволно развиена. Средствата за продолбочување на експертизата и на вештините за истражување се многу ограничени, особено од институционалните и државните програми за поддршка. Вмрежувањето, главно, се темели на индивидуални контакти, а не на институционални врски. Недостатокот на соработка меѓу факултетите и дисциплините во една земја е проблем, додека интердисциплинарноста се смета за додadena вредност во мрежно поврзување со центриите на Европската Унија. Истражувањата, според меѓународните стандарди, тешко се постигнуваат поради недостаток на опрема, материјали, пристап до бази на податоци и средства за теренска работа. Понекогаш помладите научници се обраќаат во непрофитниот сектор за да направат истражување. Според нивното мислење, ова истражување е главно од просечен стандард и ориентирано кон проекти, или полици. Националните рамки за истражување не обезбедуваат доволно пристап со соработка со индустријата и со невладиниот сектор.

Берлинскиот процес покажа загриженост, а оттаму, и стратегија за Западен Балкан, поставувајќи ја поврзаноста во Регионот како јадро на проблемот. Во однос на третиот приоритет, „научната и општествената соработка“, многу малку е постигнато за да може да има некакво влијание врз општествата на Западен Балкан.

Мотори кои произведуваат поврзување

Поврзувањето треба да се разгледува во поширок развоен опсег. Можеби е соодветно да се осврнеме на Стиглиц (Стиглиц, 1998, октомври), наместо да го прифатиме развојот како нешто сериозно. Тој посочи дека иако неколку земји успеале во брз економски раст, ... во многу други земји, всушност, јазот е поголем, а сиромаштијата е зголемена. Стратегиите за развој го сметаат развојот како технички проблем кој бара технички решенија, подобри алгоритми за планирање, подобри трговски и ценовни

политики, подобри макроекономски рамки. Тие не се задлабочија подлабоко во општеството ниту, пак, веруваа дека е потребен таков партиципативен пристап. Факт е дека развојот во целиот свет е исклучок, а не правило.

Стиглиц укажа на образованието како на најважно прашање. Најфундаментално кажано, ако развојот претставува трансформација на општеството, образованието е она што им овозможува на луѓето да учат, да ја прифатат и да помогнат во спроведувањето на оваа трансформација. Образованието е во суштината на развојот. Знаењето го збогатува човечкиот дух и, како и образованието и здравјето, води кон попродуктивно општество. Моќта на знаењето е огромна: со зголемено знаење, резултатот што може да се произведе со ограничените ресурси може да се мултиплицира со ред на величини.

Треба да се размисли и за градењето на капацитетите, бидејќи на крајот, успешниот развој и успешната трансформација мора да потекнуваат од самата земја, а за да се постигне ова, мора да постојат институции и лидерство истото да го катализираат, апсорбираат и да управуваат со процесот на промена и со променетото општество.

Стиглиц е меѓу многуте што им дава приоритет на образованието и знаењето како на предуслов за развој. Во 60-тите години на минатиот век, истражувачите од Чикашката школа за економија, ја започнаа теоријата за човековиот капитал.⁵ Во текот на нивните истражувања за закрепнување во повоена Европа, тие заклучија дека за здраво и високо образовано население релевантна е брзината. Шулц и други (Шулц, Економската вредност на образованието, 1963) и Денисон (1962) нагласија дека инвестициите во човековиот капитал се главен придонесувач за економскиот раст. Теоријата за човековиот капитал беше инспирација за многу работа на полето на меѓународниот развој во 80-тите години на минатиот век, поттикнувајќи важни политики и стратегии во 80-тите и 90-тите години на минатиот век, мотивирајќи ги инвестициите во образованието од страна на меѓународните финансиски институции, како што се Меѓународниот монетарен фонд и Светската банка. Оваа нова верба во човековиот капитал беше преобликувана според начинот на кој владите пристапуваа кон проблемот на поттикнување на растот и продуктивноста (Бекер, 1993).

Видот на човеков капитал (вештини и знаење) во западните општества растеше со многу побрзо темпо отколку конвенционалниот (нечовеков) капитал, а тој пораст можеби е и најистакната карактеристика на економскиот систем (Шулц, 1961). Меѓутоа, за разлика од физичкиот капитал, правата на сопственост во човековиот капитал - патенти, авторски права и права на работно место - честопати не беа доволно силни за да ја

5 Основачи беа нобеловците Шулц и Бекер

поттикнат најиновативната употреба на ресурсите на човековиот капитал (Шулц, Економската важност на човековиот капитал во модернизацијата, 1993). Тој е инструмент за промовирање на сеопфатен развој на нацијата, бидејќи човековиот капитал е директно поврзан со човечкиот развој, а кога има човечки развој, квалитативниот и квантитативниот напредок на нацијата е неизбежен (Хак, Мабул ул (1996) за човековиот развој. (Делхи: *Oxford University Press*)

Често се прави забуна со „човековиот капитал“ и човечкиот развој. Обединетите нации сугерираат дека „човечкиот развој го означува и процесот на проширување на изборот на луѓето и подобрување на нивната благосостојба“. Индексите за човечкиот развој на Обединетите нации сугерираат дека човековиот капитал не е средство со кое ќе заврши човечкиот развој: „Теориите за формирање човеков капитал и развојот на човечките ресурси гледаат на човечките суштества како на средства за зголемување на приходите и богатството, а не како на завршеток. Овие теории гледаат на човечките суштества како на „инпут“ за зголемување на производството“.

Еден пример со кој се покажува релевантноста и важноста на поимот човеков капитал, особено образованието и знаењето, е загриженоста за ситуацијата во образованието што се покренала во Соединетите Американски Држави во почетокот на 80-тите години на минатиот век. До 70-тите години на минатиот век, Соединетите Американски Држави го одржуваа највисокото ниво во математиката и науката. Гледајќи опаѓање, политичарите се загрижија дека тоа ќе го наруши дотогашниот потенцијал на Соединетите Американски Држави како светска сила.

Во април 1983 година, претседателот Роналд Реган поднесе извештај од 36 страници напишан од страна на специјална комисија што ја беше составил за да ја испита состојбата на државните училишта во Америка. Извештајот, насловен „Нација во ризик“, даде мрачна слика за американското образование. Според извештајот, американските училишта се влошуваат: резултатите од тестовите опаѓаат, милиони Американци биле неписмени, а наставниците не биле доволно образовани или доволно платени. Како што е наведено во насловот на извештајот, целата нација била изложена на ризик да се распадне, бидејќи образованието се движело удолу. Другите земји ќе можеа да се пробијат и да ја прстигнат Соединетите Американски Држави во науката, технологијата и другите области каде што Соединетите Американски Држави беше светски лидер.

Која е состојбата со Западен Балкан ?

Потребно е да се потсетиме на важноста на поимот и визијата за човековиот капитал. Во Западен Балкан ова е и повеќе од релевантно и е очигледно во сите аспекти на влогот, резултатите, севкупните политики и управувањето. Тој сенаоѓавосамиот почеток на политиките и управувањето, каде што визијата се проектира и се манифестира во буџетски бројки. Додека Европската Унија тврди дека ГЕРД (трошоците за истражување и иновации треба да бидат најмалку 3 % од БДП, со посебно потсетување на Здружените научни конференции во Берлин (2015) и Виена (2016) во рамките на Берлинската конференција), земјите од Западен Балкан, со значителен недостаток во текот на долгото минато, продолжуваат да го одржуваат ГЕРД дури и пониско од 1 %. Во некои земји, тој изнесува само 0,1 % од БДП.

Буџетот за образование е уште едно прашање. Албанија има буџет за образование на ниво од 3 % од бруто домашниот производ. На состанокот во Сантијаго, уште во 1962 година, беше поставена цел на 4 % од бруто домашниот производ. „Следниот состанок во Карачи, Пакистан, ја постави целта на 5 отсто од бруто националниот производ (БНП) за азиските земји; и за Африка, на конференцијата на Адис Абеба беше поставена цел од 6 отсто од БНП во образованието. Во 1996 година, Меѓународната комисија за образование во XXI век, со која претседаваше Жак Делор, ја потврди оваа цел. Комисијата тврдеше дека „како правило, за образованието треба да бидат наменети најмалку 6 % од бруто националниот производ (Делор, 1996: 165)“ (Бреј, Варгез, 2011, стр. 23).

Западен Балкан има сериозен проблем со визијата за развој, што би можело дополнително да го влоши јазот со останатиот дел од Европа. Од 2000 година, Европската Унија ја дефинираше својата визија за општество базирано на знаење, давајќи приоритет на образованието, науката и истражувањето, мобилноста, поврзаноста и соработката во европската област, конкретно дефинирани и воспоставени во Европската високообразовна област (Болоњски процес) и ЕРА во високото образование и истражување, соодветно). Од друга страна, Западен Балкан продолжува да заостанува.

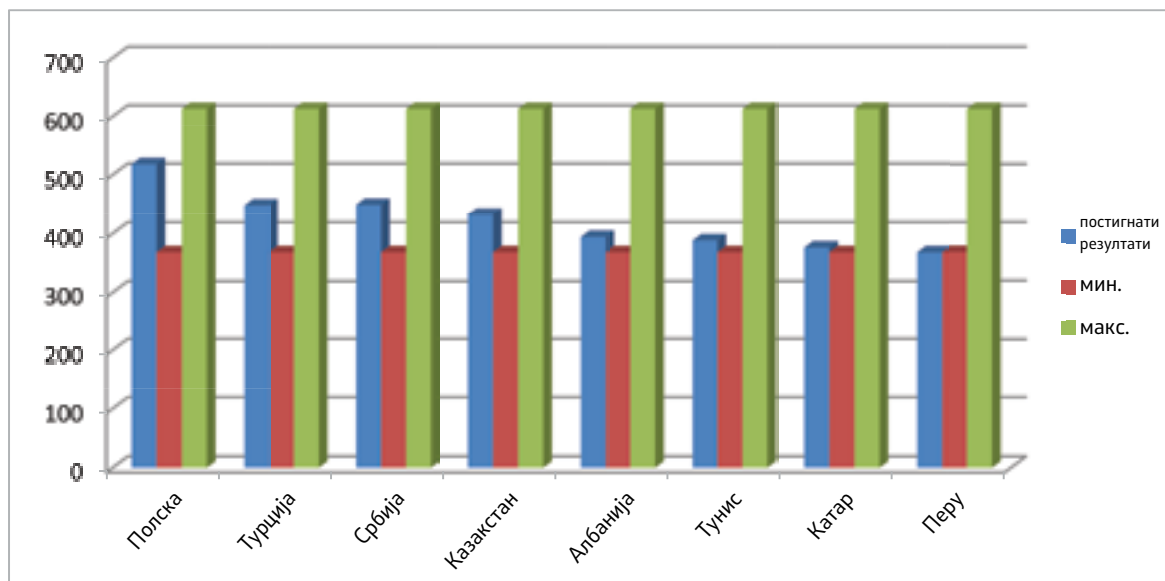
Националните системи за евалуација имаат пропусти, но за среќа, постојат меѓународни анкети и истражувања кои даваат сигурна компаративна слика. Податоците на ПИСА 2009 и 2012 година се широко прифатени и служат како доказ со кои се формираат важни национални стратегии и политики во поголемиот дел на држави, во западните земји и оние во развој.

ПИСА е опсежно тестирање и анкета дизајнирана и реализирана од страна на ОЕЦД, со која се тестира знаењето на 15-годишниците во

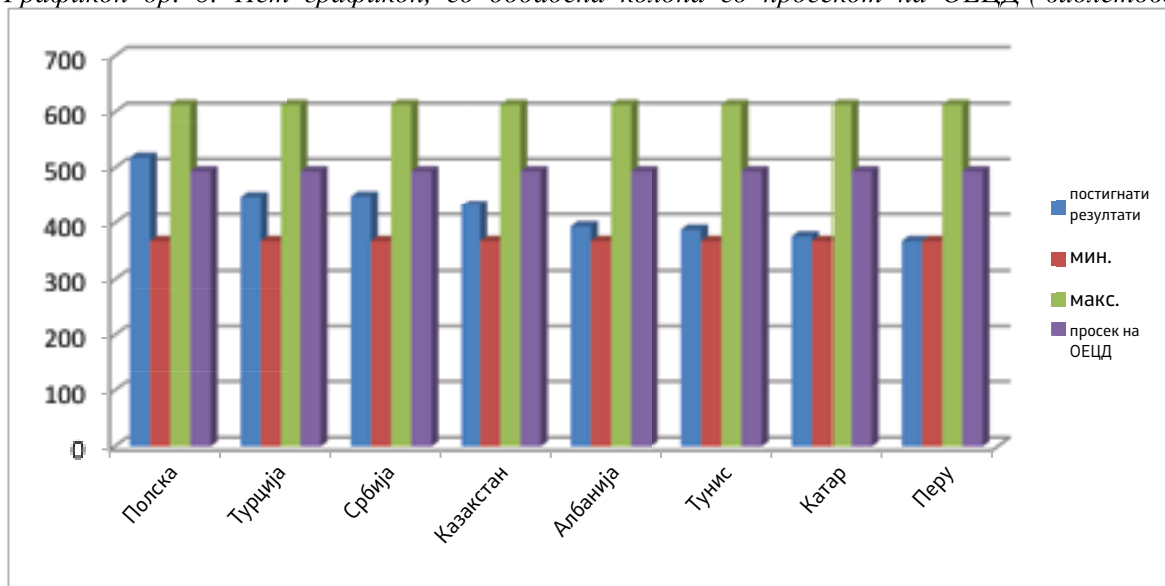
математика, читање и во науките. Таа има шест нивоа: второто ниво има минимално положување, а петтото и шестото ниво покажуваат извонредност. Првото ниво се смета за недоволно за поединецот да влезе на пазарот на трудот дури и како неквалификуван работник.

Писа 2012, Математика:

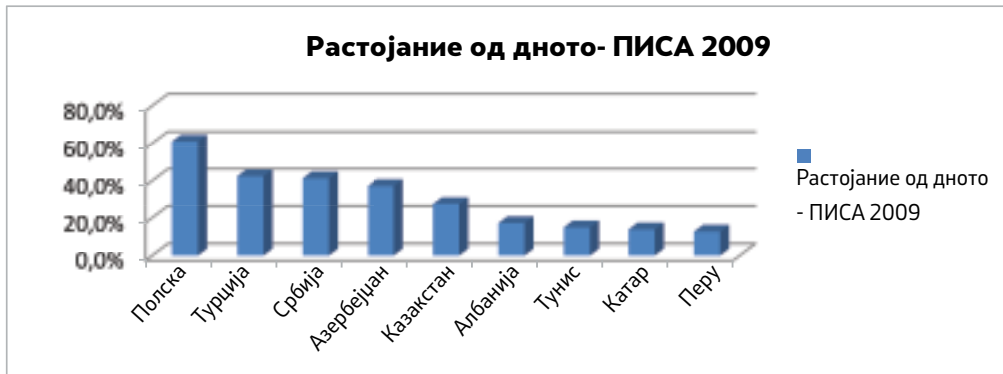
Графикон бр. 7: Споредба на државите: постигнати резултати (сино), максимални резултати (зелено), минимални резултати (кафено)



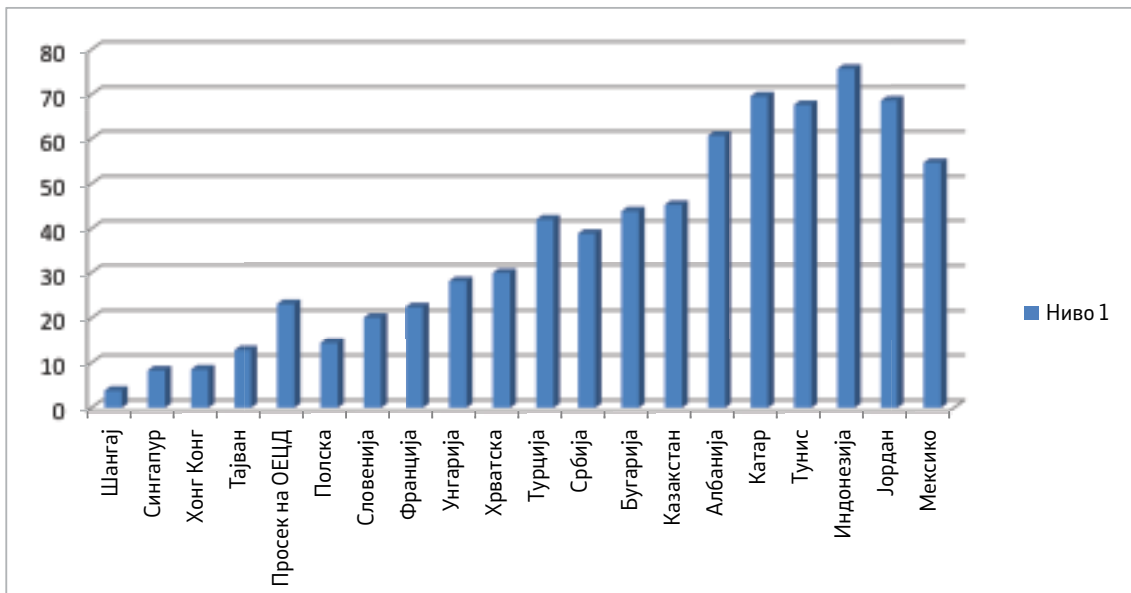
Графикон бр. 8: Ист графикон, со додадена колона со просекот на ОЕЦД (виолетово)



Графикон бр. 9: Некои од земјите на дното и оние со просечни резултати (100 % е највисокиот национален резултат)



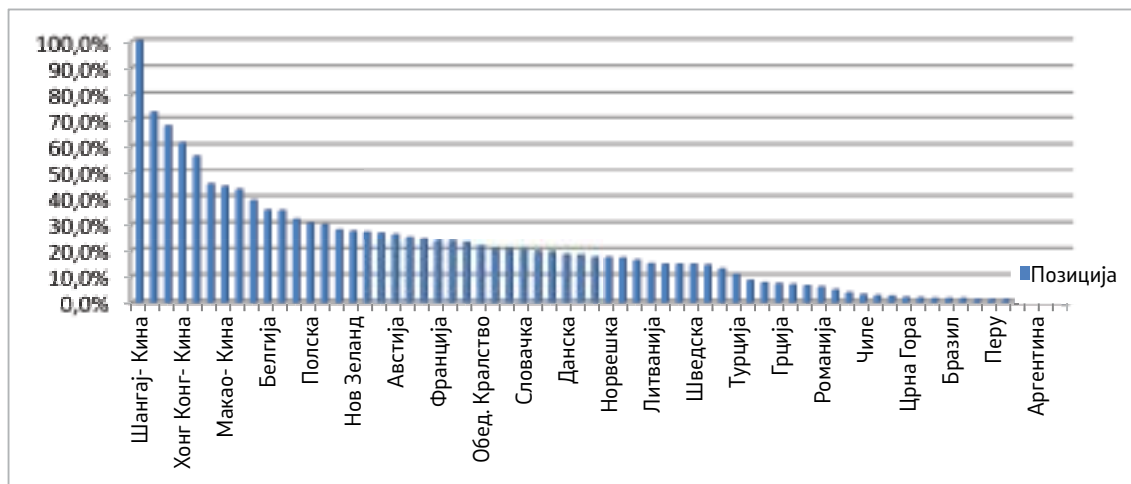
Графикон бр. 10: Споредба на податоците за студенти под нивото потребно за положување (ниво 1)



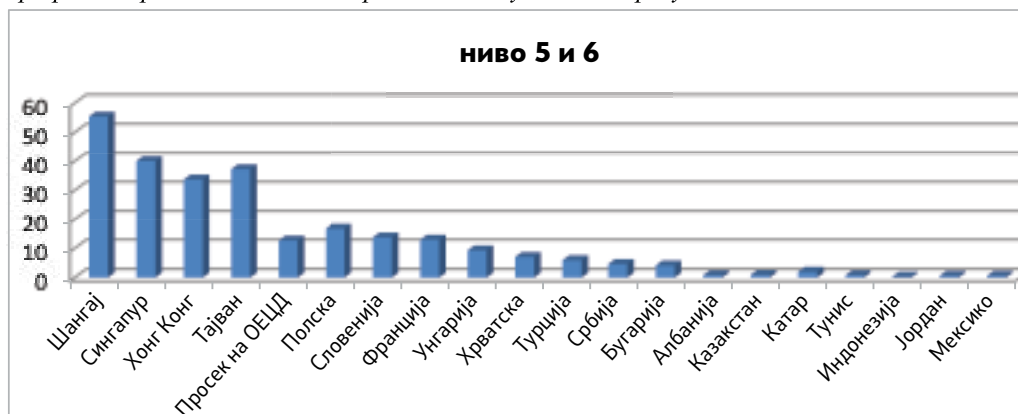
Графикон бр. 11: Подетален преглед на земјите на дното



Графикон бр. 12: Студентите со резултати од петто и шесто ниво



Графикон бр. 13: Подетален преглед на студенти со резултати од петто и шесто ниво



Горенаведените податоци покажуваат многу сериозен проблем, којшто е поврзан со поширокиот развој, стратегиите и политиките за оваа цел, перспективите и потенцијалот за градење на капацитети, развојот на знаења, истражувања и иновации. На долг рок, ова е потенцијал за интензивирање и поврзување што ги кочи (или, пак, ги промовира) аспирациите за развој и е одговорен за резултатите на повисоките нивоа: во истражувачки проекти, истражувачки производи (публикации, патенти, технолошки иновации, итн.), или, пак, е одговорен за пречките за општиот развој на општеството.

Заклучок

Нивоата и рамката на поврзување се од суштинско значење за човечкиот род, од нејзиното одделување од мајмуните. Културолошкиот пренос продолжува да биде од суштинско значење за човековото процесуирање, човековото структурирање и човековото функционирање. Нивоата на споделување, размена, пренесување се чини дека се определени од нашите сегашни структури, а нашите структури, пак, и нашата изведба, во основа, се одредени од нивото на поврзување. Ако напорите и визијата се на ниско ниво, ова може да се претвори во маѓепсан круг.

Нашата визија најчесто се однесува за енергично и отворено општество. Предизвикот е да се зграпчи сè што е потребно за да биде така. Универзалните принципи, поткрепени од Советот на Европа, обезбедуваат морален компас. Тие обезбедуваат рамка за културата на толеранција и јасно ги поставуваат нејзините граници (Совет на Европа, 2008 стр. 10). Наместо да се опише како „предизвик за заедничко живеење“, аргументот во овој труд е во врска со поврзаноста, којашто го обезбедува целиот естаблишмент којшто генерациите досега го постигнале кумулативно. Структурните и институционалните јазови на најдобрите примери достапни во западната цивилизација, треба да се решат и не можат да бидат компензирани со политики, стратегии или морал.

Библиографија

Adams, D. (1989, 26(2)), The Seville statement on violence: A progress report . *Journal of Peace Research* , pp. 113-121.

Becker, G. S. (1993), Nobel lecture: The economic way of looking at behavior . *Journal of political economy* , pp. 385-409.

Bod, R. (2014), *A new history of the humanities: The search for principles and patterns from antiquity to the present*. Oxford University Press.

Bray, Varghese (2011), *Directions in Educational Planning*. UNESCO IIEP.

Council of Europe (2008). *White paper on intercultural dialogue*. Strasbourg .

Denison, E. F. (1962), *Sources of economic growth in the United States and the alternatives before us*.

Greenfield, S. (2008). *ID: The quest for identity in the 21st century*. London: Sceptre.

Greenfield, S. (2015), *Mind change: How digital technologies are leaving their mark on our brains*. Random House.

King, M. C., & Wilson, A. C. (1975), *Evolution at two levels in humans and*

chimpanzees. na.

Mesoudi, A., Whiten, A., & Laland, K. N. (2006, 29(04)), Towards a unified science of cultural evolution. *Behavioral and Brain Sciences* , pp. 329-347.

Pinker, S. (1997), How the Mind Works. In W. W. Company.

Schultz, T. W. (1961), Investment in human capital. *The American economic review* , pp. 1-17. .

Schultz, T. W. (1993, 1(1)), The economic importance of human capital in modernization . *Education economics* , pp. 13-19.

Schultz, T. W. (1963), *The economic value of education* . New York: Columbia University Press.

Smith, K., Kalish, M. L., Griffiths, T. L., & Lewandowsky, S. . (2008, 363(1509)), Introduction. Cultural transmission and the evolution of human behaviour. . *Philosophical Transactions of the Royal Society of London B: Biological Sciences* , pp. 3469-3476.

Stiglitz, J. E. (1998, October), Towards a new paradigm for development. . *United Nations Conference on Trade and Development*.

Tomasello, M. (1999), *The cultural origins of human cognition*. Boston, MA: Harvard University Press.

Меѓународен ден на толеранцијата,
МАНУ,
16 ноември 2016

7.

„РАЗМИСЛУВАЈ
ГЛОБАЛНО,
ДЕЈСТВУВАЈ
ЛОКАЛНО“
- МАКЕДОНСКА
ПЕРСПЕКТИВА

Виолета Ѓорѓиевска

УДК број 004:[343.42/.43:316.613.434(497.7)]

Апстракт

Развојот на информатичко-телекомуникациските технологии ни овозможува брза и безгранична комуникација со целиот свет. Интернетот како алатка и медиум ни овозможува да се информираме, учиме, вршиме економија и да се дружиме без граници. Секој од секаде може да пристапи со различни алатки. Реалниот живот се пресликува во дигиталното и обратно. Како во реалниот свет, така и во дигиталната околина, интернет-заедницата се соочува со ризици. Ризиците ги делиме во зависност од активностите кои ги вршиме преку мрежата за комуникација. Вообичаено, тие се резултат на соодветното однесување и однесувањето на другите. Корисниците на мрежата се примачи и креатори на содржини. Во зависност од содржините кои ги креира интернет-заедницата, а во релација со ризиците истата се дели на учесници, соучесници и/или корисници.

Анонимноста што ни ја овозможува мрежата за комуникација ни дава можност да го изразиме нашиот став, мислење и убедување без никакви стеги, проблеми, отворено. Меѓутоа, не секој од интернет-заедницата настапува искрено, без задни намери и мрежата за комуникација ја злоупотребува за ширење на нелегална пропаганда, навредува, дискриминира итн. Не треба да се заборава дека содржините и активностите кои ги врши интернет-заедницата подлежат под законската регулатива на Република Македонија и меѓународните конвенции кои Македонија ги има усвоено.

Сведоци сме на масовна злоупотреба на средствата за телекомуникација од интернет-заедницата. За да се сопре истата треба:

системски, партнерски и сериозен пристап од сите засегнати страни на национално ниво – државните институции, бизнис-заедницата и граѓанскиот сектор;

развивање на дигитални услуги со акцент на креирање на одговорна свест, квалитетни дигитални услуги како основа за развој на интернет-општество, висококвалитетни интернет-содржини;

креирање на специфични одговори за намалување на дистрибуцијата на нелегалните содржини преку основањето на структура во Република Македонија како веќе постојна на светско ниво. Меѓународната соработка со таквите институции на глобално ниво поради размена на искуство и сознанија е повеќе од потребна.

Клучни зборови:

1. мрежа
2. интернет
3. дигитално
4. содржини
5. виртуелно
6. говор на омраза

Вовед:

Слободата која ја дава интернетот е обврска на секој законодавец, вработен во ИКТ индустријата и консумент на веб-страницата да ја зачува. Алатките коишто ги разви ИК технологијата за масовно комуницирање на глобално ниво и придобивките на интернетот како глобален медиум, треба позитивно да се искористат, а негативните облици, форми на начин на дејствување како појави на истите да се елиминираат.

Сведоци сме на влијанието на реалниот свет врз креирањето на дигиталните сервиси и алатки кои го подобруваат секојдневниот живот на човекот, меѓутоа, исто така, и позитивните придобивки од дигиталниот свет влијаат во неговото секојдневие. Комуникацијата, информирањето, учењето, дружењето, водењето бизниси на интернет ни дозволува да го живееме процесот на глобализација и креирање на еден нов свет, кој се нарекува свет без граници.

Трудот „Размислувај глобално реагирај локално“ – македонска перспектива(втор дел) е продолжение на трудот презентирани на настанот Втора меѓународна конференција - „Заштита на деца и млади на интернет“ организиран од страна на центрите за побезбеден интернет на Република Германија и Република Полска, во 2008 година, а поддржан од програмата за Побезбеден интернет на Европската комисија. Во првиот дел беше ставен акцент на нелегалните содржини и активности на интернет кои македонскиот интернет- корисник ги среќаваше во тоа време и претставуваа главна грижа, содржини и активности кои беа дел од масовната кампања на одредени кругови на глобално ниво проследени со говор на омраза што ги водеа кон граѓаните на Република Македонија во релација со името на државата. По презентацијата на трудот, интернет-хотлајн провајдерите успеаја да симнат повеќе од 17.000 такви содржини на интернет.

Вториот дел на овој наслов ја опишува тековната состојба, поимање и борба против нелегалните содржини и активности на интернет на национално ниво. Го начнува прашањето - Дали Република Македонија го следи глобалниот тренд на масовна употреба на ИК технологиите и колку сме општествено одговорни пред истите.

Голема благодарност до МАНУ и Мисијата на ОБСЕ во Република Македонија што овозможија овој труд да настане и се надевам дека трудот ќе долови поинакво поимање и вреднување на процесот во кој масовно учествуваме како поединци и како општество, процесот на создавање на дигиталната реалност, нова димензија на живеење.

Главен дел:

Човек (множина: **луѓе**) е вид на животно кое има високоразвиен мозок, способен за апстрактно мислење, јазик, учење и решавање на проблеми. Луѓето се социјални по природа и уникатно се приспособени кон користење на системи за комуникација за самоизразување, размена на идеи и организација.

Свеста е психичка состојба на човекот како способност да знае за себеси и своето постоење, размислување и спознавање, чувствување и донесување на одлуки, постапки и последици од однесувањето.

Свесноста е состојба или способност да се согледаат, да се чувствуваат, или да се спознаат настани, објекти, или теми. Со други зборови свесноста е човечка перцепција и реакција на процесирани информации за состојбите или настаните - разумно поимање на стварноста.

Во текот на својот еволутивен развој луѓето создаваат сложени општествени структури составени од многу соработувачки и натпреварувачки групи, од семејства до нации. Социјалната интеракција меѓу луѓето создала голем број на вредности, општествени норми и ритуали кои заедно ја создаваат основата на човечкото општество.

Општествена свесност е спознание за проблемите и тешкотиите кои различни структури во општеството и заедниците ги среќаваат секојдневно.

Луѓето имаат изразена желба да ја разберат и да влијаат врз нивната околина и сакаат да ги објаснат и да раководат со природните појави преку науката, филозофијата, митологијата и религијата. Оваа природна љубопитност довела до развивање на напредни алатки и вештини кои културолошки се пренесуваат низ генерациите.

Водени од таа желба за размена на информации со своите истомисленици на планетата Земја човекот го разви новиот начин на комуникација, комуникација без граници - интернетот.

Интернетот е јавно достапен систем на меѓусебно поврзани сметачки мрежи од целиот свет.

Развојот на интернетот и неговото глобално користење разви нови дигитални сервиси, кои придонесоа за развој на ново општество, општество каде што реалното го пресликуваме во дигитално преку различни сервиси, услуги, алатки, итн.

Развојот на дигиталните сервиси преку употребата на интернет-заедницата ги употребува за работа, образование и забава: играње интернет-игри сами или против компјутерот, гледање видеоклипови, креирање на профили за социјално вмрежување, користење инстант пораки,

испратени / примени e-mail пораки, читање / гледање вести на интернет, играње игри со други луѓе на интернет, преземање музика или филмови, поставување (испраќање) слики, видео или музика за споделување со други, користење на веб-камера, поставување (или испраќање) порака на веб-страница, посетување на собите за разговор (форум-дискусиите, групите по социјалните мрежи), користење на страници за споделување на датотеки, креирање на карактер, милениче или аватар или поминато време во виртуелниот свет, пишување блог или онлајн дневник итн., сета оваа комуникација и интеракција што ги создадоа дигиталните сервиси дадоа придонес за развој на еден нов феномен – виртуелен свет.

Што е виртуелен свет?

Поим кој сè уште треба да се дефинира од страна на светската академска јавност. Постојат обиди за тоа, меѓутоа, динамичкиот развој на алатките и сервисите кои се нудат сè уште не дозволува прецизна дефиниција за истиот. Одредени научни кругови кои работат во сферата на ИК технологиите ја дадоа следната дефиниција:

Виртуелен свет или масовно мултиплеер онлајн свет (MMOW) е компјутерски базирана симулирана животна средина, средина населена од страна на многу корисници, кои можат да создаваат личен аватар, а истовремено и независно да го истражуваат виртуелниот свет, да учествуваат во неговите активности и да се комуницира со другите.

Оваа дефиниција ги следи изнесените концепти на:

1. „Синхрона, постојана мрежа на луѓе, претставена како аватари, олеснета од страна на мрежните компјутери“, од страна на Марк В. Бел во 2008 година;
2. „Автоматски, споделена, истрајна средина со која и преку која луѓето можат да комуницираат во реално време со помош на виртуелното себе“, од страна на Ричард Бартле во 2010 година;
3. „Истрајна, симулирана животна средина, и извонредно олеснета од страна на мрежните компјутери, обезбедена за повеќе корисници со аватари и алатки за комуникација, со која треба да се дејствува и да се комуницира со светот и во реално време“, од страна на Karina Girvan во 2013 година.

Виртуелниот свет даде нови насоки во развојот на економијата во виртуелниот свет, во географијата во виртуелниот свет. Виртуелниот свет дава можност за истражување, учење и може да биде корисно во

анализата на човековото однесување, некои виртуелни светови имаат компоненти и апликации во реалниот свет кои доведоа до развој и на социјалната димензија. Освен социјалните интеракции на учесниците во виртуелните светови, често се гледа во контекст на 3D игрите, постојат и други форми на интеракција кои се вообичаени, вклучувајќи ги форумите, блоговите, ввики-ја, чет, инстант-пораките и видеоконференциите. Родени се нови заедници, места кои имаат свои правила, теми, шеги, па дури и свој јазик. Членовите на ваквите заедници наоѓаат истомисленици да комуницираат, дали тоа би било преку заедничка страст, желба да споделат информации, или желба да запознаваат нови луѓе и да се доживеат нови работи. Корисниците можат да се развиваат во личности во заедницата приспособени на посебните потреби во светот каде тие се во интеракција, и истото може да влијае на начинот на кој тие размислуваат и дејствуваат. Сведоци сме дека интернет-пријателствата и учеството во онлајн заедниците, имаат тенденција да станат дел од постојните пријателства и граѓанско учество, а не да се заменат или намалат ваквите интеракции. Со други зборови, виртуелниот свет е културна виртуелизација на човечката реалност како резултат на миграција од физичкиот во виртуелниот простор (со посредство на ИКТ), управуван од страна на кодови, знаци и одредени општествени односи.

Начинот на таа комуникација и интеракција, услугите, сервисите и алатките кои се нудат се одвива преку креирање на содржини.

Тука се поставува едно прашање - Што е висококвалитетна содржина за интернет-заедницата?

Светските анализи и истражувања покажуваат дека висококвалитетната содржина за интернет-заедницата е содржина која придонесува позитивни искуства кај заедницата и содржина од која заедницата на некој начин има добивка. Светските истражувања покажале дека квалитетна содржина е таа што придонесува во физички, ментален и социјален развој на интернет-заедницата, нудејќи можност за забава и образование, збогатување на искуствата во учењето итн.

Меѓутоа, додека ги конзумираме позитивните придонеси од дигитализацијата, треба да станеме свесни дека истата може да продуцира и негативни искуства.

Кога се конектираме на интернет е исто како кога излегуваме од дома на улица. Додека одиме по улица не знаеме кого ќе сретнеме и какво искуство ќе понесеме – добро или лошо. Истото се случува додека сме во виртуелниот свет. Оттука се јавува потребата за дефинирање со какви

ризици може да се соочиме во виртуелниот свет кој го генерираме преку содржината.

РИЗИЦИТЕ МОЖЕМЕ ДА ГИ ПОДЕЛИМЕ КАКО:

- Ризици поврзани со содржини на интернет;
- Ризици кои настануваат како последица на сопственото однесување на интернет;
- Ризици кои настануваат како последица на однесувањето на другите корисници кон нас;
- Ризици поврзани со однесување на интернет при воспоставување на контактите на интернет.

Локацијата на ризиците зависи од тоа дали истите ги гледаме од перспектива на консументите на содржината или од перспектива на производител на содржината, особено кога станува збор за корисничка генерирана содржина.

Во согласност со тоа, интернет-заедницата во релација со ризиците може да ја поделиме во следните групи:

- Корисници - изложување на содржини кои можат да се сметаат штетни за нив и можат да причинат одредени трауми или да иницираат нанесување штета на самите себе или на другите;
- Соучесници - земаат учество во комуникација со други во он-лајн средината, вклучувајќи ги потенцијалните злоупотребувачи кои ги употребуваат ИК технологиите кои целат кон нивна злоупотреба;
- Учесници - создавање на креативни содржини, и може да нанесат болка на други преку насилство или злоупотреба, итн.

Ризиците поврзани со интернет-содржина, во согласност со светските искуства се:

1. Несоодветни содржини за одредени возрасти;
2. Содржини кои промовираат насилство;
3. Нелегални содржини, нацистички содржини, детска порнографија;
4. Некоректни содржини;
5. Содржини кои поттикнуваат штета;
6. Кршење на човековите права/клевета;
7. Несоодветна реклама и маркетинг;
8. Постојаност на информациите;
9. Преносливост на податоци;
10. Кршење на авторски права.

Ризици поврзани со интернет-однесување за интернет-заедницата:

11. Штетни совети;
12. Интернет-зависност;
13. Кражба на идентитет (лажно претставување);
14. Губење на пари/фишинг;
15. Комерцијални измами;
16. Намамување/додворување;
17. Малтретирање;
18. Откривање на лични информации;
19. Правење лажни профили.

Од претходната анализа може да се заклучи дека клучни области за грижа на глобално и национално ниво се:

- нелегални содржини; - содржини кои може да се дефинираат во согласност со законската регулатива во Република Македонија, со посебен акцент на Кривичниот закон на Република Македонија;
- детска порнографија;
- интернет-додворување; (нелегална активност)
- говорот на омраза;
- заштита на децата и младите во дигиталниот свет.

За објавување на содржината во виртуелниот свет се користат веб-страници.

Веб-страница е збирка на поврзани веб-страници, вклучувајќи мултимедијални содржини, обично означени со заедничко име на домен, и објавени на најмалку еден веб-сервер.

Веб-страниците може да се поделат во две категории - статички и интерактивни. Интерактивните сајтови се дел од веб 2.0 заедницата на сајтови, и овозможуваат интеракција помеѓу сопственикот на сајтот и посетителите или корисниците. Статичните сајтови служат или собираат информации, но не дозволуваат ангажман со публиката или корисниците директно. Некои веб-сајтови се информативни или се произведени од страна на ентузијастички или за лична употреба или за забава. Многу веб-сајтови имаат за цел да заработат пари, користејќи еден или повеќе модели на бизнис.

Име на домен е назнака за идентификација која дефинира граници на административна автономија и авторитет или контрола во интернетот, заснована на системот за именување на домени („DNS“). Интернет-домени се користат во разни цели, на пример, за вмрежувања и именувања специфични за апликациите како и за адресирање.

Адресите се формирани слично како и поштенските адреси: име, презиме, улица, број итн. Знаеме дека кога патува некое писмо, прво се гледа државата, потоа местото, улицата, бројот и на крајот името на примачот. Слично е и во интернетот. Секоја држава има своја единствена меѓународна адреса, односно кратенка наречена код. На пример, кодот за Македонија е .mk. Кога патува некое писмо, откако ќе го видиме името на државата потоа го бараме местото. Но бидејќи во секоја држава има многу различни места, адресите на интернетот не се земени по места туку по дејности, бидејќи дејностите, како што се образование, стопанство, управа итн. ги има во секоја држава. Овие дејности се наречени домени. Во интернет постојат 6 домени. Нивните имиња се кратенки од англиското име за дејноста и тоа:

- edu - за образование
- com - за стопанство
- gov - за управни органи и установи
- mil- за војска
- org - за непрофитни организации
- net - за сметачки мрежи

За улица се земени организациите и подорганизациите во дејноста. Така, во образованието во Македонија постојат повеќе организации и подорганизации како што се универзитетите и факултетите. На пример, името на гимназијата „Јосип Броз - Тито“ на интернетот е jbt, а на некоја гимназија е ДСУ. Овие имиња, всушност се имиња на поддомени. На пример, некој студент на некој факултет си дал интернет име - Гоце, тогаш неговата адреса е goce@jbt.dsu.edu.mk. Знакот @ (мајмунче) означува припадност, што значи Гоце припаѓа на, односно е поддомен на jbt.dsu.edu.mk овој домен е поддомен на dsu.edu.mk, кој, пак, е поддомен на доменот за образование edu.mk, а тој е поддомен на доменот mk кој е поддомен на интернетот.

Регистрацијата на овие имиња на домени обично е спроведено од страна на регистратори на име на домен кои ги продаваат своите услуги за јавноста. Во Република Македонија тоа е МАРНЕТ.

Секој домен регистриран во Република Македонија, содржините, сервисите и алатките кои ги нуди на интернет-заедницата под законска регулатива во Република Македонија.

Закони кои ги регулираат содржините, сервисите и алатките што ги нудат производителите на содржини на медиумите во виртуелниот свет се:

1. Уставот на Република Македонија
2. Кривичниот закон на Република Македонија
3. Закон за заштита на лични податоци
4. Закон за безбедност на класифицирани информации
5. Закон за заштита на потрошувачите
6. Закон за податоците во електронски облик и електронски потпис
7. Закон за електронско управување
8. Закон за архивски материјали
9. Закон за радиодифузна дејност
10. Закон за електронски комуникации
11. Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги
12. Закон за медиуми
13. Закон за електронска трговија
14. Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер
15. Закон за следење на комуникациите
16. Закон за граѓанска одговорност за навреда и клевета
17. Закон за авторско право и сродните права
18. Закон за малолетничка правда
19. Закон за заштита на децата
20. Закон за спречување и заштита од дискриминација
21. Консолидирани закони во надлежност на Министерството за образование и наука

Меѓународние правни закони, акти и конвенции кои Република Македонија ги има потпишано и ратификувано.

- **Дигитални записи, приватност,**

Содржините кои ги креираме и консумираме се дигитални записи.

Дигитални записи се записи создадени, соопштени и одржувани со помош на компјутерската технологија. Тие може да се „родени дигитално“ (создадени со помош на компјутерска технологија) или тие може да се конвертирани во дигитална форма од нивниот оригинален формат (на пример, скенирање на документи на хартија). Општи типови на дигитални записи вклучува обработени документи во ворд, табеларни пресметки, мултимедијални презентации, електронска пошта, веб-сајтови и онлајн трансакции. Дигитални записи, исто така, може да се најдат во многу системи во работата на една организација, вклучувајќи ги базите на податоци и деловните информациски системи, споделени папки и хард дискови.

Следнава листа не е исцрпна, но нагласува спектар на дигитални записи, кои може да бидат генерирани од страна на организациите на дневна основа:

Документи креирани со употреба на канцелариските апликации:

- Ворд процесирани документи
- Табеларен приказ на документи
- Презентации
- Документи презентирани на монитори

Записи во електронска и веб-основна околина:

- Внатрешни записи во мрежата
- Надворешни записи во мрежата
- Јавни веб-страници
- Записи на електронските трансакции

Записи генерирани од стопанските информатички системи:

- Бази на податоци
- Геопросторни податочни системи
- Кадровски системи

- Финансиски системи
- Работни системи
- Системи за организирање на релации со клиентите
- Системи развиени по домовите
- Системи за организација на содржини

Дигитални системи за комуникација:

- Е-маил – електронска пошта
- Смс – текстуални пораки
- Ммс – мултимедијална порака
- Електронска размена на податоци
- Електронска размена на документи
- Говорни пораки
- Испраќање пораки преку каналите за разговор
- Мултимедијални комуникации – видео и телефонски конференции.

Дигиталните записи на содржините кои се објавуваат јавно, на интернет лесно се достапни за секого од секаде, истите може да се симнат од секого секаде, бројот на копии може да се умножува безброј пати, затоа, истите откако ќе се објават се сметаат за трајно запишани записи. Ризикот од нивното јавно објавување е нивната трајност и нивната можна злоупотреба во иднина.

Преку употреба на информатичко телекомуникациските уреди и системи, заедницата што ги користи истите креира дигитален запис со содржина. Таа содржина содржи информации и тие информации говорат за активностите на креирачите, корисниците и соучесниците на тие содржини. Говори за нивната приватност. Приватноста е основно човеково право.

Приватноста е да се има моќ за донесување одлуки, контрола, над кои активностите и настаните од нашите животи да ги откриваме и кон кого, ослободени од љубопитните очи на државата, корпорациите и соседите. Приватноста ни дозволува слобода за лично развивање во светот.

Слободата на говор и изразување на мислата претставува основно човеково право. Истото има суштинска улога во остварувањето и заштитата на другите права. Можноста да се изрази мислењето и да се сподели информација претставува вредносен показател за концепт на граѓанското општество каде плурализмот се остварува со можноста за слободно изразување на мислата и објективниот натпревар на спротивставените



политички идеи. Толеранцијата кон мислата на другиот и различниот, овозможува коегзистенција во современите мултикултурни општества.

Говорот на омраза подразбира изразување на омраза за определена група. Тој се користи за да се навреди едно лице преку расната, етничката, религиската или друга група на која тоа лице и припаѓа. Таквиот говор, генерално, настојува да ја осуди или обесчовечи индивидуата или групата или да изрази гнев, омраза, насилство или презир кон нив. Тој носи порака за инфериорност на членовите на односната група и осудува, понижува, и е полн со омраза. Практично, сите расистички, ксенофобични, хомофобични и други поврзани деклинации на идентитетско-напаѓачко изразување би можеле да се подведат под поимот на говор на омраза.

Слободата на информациите, вообичаено, се разбира како слободен пристап до информации во сопственост на јавните институции. Меѓутоа, слободата на информирањето е продолжување на слободата на говорот, основно човеково право признато во меѓународното право, што денес е разбрано, поопшто како слободата на изразување во кој било медиум, усно, писмено, печатено, преку интернет или преку уметнички форми. Ова значи дека заштитата на слободата на говорот како право не ја вклучува само содржината, туку е и средство за изразување. Слободата на информации, исто така, се однесува на правото на приватност во содржината на интернет и информатичките технологии. Како што правото на слобода на изразување, правото на приватност е признаено човеково право и слободата на информирање изгледа како продолжување на ова право.

Феномен на денешницата – страниците за социјално вмрежување

Интернет е светски раширена компјутерска мрежа - мрежа од мрежи каде што корисниците од кој било компјутер можат, ако имаат дозвола, да добијат информации од кој било друг компјутер. Денес, интернетот е јавен, кооперативен и самоодржлив механизам пристапен за стотици милиони луѓе низ светот. Со еден збор, интернетот претставува прекрасен медиум за образование, истражување и забава, за водење бизнис.

Еден од многуте начини за комуницирање преку интернет, кои се развија во втората половина на минатиот век, а станаа многу популарни на почетокот на овој век се страниците за социјално вмрежување. Услугите на социјалното вмрежување се концентрираа на градење и потврдување на онлајн социјални вмрежувања на заедници од лица кои

ги делат интересите и активностите, или кои се интересни за истражување на интересите и активностите на другите. Многу услуги на социјалните вмрежувања, главно, се основани како веб-страници и истите нудат колекција на различни начини за дружење, како што се: чатот, пуштање пораки, пишување пошта, видео, говорен разговор, делење документи, блогирање, дискутирање во групи и така натаму. Тоа е место каде што луѓето ги користат да бидат во контакт со други луѓе и притоа можат да разменуваат информации, фотографии, приватни пораки итн. Тие даваат нови можности на корисниците да се изразат себеси, да најдат други со слични интереси и искуства, и да делат и учат во виртуелна околина. Артистите можат да ги објавуваат нивните албуми, филмаците да ги покажат нивните креации, секој некој може да продава што сака, да промовира локални настани, да се прават работи, да се посетат места, да се споделат фотографии, видеа итн... Водечка глобална социјална платформа, Фејсбук е можеби најважниот капитал на социјалниот пазар, каде што во согласност со светските статистики има околу 1,7 билиони корисници од цел свет на месечно ниво. 42 % од комерцијалните работници на светско ниво се изјасниле дека Фејсбук е важна ставка за нивното стопанисување.

Фејсбук е најпопуларната интернет-страница за слободно социјално вмрежување, која им овозможува на регистрираните корисници да креираат профили, да испратат фотографии и видеа, да испраќаат пораки и да го задржат контактот со пријателите, семејството и колегите. Веб-страницата, која е достапна на 37 различни јазици, ги вклучува и јавните функции, како што се:

- Пазар (маркетинг) - им овозможува на членовите да објават, да прочитаат и да одговорат на класификувани реклами.
- Групи - им овозможува на членовите, кои имаат заеднички интереси, да се најдат едни со други и да комуницираат.
- Настани - им овозможува на членовите да рекламираат некој настан, да поканат гости и да следат кој планира да присуствува на настанот.
- Страници - им овозможува на членовите да создадат и да промовираат јавна страница наменета за одредена тема.
- Присуството на технологијата - на членовите им овозможува да видат кои контакти се онлајн и да разговараат.

Во рамките на личниот профил на секој член, постојат неколку клучни компоненти на вмрежување. Најпопуларниот сид, во суштина е виртуелна огласна табла. Членот на веб-страницата може да остави пораки оставени на сидот во форма на текст, видео или фотографии. Друга популарна компонента е виртуелниот албум. Сликите можат да бидат

подигнати од десктоп или директно од камерата на телефонот. Не постои ограничување на количината, но персоналот во Фејсбук ги отстранува несоодветните илисликите поради авторски права. Интерактивната функција албум овозможува при контактите членовите (кои генерички ги нарекуваат „пријатели“) да коментираат за фотографиите едни со други и да се идентификуваат (tag) луѓето на фотографиите. Друга популарна компонента на профил е ажурирање на статусот, окарактеризирана како микроблогирање, кој им овозможува на членовите да се емитува краток Твитер - како најава на своите пријатели. Сите интеракции се објавуваат како вести, кои се дистрибуираат во реално време со пријателите на членот. Фејсбук нуди широк спектар на опции за приватност на своите членови. Еден член може да направи сите негови комуникации да се видливи за сите, може да блокира одредени врски или да ги задржи сите свои приватни комуникации. Членовите може да изберат дали може да бидат барани или не, да одлучат кои делови на нивниот профил се јавни, да одлучат што да стават во нивните вести и да одредат точно кој сè може да ги види нивните мислења. За оние членови, кои сакаат да го користат Фејсбук за да комуницираат приватно, има функција на порака, која наликува на е-маил. Во мај 2007 година, Фејсбук отвори развојна платформа која им овозможува на трети лица - програмери да градат апликации и графички контроли кои, откако ќе бидат одобрени, може да бидат дистрибуирани преку Фејсбук заедница. Во мај 2008 година, Фејсбук инженерите објавија Фејсбук поврзување, иницијатива на крос-страници кој им овозможува на корисниците да објавуваат интеракции на партнер страници од трети лица на своите Фејсбук вести.

Во согласност со статистиките македонската интернет-заедница е застапена со околу еден милион интернет-корисници на Фејсбук социјалната платформа. Преку алатките кои се нудат на оваа социјална платформа многу правни субјекти во Република Македонија креираат посебни страници каде што нивните поддржувачи редовно ги информираат за активностите на своите правни субјекти и споделуваат информации со своите поддржувачи во сферата на заедничките интереси. Меѓу нив најактивни се граѓанските здруженија и интернет-медиумите кои ги користат алатките на оваа социјална платформа за своја сопствена промоција, промоција на своите каузи, идеи, организирање настани, дневно информативни вести со публиката која ги чита итн.

Меѓутоа, постојат ризици во многу форми на онлајн комуникација. Главно, затоа што овие места се јавни места кои се користат од секого, од млади и возрасни и објавената содржина може да ја прочита широката светска публика. Постојат ризици од малтретирање, онлајн пљачкаши, крадци на идентитети, промовирање на насилно однесување, публикување на несоодветни содржини, ширење на говорот на омраза, дискриминациско однесување итн. Како што расне популарноста на овие

страници за дружење, така сообраќајот е следен од лица со криминални намери, како што се хакери, спамери, крадци на идентитети, создавачи на вируси итн., како и од лица за промовирање на нивните каузи и идеи за кои се залагаат, а истите не се во релација со законските норми и акти.

Во Република Македонија уставно загарантирано право е граѓаните да се здружуваат и спроведуваат активности во релација со интересите и потребите во согласност со законот и не секогаш здружените групи споделуваат исти мислења и погледи за одредена иста активност, дури се дијаметрално спротивни.

Во продолжение ќе претставам три различни случаи кои ги допираат трајноста, приватноста, слободата на изразување, слободата на информирање и говорот на омраза.

Прв случај: „Активисти за заштита на животните наспроти ловците“

Во октомври 2013 година локален новинар на интернет-медиум (веб-портал) имаше напишано текст под наслов: „Што прават македонските бизнисмени во слободното време!“

Текстот обработуваше тема како успешните претприемачи го поминуваат своето слободно време и какви спортски активности практикуваат тие. Меѓу избраните кандидати имаше информации за лице кое активно спортува лов. Откако текстот беше објавен на локален интернет-медиум – веб-портал, истиот беше споделен на повеќе локални веб-портали како информација. Информацијата за да побуди интерес помеѓу читателската публика и притоа да се испровоцира поголем број на кликања на текстот (тоа е во интерес на веб-медиумите, затоа што на тој начин го продаваат својот простор за рекламирање), линкот од веб-страниците беше споделуван на страниците на веб-порталите како Фејсбук и на тој начин информацијата беше достапна до поголемата читателска публика.

Меѓутоа, тој текст го побуди интересот кај активистите за заштита на животните и истиот беше споделен на страниците на нивните здруженија каде што можноста за коментирање за текстот ја добија и активистите кои се борат за заштита на правата на животните.

Откако истиот ден после две споделувања, од страна на активистите за заштита на животните, проследени без никаков коментар и текстот не предизвика никаква реакција – коментари, администраторот на страницата на Фејсбук на локалното здружение го сподели истиот линк со коментар:

„Само слепец, насилник и кукавица, социопат и вистинско ѓубре од „човек“, може да ужива во убивање од заседа, од нечие страдање и смрт!! ЛОВОТ Е МАСАКР, А НЕ СПОРТ!!“

Истиот коментар испровоцира повеќе од стотици коментари во негативна конотација спрема ловот како спорт, лични навреди кон ловецот, безобразни и понижувачки коментари од лична природа, непристојни предлози кон сопругата на ловецот, клетви и пцости кон него и неговите деца итн. Неговиот идентитет беше објавен во текстот, активистите го пронајдоа неговиот личен профил на Фејсбук- страницата, линкот за истиот беше објавен во коментарите и беше предложено лицето ловец да биде „бомбардирано“ со пораки во сандачето за пораки напишено.

Во период од 7 дена, линкот беше споделуван 6 пати од страна на организација - лидер на кампањата, истиот беше споделуван понатаму од други 7 организации на нивните страници на Фејсбук како и 15 локални активисти – лидери во полето на заштита на правата на животните. Во тој период од 7 дена, од страна на активистите за заштита на правата на животните, беше лоцирано името на фирмата на лицето ловец, беа симнати фотографиите од веб-страницата на фирмата и други фотографии од неговиот личен профил, беше креирана нова фотографија којашто содржеше име на фирмата, брендovите кои ги претставува во Република Македонија, лицата кои работат за таа фирма и текст на англиски јазик со негативна содржина спрема фирмата, спортот и ловецот и таа фотографија беше споделена на 15 нови страници на Фејсбук на англиски јазик, чии активности се поврзани со заштитата на правата на животните и каде што беше анимирана светската јавност за активностите кои ги спроведува лицето ловец и беше побарано да се напишат писма до фирмите кои ги претставуваат во Република Македонија и да се побара од фирмите да му се одземе лиценцата за работа во Македонија. Публиката којашто ја прочита оваа информација беше повеќе од 500.000 интернет-корисници на глобално ниво и испровоцира повеќе од 1.000 коментари од најразлична природа.

Втор случај : Опозиција наспроти позиција, проект: „Вистината за Македонија“ – т.н. Бомби

Во февруари 2015 година опозициската партија започна со проект „Вистината за Македонија“, каде што во одреден временски интервал објавуваше снимани материјали од телефонски разговори на претставници од високиот државен врв и лица блиски до нив. Истото го правеше преку алатките за директен пренос кои ги овозможува страницата за социјално

вмрежување Јутјуб, истата страница беше искористена за нивно трајно објавување. Истите тие аудиозаписи, откако беа објавени на Јутјуб, масовно беа ширени како информација на најразлични страници на Фејсбук, групи за дружење на Фејсбук итн., како од локалните интернет-медиуми така и од различни формални и неформални групи на активисти. Истите беа проследени со значителен број на коментари на публиката која ги консумирала. Тие материјали испровоцираа креирање на други содржини кои ширеа дискриминациски пораки, проследени со коментари со доза на говор на омраза.

Трет случај: Предлог на Закон за информативни и рекламни кампањи на јавните институции.

Во процесот на разрешување и стабилизирање на Република Македонија од политичката криза во која западна, Владата на Република Македонија изготви предлог на Закон за информативни и рекламни кампањи на јавните институции.

Во тој Закон, членот 12, алинеја 2 гласи:

(2) Агенцијата, во рок од 15 дена по истекот на кварталот, за претходниот, врз основа на податоците добиени преку обезбеден пристап на Google Analytics од страна на издавачите на интернет- медиумите, на својата веб-страница ги објавува податоците за рангирање на одделните интернет-медиуми по посетеност за кварталите јануари–март; април–јуни; јули–септември и октомври– декември.

ШТО Е КАРАКТЕРИСТИЧНО ЗА СИТЕ ТРИ СЛУЧАИ?

1. Во сите случаи се користат страници за социјално вмрежување и нивните алатки кои не се регистрирани во Република Македонија. Надлежноста во случај на спор ја имаат институциите во државите каде што таа страница е регистрирана, во овој случај Соединетите Американски Држави и доколку некој интернет-корисник, приватно лице, стопански субјект, државна институција во Република Македонија сака да поведе правна постапка против страница регистрирана надвор од границите на Република Македонија истиот не може да ја спроведе, затоа што државните институции на Република Македонија немаат надлежност врз истата, законите на РМ не важат за истата, и граѓаните на РМ доколку не се граѓани на соодветната држава, нема да можат да ги остварат своите права.

2. Во сите три случаи нечија приватност е изложена во јавност или трета страна без согласност на сопственикот на содржината:
- Во првиот случај ловецот свесно ја кажал приказката за своите приватни активности во слободно време и дозволил истата да се објави, спорна беше фотографијата која ги презентираше неговите спортски активности (ловецот со својот трофеј гепард) која беше публикувана без дозвола на ловецот, а симната од страна на новинарот по негов избор од приватниот профил на ловецот;
 - Во вториот случај аудиоматеријалите добиени од непознат извор се објавени јавно без притоа на учесниците во тие содржини да им се побара дозвола за нивно објавување, и
 - Во третиот случај имаме обид каде државните институции без да водат грижа за приватноста на интернет-заедницата на национално ниво даваат можност на компанија која не е под надлежност на Република Македонија да располага со приватни информации на интернет-заедницата која чита вести на интернет-медиумите.

ИЗЛОЖУВАЊЕТО НА ПРИВАТНОСТА ПРЕДИЗВИКУВА ДУЗИНА НЕГАТИВНИ ПОЈАВИ И ТОА:

- Во првиот случај, имаме ширење на говор на омраза со индикации за појавување на криминал од омраза од страна на активистите за заштита на животните спрема ловците и ловот како спорт дефиниран со закон;
- Во вториот случај, имаме појава на ширење на говор на омраза од страна на спротивставено политички групации, политичка дестабилизација на земјата и предизвикување на најголемата политичка криза чијашто разрешница се очекува;
- Во третиот случај, по реакции на активисти во различни сектори законот беше повлечен од страна на Владата на Република Македонија. Штетни последици кои можеа да предизвикаат донесување на еден ваков закон се зголемениот број на хакерски упади на национално ниво, озаконета можност за шпионирање и контрола на комуникациите од страна на трета земја, приватноста на интернет-заедницата на национално ниво без нивно одобрување да се продава на трета страна како информација на маркетинг компании кои даваат услуги во сферата на онлајн рекламирањето, анализа на влијанието на интернет-медиумите врз македонскиот читател и влијание во креирање на внатрешно-политичко мислење преку манипулирање на информациите кои се пласираат итн.

- Во првите два случаја освен говор на омраза преку интернет-технологиите беше забележан и друг вид на говор на омраза, каде што индивидуалецот не се поврзува со припадноста на одредена група, туку навредите и неговата јавна дискредитација се врши на лично ниво. Таквиот вид на говор на омраза е познат на глобално ниво како сајбер булинг – сајбер малтретирање кое како појава допрва ќе се истражува на глобално ниво.
- Во третиот случај преку анализа на понудената платформа за мерење на посетеноста на читаноста на македонските интернет-медиуми од страна на Здружението Интернет хотлајн провајдер Македонија беше нотирано дека политиките на глобалната платформа за сервисите кои ги нуди се разликуваат на државно ниво, со други зборови правната заштита што се нуди за корисници од одредени држави во однос на приватноста на информациите која таа платформа ги собира е поповолна во однос на заштитата на истите тие информации во релација со други корисници од други држави. Заштитата на приватноста на интернет-заедницата на глобално ниво не е секаде иста, а тоа говори за дискриминациска политика од страна на корпорацијата која управува со платформата.

Интернетот сам по себе не е гарант за слободата на говор и изразување. Интернетот, примарно, е технологија, мрежа оспособена за комуникација на глобално ниво. Преку учество во комуникација на глобално ниво, интернет-корисникот креира свој интернет-идентитет. Тоа може да се смета за активно изградено претставување на себеси преку сопствените коментари, текстови, фотографии итн. Иако некои луѓе избираат да ги користат своите вистински имиња на интернет, некои интернет-корисници преферираат да останат анонимни, се идентификуваат себеси со помош на псевдоними - кои откриваат различни износи на лични податоци, прекари, име на популарно, историско или политичко лице, фраза, измислено име, аватари итн. Анонимноста е штит која го штити идентитетот на лицата на интернет. Анонимноста на интернет се однесува на секоја интеракција на корисникот на интернет која го штити неговиот или нејзиниот идентитет да се сподели со друг корисник или со трети лица. Постојат различни нивоа на анонимност, и примери за анонимност можат да се видат насекаде преку интернет. Без прашања, анонимноста и приватноста обезбедуваат моќни алатки за слободно изразување. Меѓутоа, охрабрани од анонимноста, поединци и организации од лево и од десно слободно го исфрлаат каменот на омраза на интернет без да се грижат за реперкусии. Преку пишани лаги, забавни (сеирџиски) текстови, теории на заговор, фанатични и расистички проповеди и повици за насилство, кои циркулираат отворено на веб-страниците, лажните идентитети поттикнуваат говор на омраза, безгрижно, без да водат грижа за својата репутација. Доколку истите луѓе би знаеле дека ќе бидат идентификувани со своите непромислени

навреди, тие не би го сториле истото. При анализа на коментарите, во првиот и вториот случај беше забележано дека најголемите промотори на говорот на омраза се напишани од лица кои лажно се претставуваат, односно нивниот идентитет не кореспондира со идентитетот во реалниот живот.

Од горенаведените случаи се гледа дека жртви се јавни личности – припадници на одредена група, поединци, без разлика на полот, возраста и професијата. Жртвите на говорот на омраза на интернет, во овој случај говориме за возрасни, вообичаено не ги пријавуваат случаите, јавно не говорат со задоволство како што оанасилството имаат доживеано емоционално и психолошки и не говорат за штетите (материјални во релација со нивната професија, приватен имот итн.) кои се резултат на доживеаното јавно дискредитирање. Дотолку таквите случаи бидат пријавени до надлежните институции, надлежните институции не реагираат, во првиот случај Јавното обвинителство се произнесе дека нема елементи на говор на омраза. Во вториот случај, креираното Специјално јавно обвинителство кое има надлежност да ја испита верноста на содржините.

Во Република Македонија не постои истражување кое ќе открие што преживуваат жртвите на говорот на омраза на интернет и со какви последици истите се справуваат. Единствени информации се информациите пласирани на интернет-медиумите за „наводната штета“ што јавното лице (вториот случај) ја има доживеано во приватниот живот – развод, промена на работно место, самоубиство.

Следење на говорот на омраза е клуч за разбирањето на феноменот на говор на омраза и повеќето земји имаат најмалку една организација која се занимава со тоа. Сепак, ваквиот мониторинг треба да има тенденција да се спроведува исклучително по пат на собирање на пријави од страна на корисниците, меѓутоа, не значи дека ваквиот пристап ќе ја даде комплетната слика за проблемот.

Во оваа насока, постојат некои студии направени на глобално ниво и се направени обиди за добивање на поголема слика на проблемот, на пример, студијата на француската организација МРАП кои во 2008-2009 година анализира повеќе од 2000 URL, вклучувајќи не само омраза сајтови, но, исто така, линкови до и од овие сајтови кои водат до форуми, блогови, сајтови за социјално вмрежување и видео клипови. Панорама на серија на високо меѓусебно поврзани мрежи на омраза“ се појави, укажувајќи на софистицираност на многу националистички групи во ширењето на нивната идеологија. Гледањето на едно видео, на пример, веројатно е да доведе до тоа корисниците да продолжат да споделуваат видеа, музика со омраза, заедници кои делат исти ставови, и други ресурси (Совет на Европа, 2012). Иста појава е детектирана во првиот и вториот случај.

Преку анализа на првиот и вториот случај се забележува појава каде онлајн екстремизмот и материјалите со омраза како форма која води кон сајбер насилство. Но неговото јадро, сајбер насилството, вклучува онлајн материјали коишто изразуваат екстремни ставови на омраза кон некоја група. Конкретно, ја употребува информатичката и комуникациска технологија (ИКТ) за да „се залага насилство против одвојување од, клевета на, измама или за непријателство кон другите“. Така, некој кој ја користи ИКТ за да ги девалвира другите, поради нивната религија, раса, етничка припадност, пол, сексуална ориентација, национално потекло, или некоја друга група дефинирачка карактеристика да шири онлајн омраза или екстремистички идеи. Тоа е слично на сајбер малтретирањето, но онлајн екстремистички и материјали со омраза со цел на злоупотреба на колективен идентитет, а не за одредено лице. Вообичаено, ваквите материјали се шират од индивидуалци и организирани групи кои ги употребуваат сите алатки и механизми на интернет: веб-страници, блогови, собите за разговор, групите за вести, итн.

Секоја омраза започнува со зборови, зборови со предрасуди, зборови со дискриминација, зборови со параноја. Што ги предизвикува луѓето да ги употребуваат овие зборови на омраза е комплексно прашање, кое треба да се истражува од правен, психолошки, социјален и економски аспект како во релација спрема творците на такви содржини, така и во релација спрема жртвите.

На глобално ниво започнати се иницијативи за вакви истражувања каде се споредуваат национални статистики. Меѓу другото, дојдено е до сознание дека говорот на омраза на интернет не се разликува од говорот на омраза како во реалниот живот и влијанието и последиците се исти. Во склоп на анализата на PRISM – Preventing, Redressing and Inhibiting hate Speech in new Media, преведено спречување, обесштетување и инхибиција на говорот на омраза во новите медиуми, поддржана од Европската Унија се прави паралелен осврт и анализи на веќе постојните истражувања во оваа област.

Во извештајот е спомената Пирамидата на омраза (слика 1), изработена од Anti-Defamation League, која има потекло од Соединетите Американски Држави. Пирамидата го покажува пристрасното однесување, кое расте во сложеност од дното до врвот. Иако однесувањето на секое ниво има негативно влијание врз поединци и групи, движејќи се нагоре кон врвот на Пирамидата, однесувањата имаат повеќе опасни последици по животот. Како пирамида, горните нивоа се поддржани од страна на пониските нивоа. Ако луѓето или институциите го третираат однесувањето на пониските нивоа како да е прифатливо или „нормално“, резултира со тоа што однесувањето во следното ниво да стане сè повеќе прифатено. Во одговор на прашањата на светската заедница за тоа од каде доаѓа

омразата за геноцид, Пирамидата на омраза покажува дека омразата за геноцид е изградена по прифаќањето на однесувањето што е опишано во пониските нивоа на пирамидата.

Во Извештајот на УНЕСКО Борбата против онлајн говорот на омраза издаден во 2015 година е забележано дека говорот на омраза на интернет има некои карактеристики и тоа:

1. Постојаност: Говорот на омраза може да остане долги периоди и во различни формати низ различни платформи, и кој може да биде постојано поврзан. Во оваа смисла, архитектурата на платформи влијае колку долго темите ќе „остане жив“, на пример, Твитер е изграден околу идејата за „trending теми“, која може да олесни брзо и ширење на пораки со омраза, сепак, ако темите се игнорираат, дискусијата брзо ќе избледне; Фејсбук, од друга страна, обезбедува можност за подолга трајна дискусија теми.
2. Подвижност: Дури и кога ќе се отстрани некоја содржина, може да се обнови на друго место, или на иста платформа со друго име или во други онлајн простори.
3. Анонимност или псевдоними (лажни имиња): Со можноста да се остане анонимен, луѓето имаат тенденција да се чувствуваат поудобно во изразувањето на омразата, бидејќи тие нема да бидат откриени или ќе мора да се справат со какви било последици. Анонимноста, особено на социјалните медиуми, исто така, може да биде пречка за гонење.
4. Транснационалност: Транснационалниот пристап на интернет ги подобрува ефектите од говорот на омраза, а, исто така, ги поставува прашањата во врска со правните механизми за борба против говорот на омраза на интернет.

Со оглед на тоа дека живееме во свет каде што реалното го трансформираме во дигитално, а дигиталното има влијание врз реалниот живот, а во релација со однесувањето, содржините и активностите на интернет, од страна на интернет-заедницата, а во релација со првиот и вториот случај, освен говорот на омраза, преку анализа на Кривичниот закон на Република Македонија, криминални активности кои можеме да ги сретнеме на интернет, се:

членот 139 „Присилба“,

членот 144 „Загрозување на сигурноста“,

членот 145 „Нарушување на неповредливоста на домот“,

членот 147 „Повреда на тајноста на писма и други практики“,

членот 148 „Неовластено објавување на лични записи“,
членот 149 „Злоупотреба на лични податоци“,
членот 151 „Неовластено прислушување и тонско снимање“,
членот 152 „Неовластено снимање“,
членот 157 „Повреда на авторско право и сродни права“,
членот 178 „Повреда на угледот на Република Македонија“,
членот 179 „Излагање на подбив на македонскиот народ и припадниците на заедниците“,
членот 181 „Повреда на угледот на странска држава“,
членот 182 „Повреда на угледот на меѓународна организација“,
членот 247 „Измама“,
членот 251 „Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем“,
251 – а „Правење и внесување на компјутерски вирус“,
членот 252-б „Компјутерска измама“,
членот 258 „Изнуда“,
членот 259 „Уцена“,
членот 313 „Терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста“,
член 316 „Шпионажа“,
членот 318 „Повикување на насилна промена на уставен поредок“,
членот 319 „Предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз национална, расна, верска и друга дискриминаторска основа“,
членот 320 „Повреда на територијалниот суверенитет“,
членот 379-а „Компјутерски фалсификат“,
членот 386 „Насилство“,
членот 388 „Противправно менување на територијална поделба на Република Македонија“,
членот 394 „Злосторничко здружување“,
членот 415 „Поттикнување на агресивна војна“, итн.

Дали злоупотребата на ИК технологиите имаат влијание во личниот живот на поединецот и општественото ниво?

Преку анализа на првиот и вториот случаји и нивното влијание во



реалниот живот на лично и општествено ниво може да се каже следното:

- Првиот случај, не резултираше со правна разрешница на суд. Жртвата ловец, преку неговиот правен застапник издејствува јавно извинување од здружението Борец за правата на животните; какви активности во иднина ќе организира здружението за заштита на животните, зависи од нивните стратегии, размисли, состојбите на терен итн.
- Вториот случај, јавниот интерес се стави над приватниот интерес на сопствениците на гласовите снимени нелегално, се формира надлежна институција за истражување на содржините од тие материјали, правите завршници допрва ќе следат. Влијанието на објавување на содржините од нелегалното прислушување на општествено ниво, резултираше со масовни протести на граѓаните, барање на оставки од државни функционери, општеството сè уште се соочува со последиците на најголемата политичка криза досега. Како производ на овие настани се роди Шарената револуција која резултираше со низа позитивни успеси на општествено ниво, граѓанскиот активизам како форма и облик на општествено дејствување се доближи до граѓаните, барањата на граѓаните делумно се ислушани од страна на политичките елити кои резултираа со повлекување на аболуцијата и Закон за информативни и рекламни кампањи на јавните институции. Тоа е постигнато со масовно национално организирање на настани преку употреба на ИК технологиите и практикување на улична демократија. Во период на предизборие, многу од барањата на граѓанските активисти се ставени на програмите на политичките партии. Дали тие барања ќе бидат реализирани или не, ќе покаже времето што доаѓа. Дали се води револуција преку ИК технологиите или не, ќе покажат резултатите дали ќе се започнат итните програмски реформи на општествено ниво.

Од февруари 2014 година во Република Македонија стапија во сила нови законски одредби кои забрануваат и казнуваат говор на омраза и ширење на материјали преку интернет кои промовираат или поттикнуваат омраза, дискриминација или насилство, против кое било лице или група, врз која било дискриминациска основа. Членот 319 сега гласи:

**- ПРЕДИЗВИКУВАЊЕ ОМРАЗА, РАЗДОР ИЛИ НЕТРПЕЛИВОСТ
ВРЗ НАЦИОНАЛНА, РАСНА, ВЕРСКА И ДРУГА ДИСКРИМИНАЦИСКА ОСНОВА.**

- (1) Тој што со присилба, малтретирање, загрозување на сигурноста, излагање на подбив на националните, етничките, верските и други симболи, со палење, уништување или на друг начин оштетување на знаме на Република Македонија или знамиња на други држави, со оштетување туѓи предмети, со сквернавење споменици, гробови или на друг дискриминациски начин, непосредно или посредно, ќе предизвика или ќе разгори омраза, раздор или нетрпеливост врз

основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, или на која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од една до пет години.

- (2) Тој којшто делото од ставот (1) на овој член го врши со злоупотреба на положбата или на овластувањето или ако поради тие дела дошло до безредие и насилства спрема луѓе или до имотна штета од големи размери, ќе се казни со затвор од една до десет години.

Со овој член е предвидена казна со затвор од една до пет години, за секој кој ќе предизвика или ќе разгори омраза, раздор или нетрпеливост, врз некоја дискриминациска основа. По измените на Кривичниот законик, членот 394-г гласи:

- ШИРЕЊЕ НА РАСИСТИЧКИ И КСЕНОФОБИЧЕН МАТЕРИЈАЛ ПО ПАТ НА КОМПЈУТЕРСКИ СИСТЕМ

- (1) Тој што преку компјутерски систем во јавноста шири расистички и ксенофобичен пишан материјал, слика или друга репрезентација на идеја или теорија која помага, промовира или поттикнува омраза, дискриминација или насилство, против кое било лице или група, врз основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, или на која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од една до пет години.

- (2) Со казната од ставот (1) на овој член ќе се казни и тој што делото ќе го стори преку други средства за јавно информирање.

- (3) Тој што делото од ставовите (1) и (2) на овој член го врши со злоупотреба на положбата или на овластувањето или ако поради тие дела дошло до безредие и насилства спрема луѓе или до имотна штета од големи размери, ќе се казни со затвор од една до десет години.

Овие законски измени беа донесени во итна постапка, без претходен консултативен процес со сите фактори. Во општество како македонското, во согласност со информациите од граѓанските здруженија, говорот на омраза поминува без да биде санкциониран, дискриминацијата не се

казнува, а и неретко новинарите се креирачи на такви содржини, истите се напаѓаат меѓу себе и објавуваат клевети за своите колеги со цел да ги дискредитираат.

Оттука може да се забележи дека има голема разлика во начинот, природот и поимањето на говорот на омраза помеѓу активистите на граѓанскиот сектор и вработените во државните институции. Меѓународното искуство говори дека во однос на онлајн содржината важно е да се прави разлика помеѓу нелегалните содржини и штетните содржини. Не постои општ светски, европски, ниту е дефиниран во Република Македонија договор за она што е замислено да биде нелегална, штетна или несоодветна содржина. Нелегалните активности се поделени на два вида - криминални нелегални активности, кои се истражуваат и се прогонувани од извршните органи и граѓански нелегални активности кои можат да бидат прогонувани од широк опсег на граѓански тела.

Граѓанските организации согледуваќи го проблемот срамежливо организираат активности за подигање на свесноста, пред сè кај помладата популација за препознавање на говорот на омраза и негова идентификација на интернет. Има зачеток на обид за национално координирање на активностите преку Агенцијата за млади и спорт, иако не е организиран координативен состанок. Место за анонимни пријави на интернет не постои, анализи како говорот на омраза се шири на интернет, причините за создавање на ваквите видови на содржини, нивното влијание на лично и општествено ниво се непознати и не се истражени.

Владата на Република Македонија на почетокот на 2013 година усвои акциски план за превенција и борба против нелегални активности и содржини на интернет и заштита на децата и младите од истите, меѓутоа, беше донесена политичка одлука истиот да не се имплементира.

Во еден ваков сплет на појави на незаинтересирано однесување на Владата на Република Македонија, надлежните институции, срамежливите иницијативи на граѓанскиот сектор за организирање на активности за подигање на свесноста, како и незаинтересираноста на меѓународните донатори и организации за поддршка на активности во областа на безбедноста на интернет, резултираше со сегашната политичка криза.

Недоличното однесување на интернет, објавувањето на содржини со говор на омраза и други видови на нелегални содржини на интернет, влијанието на истите врз поединецот и општеството го поставува прашањето - Како може интернет-заедницата да се заштити на страниците за социјано вмрежување и ,притоа, да не ги избегнува, затоа што избегнувањето на користење на страниците на социјално вмрежување не е одговор, ИКТ алатките се создадени тука, пред сè, за нивна позитивна употреба. Едноставно: потребно е да се однесуваме свесно и совесно како

членови на општеството каде живееме и твориме, не само реално туку и дигитално, еманципирано во сите сфери на живеење, да се почитуваат одредени граници на ограничување, да се чуваат приватните информации и да се биде одговорен издавач.

Заклучок:

Во Република Македонија не постои континуиран пристап за борба против говорот на омраза и другите видови на криминални активности и однесување на интернет на национално ниво. Ефективен одговор за БОРБА против појавата на интернет-омразата и другите видови криминални активности преку подготвување на национална стратегија во чијашто изработка ќе бидат вклучени сите засегнати страни, стекнување техничко знаење и експертиза за интернет-омразата и другите видови криминални содржини, воспоставување на врски со други агенции и надлежности (меѓународна соработка), воспоставување на врски со интернет-провајдерите; напорите на граѓанските организации и Министерството за внатрешни работи и другите страни инволвирани во проблематиката да станат општествен приоритет. Креирање на услови за специфични одговори за намалување на интернет-омразата и другите видови криминални активности и содржини на интернет преку саморегулација на компјутерската индустрија со изготвување на код на однесување и практики, воспоставување на место за анонимно пријавување на ваквите – националниот интернет-хотлајн провајдер, филтрирање на содржините, подобрување на законодавно-правна регулатива, стратегии за ангажирање на сродните индустрии и ангажирање на НВО во процесот на подигање на свесноста. Овозможување на функционален Центар за побезбеден интернет – активирање на веќе гореспоменатиот акциски план, како форма на одговор на борбата против ваквите содржини преку основните структури за организирано дејствување на национално ниво и тоа, основање на:

- Национален интернет-хотлајн провајдер
- Советодавен одбор – претставници од владини институции, НВО, бизнис-сектор – ИСП и мобилни оператори
- Линија за помош
- Единица за подигање на свесност

Улогата на хотлајнот е да ги прима пријавите онлајн од интернет-заедницата која се среќава со тешкотии како што се детска злоупотреба, педофилија, нелегални, недопуштени или штетни содржини додека

се употребува интернет. Улогата на персоналот на хотлајнтот е да ја истражува секоја пријава (т.е. да се определи дали содржините се легални или нелегални). Кога ќе се идентификува содржината, пријавата да се пренесе до Секторот за компјутерски криминал при Министерството за внатрешни работи за истрага доколку сторителот е во сопствената земја или да се пренесат информациите понатаму до другите хотлајни каде што е хостирана сервер - локацијата.

Националната соработка помеѓу сите засегнати страни во форма на советодавен одбор каде владини институции засегнати со оваа проблематика, бизнис-заедницата и НВО ќе формираат неформално приватно јавно партнерство и ќе го промовираат на дијалог и размена на информации помеѓу клучните играчи (владините институции, бизнис-заедницата (ИСП) и НВО) и активности поврзани со побезбедна употреба на интернет.

Улогата за линијата за помош е да помогне на интернет-корисниците, посебно на децата и младите, да ги најдат релевантните информации и да го зголемат нивното знаење за начините на употреба и чување на самите себе безбедно на интернет и на другите онлајн технологии побезбедно, да им понуди контакт со лицата кога имаат некакви грижи за безбедна употреба на интернет (т.е. Совети на родителите), да ги води лицата кои би сакале да пријават детска порнографија на интернет, да понуди основна емотивна поддршка на лицата чии деца биле изложени на порнографија на интернет.

Улогата на Центарот за подигање на свесноста е креирање на кампањи за подигање на свесноста на национално ниво кај децата, младите, родителите, наставниците, преку организирање на јавни настани, младински панели, обуки, медиумски кампањи и обуки итн.

Учество на професионалците, кои работат на ова поле, на меѓународни и регионални настани поради размена на искуства и сознанија.

Отворање на специјализирани фондови на Европската Унија и другите меѓународни донатори за потребите на национално ниво.

Благодарност (доколку треба) / Acknowledgements (if any):

Голема благодарност до Програмата за побезбеден интернет на Европската комисија за големата поддршка во нашите напори за основање на Центарот за побезбеден интернет,

ИНХОПЕ – меѓународната организација на интернет-хотлајн провајдерите за нивната несебична улога како ментори,

Инсафе - меѓународна мрежа на центрите за подигање на свесноста за можност на градење на капацитети.

Референци, (користена литература) / References:

OSCE (2004). The media freedom internet cookbook

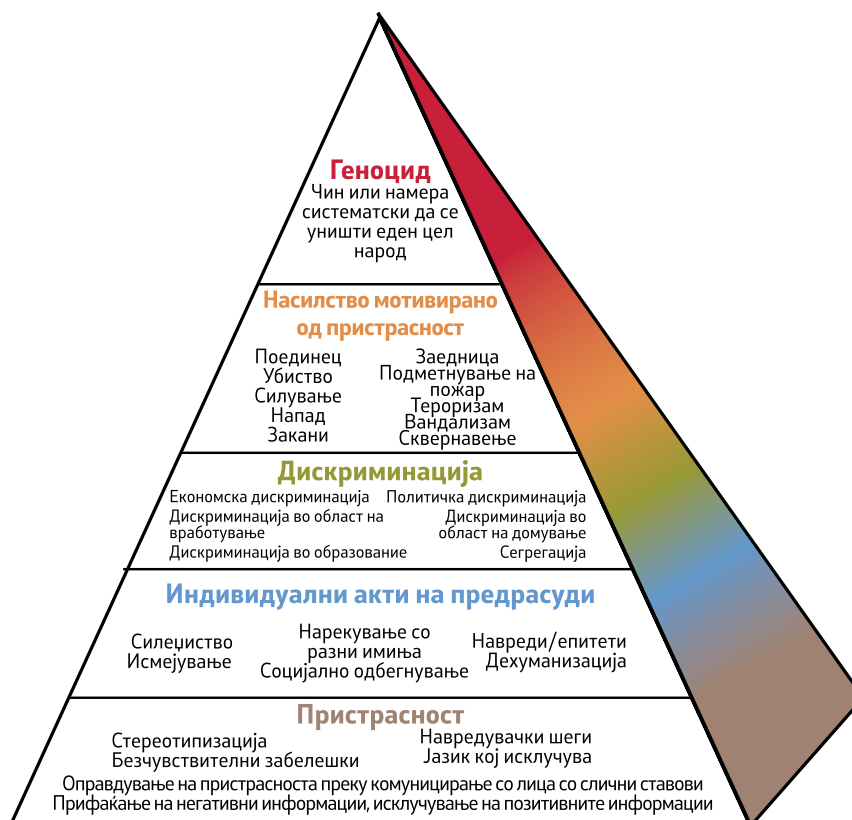
O. Jubany & M. Roiha, Universitat de Barcelona, Backgrounds, Experiences and Responses to Online Hate Speech: A Comparative Cross-Country Analysis, with financial support of FRCP by EU

Policy Department C - Citizens' Rights and Constitutional Affairs European Parliament (2015) Prof. Dr. F. Boehm, University of Münster, Institute for Information, Telecommunication and Media Law, Germany, A comparison between US and EU data protection legislation for law enforcement purposes

Архивата на здружението на граѓани Интернет-хотлајн провајдер Македонија

Графички прикази (доколку има):

Пирамида на омраза



8.

АЛБАНИЈА: ЗЕМЈА ПРИМАТЕЛ? КУЛТУРОЛОШКИТЕ КОРЕНИ ЗА ТОЛЕРАНТНИТЕ ИМИГРАЦИСКИ ПОЛИТИКИ

професор д-р Коста Барјаба

Јонијада Барјаба

Апстракт

Овој труд се осврнува на динамиката на феноменологијата на Албанија истовремено да биде земја испраќач, транзит и примател на мигранти. Албанија има највисоки меѓународни емиграциски темпови во Европа. Меѓутоа, во текот на последните години, покрај тоа што е транзитен коридор, земјата станува дом на илјадници имигранти кои се населени, главно, како мигранти на трудот. Постои длабока асиметрија меѓу Албанија како типична земја испраќач и нејзината ранливост во глобалниот миграциски систем, и, истовремено, како скромна земја примател со комплетна политика, правна и институционална рамка во решавањето на работната миграција. И покрај некои мали разлици меѓу меѓународните и националните стандарди, Албанија спроведува поголем дел од меѓународните стандарди во решавањето на работната миграција. Имиграциската политика ги има своите корени во традиционалните обичаи и вредности на Албанија и невообичаената почин кон транзит и гостинство. Резултатите од последните истражувања покажуваат јаз меѓу задоволството на имигрантските работници од односот на албанските граѓани и нивното задоволство од јавните служби, државните агенции и институции. Нивното задоволство од ставот на албанското население е повисоко од нивното задоволство од јавните услуги. Без оглед на добротворната политика за миграција, перформансите на институциите заостануваат зад великодушното однесување на населението кон имигрантите. Затоа, за намалување на разликите помеѓу политиките и спроведувањето на правата на имигрантите, покрај меѓународните стандарди, земјата треба подобро да ги искористи своите културолошки корени.

Клучни зборови: Албанија, миграција, имиграција, толеранција, културолошки корени

Вовед: Албанија, земја испраќач и земја дестинација за имигрантите

Албанија има најголем миграциски проток во Европа. Една третина од населението ја напушти земјата во последните 25 години, оставајќи население од 2,89 милиони. Бројот на емигранти сега е поголем од работната сила на албанското резидентно население која во 2014 година изнесувала околу 1,07 милиони. (Барјаба & Барјаба, 2015) Акумулацијата на миграцискиот потенцијал за време на комунистичката ера и неговата експлозија по падот на режимот го објаснува интензитетот и еволуирачкиот карактер на современата албанска миграција. Голем дел од овој одлив беше нелегален, бидејќи Албанците преминуваа во други земји, главно, Грција и Италија, без дозвола.

Сепак, последните години сведочат за зголемен проток на имиграција во Албанија. Бројот на имигранти што легално влегуваат во земјата постепено се зголеми од 5.663 лица во 2010 година, на 8.330 лица во 2013 година, според податоците на албанската влада. Во 2013 година, мнозинството пристигнало од Турција (1712), Италија (1553), Косово (773), Грција (496) и Кина (298). Странците кои живеат во Албанија се економски имигранти, студенти, членови на семејството, вработени во хуманитарни и верски активности, бегалци и баратели на азил.

Паралелно со севкупниот пораст, во Албанија пораст бележи миграцијата на трудот и имиграцијата од земјите членки на Европската Унија. Работните дозволи издадени на странски државјани – главно - од Европската Унија, Западен Балкан, Турција и Кина - се зголеми од 3.881 лице во 2010 година на 5.937 лица во 2013 година. Имигрантите од земјите членки на Европската Унија се удвоиле од 1.572 лица во 2010 година на 3.293 лица во 2013 година. Бројот на лицата од Западен Балкан се зголемил од 601 лице во 2010 година на 1.032 лица во 2013 година, додека протокот на работници мигранти од Кина и Турција останал стабилен. Имигрантите се населиле, главно, во Тирана (67 проценти) и другите големи градови, како што се Драч (15 проценти), Скадар (8 отсто) и Влора (5 проценти). Многумина се вработени во градежништвото, трговијата и другите услуги.

Албанија, исто така, најчесто се користи како транзитна земја за бегалци и баратели на азил. Од 2010 до 2013 година, бројот на лица кои ја користат Албанија како транзитна земја се зголемил 20 пати, во голема мера поттикнати од политичката нестабилност и конфликтот на Блискиот Исток. Повеќето мигранти незаконски влегле во Албанија од Грција и се движат на север, со намера да влезат во Црна Гора, Косово или други земји од Западен Балкан на патот кон Европската Унија. Протокот на нелегални имигранти кои живеат во Албанија во 2013 година, се зголемил четири пати во текот на 2010 година. Покрај тоа, иако мал, бројот на лицата кои

барале азил во Албанија значително се зголемил од 10 во 2012 година на 158 лица во 2013 година. Околу 140 баратели на азил се упатени од центрите за прифаќање надвор од Албанија.¹¹

1. Разликата во политиките помеѓу меѓународните стандарди и имиграциските стандарди во Албанија

Албанското законодавство за миграција ги почитува општите принципи на правата на меѓународната миграција: а тоа се правото на движење, недискриминација, невраќање во земјата каде што лицето се гони, почитување на приватниот и семејниот живот и обврската на државата да ги прифати своите граѓани (Ikononi, 2009).

Сепак, сè уште има неколку законски, политички и институционални празнини во спроведувањето на правата на мигрантите во Албанија.

Албанија нема ниту институционално наследство ниту институционална меморија во решавањето на имиграцијата. Последен пат кога земјата била дом на странски работници и професионалци било пред речиси еден век, во текот на 20-тите и 30-тите години од XX век.

Имиграциските прашања, главно, се решаваат од централните владини институции. Локалната самоуправа едвај е вклучена во решавањето, гарантирањето, поддржувањето или следењето на правата на работниците мигранти.

Синдикатите и организациите на работодавци покажаа слаб сензибилитет за почитување на правата на работниците мигранти во Албанија. Ова е поврзано со лошата организација на синдикатите и ограниченото членство на работници мигранти во синдикалното движење.

Човековите права станаа централна тема во политичките и јавните дебати во Албанија и во медиумите. Сепак, постои несовапаѓање меѓу решавањето на човековите права, правата на емигрантите и правата на мигрантите во земјата. Фокусот повеќе е насочен кон правата на албанските државјани, отколку за правата на работниците мигранти.

Затоа, имиграциската политика на Албанија треба подетално да ги третира проблемите и бариерите на социјалните и културните мигранти. Оваа потреба доаѓа од фактот што значителен дел од нив доаѓаат од различни општества, култури и јазици. Во 2014 година, повеќето странски работници кои ја добиле работната дозвола во Албанија дошле од Турција (52 %), Кина (12 %), Канада (8 %) и Индија (2,6 %).²

1 Проширен профил на миграција за Албанија, 2012-2014, Министерство за внатрешни работи, Тирана, 2015
2 Проширен профил на миграција за Албанија, 2012-2014, Министерство за внатрешни работи, Тирана, 2015

Политиките за вработување и законодавствата за странци во Албанија им даваат приоритет на верските мисионери и хуманитарните волонтери. Бенефициите за оние што доаѓаат за вработување се ограничени за слободните професионалци, но не и за платените работници. Затоа, постои потреба да им се помогне на работниците мигранти во некои клучни економски и работнички сектори, особено во производството и услугите.

Нивото на сивата економија меѓу работниците мигранти опадна во континуитет во последните години: 10 % во 2012 година, 4 % во 2013 и 1 % во 2014 година.³ Борбата со сивата економија, всушност, е доминантна политика за пазарот на трудот во земјата.

Сé уште е конзистентен јазот помеѓу типологиите за вработување на работниците мигранти во споредба со вработувањето на домородните работници во Албанија. Во 2014 година, најголем дел од домашните работници се вработени во земјоделството (43,3 %) и услугите (22,2 %). Во меѓувреме работниците мигранти најмногу се вработени во градежништвото (31 %) и услугите (17 %). Овие разновидни типологии треба да се земат предвид при развивање на политиките за здравствена заштита и за безбедност при работа. Политиките за заштита на мигрантите треба повеќе да ги опфаќаат клучните сектори на нивното вработување.

Мигрантите во Албанија, главно, се вработени како работници на плата, самовработени и претприемачи. Во периодот од 2012 до 2014 година бројот на работници на плата и самовработени се намали; во меѓувреме бројот на инвеститори е зголемен. Во 2014 година, странците поднеле барање за дозвола за престој во Албанија од следниве причини: вработување (3.652); семејно обединување (1.610); студии (1.088); хуманитарни причини (241); други причини (256). Повеќе од половина од странците кои живеат во Албанија пристигнале во земјата поради вработување.⁴

Земјата го спроведува системот на квоти, кој стапува на сила на годишно ниво на 1 октомври.

Бројот на странски студенти запишани на албанските универзитети се зголемува. Овој тренд ја создаде потребата од олеснителни политики и стимулации за промоција на приемот на странски студенти на албанските универзитети.⁵

Постои јаз меѓу нагласувањето на родовите прашања во јавната сфера во земјата и во имиграциските политики. Мигрантите, особено жените работници мигранти, генерално, се исклучени од пристапот, правата и можностите на пазарот, јавниот живот и политиката. Според тоа, треба да се зајакне перспективата на жените мигранти во креирање на политики во Албанија.

³ *idem*

⁴ Проширен профил на миграција за Албанија, 2012-2014, Министерство за внатрешни работи, Тирана, 2015

⁵ *idem*

Перспективата на жените мигранти треба, исто така, да биде зацврстена дури и поради меѓународниот развој во глобален и европски контекст. Всушност, концептот на „жени мигранти“ се однесува на различни околности. Тој се однесува на околностите што ги допираат жените, како што се генерациите на имигранти, правниот статус, мотивите за миграција, семејниот статус, економската состојба и квалификација.

Меѓутоа, постои разлика во начинот на кој се решаваат родовите прашања меѓу албанскиот и европскиот контекст. Во контекст на Албанија, дебатата за родот се фокусира на политичкото и социјалното учество на добро образованите и висококвалификуваните жени. Акцентот на квалификуваните жени во земјата претставува пречка за решавање на прашањата на жените работници мигранти во Албанија. Во меѓувреме, во контекст на Европската Унија, јавните дебати и истражувања ги занемаруваат висококвалификуваните жени, па главниот фокус на политиката е ставен на нискоквалификуваните жени и жените мигранти.

Во Европската Унија, поради таканаречената феминизација на миграцијата, политичкото внимание е посветено на жените мигранти, со акцент на два негативни аспекта: ниското учество на пазарот на трудот и зголемениот феномен на трговија со луѓе. Борбата против трговијата со жени мигранти доби значително внимание кај политичарите и кај оние што ги создаваат политиките во Албанија. Во меѓувреме, учеството на пазарот на труд на жените мигранти не е проблем, бидејќи тие претставуваат мал процент од работниците мигранти во земјата. Жените мигранти учествуваат со 13,8 % во 2012 година, 11,5 % во 2013 и 8 % во 2014 година. Овој процент е ирелевантен во споредба со зголемениот број на жени мигранти во Европа, каде што тие учествуваат со повеќе од 50 % од бројот на сите примени имигранти.⁶

Обично, мигрантите ги носат и своите семејства во Албанија, што доведува до релевантна стапка на семејна имиграција во земјата. Сепак, моделот на семејство во кое жената мигрант е таа што го издржува семејството или жена мигрант која мигрирала сама и практикува родителство на далечина, во Албанија е сè уште во зачеток.

Трендовите на миграција во Европа се под влијание на миграцијата зпоради брак, вклучувајќи ги и договорените бракови и зголемениот број на невести нарачани по интернет или пошта. Овие трендови не претставуваат проблем во Албанија.

Албанија е една од ретките земји приматели која ја има усвоено Конвенцијата на Обединетите нации за правата на сите мигранти и членови на нивните семејства од 1990 година (стапи на сила во 2003 година). Додека, Конвенцијата за работници мигранти е усвоена од страна на

⁶ *idem*

земјите испраќачи, до сега не е усвоена во ниту една од земјите приматели. Всушност, Албанија ја ратификуваше оваа Конвенција од својата позиција како земја испраќач. Сепак, оваа ратификација позитивно влијае и се имплементира и кај жените мигранти во Албанија.

2. Празнини во законодавството кое се однесува на имиграцијата

Постои разлика меѓу начините на решавањето на меѓународната миграција на Албанците, домашната миграција и имиграцијата на странци во земјата. Владата има поголема моќ за решавање на проблемите на странците во земјата и помалку моќ да одговори на потребите на албанските мигранти во земјите што се нивна дестинација. Сегашната законска рамка целосно се однесува на имиграцијата во земјата, но истата треба понатаму да се осврнува на миграцијата на домашните работници и на меѓународната миграција од Албанија. Земјата го има развиено законодавството како земја што прима, но не и законодавството како земја што испраќа.

Во решавањето на различните групи странци кои живеат или работат во земјата, актуелното законодавство се фокусира повеќе на азилот, барателите на азил и бегалците, а помалку на правата на работниците мигранти. Законодавството и институциите се почувствителни кон барателите на азил и бегалците, отколку кон работниците мигранти.

Законодавството, главно, се однесува на странци кои живеат во земјата и истото нема конкретни референци за работниците и за родовите прашања. Затоа, потребно е да се развијат насоки, а при спроведувањето на законските процедури за престој, вработување и социјална интеграција да се формулираат барањата за почитување на правата на работниците мигранти, особено жените работници.

Албанското миграциско законодавство нема законски одредби кои директно ги разгледуваат прашањата од родовата перспектива на мигрантите и родовата еднаквост. Затоа, овие одредби треба да се развијат. Сепак, овие прашања, главно, се опфатени со законодавството на земјата кое се однесува на економските и работните односи, и одговара на барањата на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените, кои Албанија ги прифати во 1994 година.

Исто така, постои и празнина во врска со правото на нерегуларниот мигрант да се приклучи на синдикатите. Законот за странци од 2013 година, дефинира дека само странците, кои законски престојуваат и работат во земјата, може да имаат пристап до социјалната и економската интеграција.

Дупките во законодавството, главно, се однесуваат и на заштитата на странски деца. Законодавството дефинира дека децата на илегалните мигранти се испраќаат, генерално, во центрите за задржување, но не како последна опција и не за краток временски период.

Законодавството не го дефинира целосното право на барателите на азил, бегалците и лицата да добијат пристап до интегративните програми, социјалната помош и услугите, социјалното домување и образованието.

3. Како и да е „странецот е пријател“

Третманот на работниците мигранти ја одразува традиционалната култура на Албанците за почитување и уважување на странците. Некои од најзначајните пораки на Канонот на Лек Дукаќини и Канонот на Лаберија се однесуваат на странецот како пријател.

Странците кои живеат во Албанија опфаќаат не повеќе од 0,3 % од вкупното население во земјата. Во 2015 година имало 6.877 барања за дозвола за престој, а 3.563 од нив, или 52 % биле дозволи за работа.⁷ На 1 јануари 2016 година од вкупно 8.804 странци кои живееле во Албанија 4.471 биле работници. Ова значи дека околу 54 % од странците што живеат во Албанија е поради вработување.⁸

Сепак, во земјата имаше случаи на поплаки за кршење на правата на работниците мигранти. Повеќето од претставките се однесуваа на одбивањето за влез, доделувањето на дозвола за престој или работна дозвола и на протерување. Жалбите, главно, беа упатувани против регионалните гранични и миграциски служби или регионалните и локалните канцеларии за вработување во неколку области во земјата.

4. Имигранти: достоинствени работни услови

Имигрантите уживаат, генерално, целосни работни права во земјата. Обично, нема регистрирани поплаки од странските работници. Некои поплаки се поднесени од странските работодавци или претприемачи. Општо земено, тие се жалат против претераните казни или паричните казни што им ги наметнуваат инспекторите на Државниот инспекторат за труд.⁹

Работните права на странските работници најчесто ги прекршуваат странските работодавци, а албанските соодветни агенции, како што

7 Извештај на пограничната и миграциската полиција, 2016

8 Проширен профил на миграција за Албанија, 2012-2014, Министерство за внатрешни работи, Тирана, 2015

9 Извештај на Државниот инспекторат за труд, 2016

е Државниот инспекторат за труд, служат како заштитник и гарант за правата на странските работници.

Синдикатите на Албанија не покажуваат особени или директен интерес за заштита или следење на правата на странските работници. Според Законот за странци од 2013 година, членови на работничките синдикати можат да бидат само странци кои законски престојуваат и работат во Албанија. Сепак, тие имаат индиректно влијание во заштитата на овие права во контекст на нивниот притисок за подобрување на работното законодавство на земјата, во насока на решавање на правата на работниците. Последните измени на Кодексот за работа на Албанија беа направени во декември 2015 година, и ќе стапат на сила во јули 2016 година.

Мигрантите предлагаат подобрување на процедурите за издавање на работните дозволи и дозволите за престој за членовите на нивните семејства: дозволата за престој за членовите на семејството треба да се издаде во исто време со дозволата за престој за мигрантот /главата на семејството. Всушност, дозволата за престој за членовите на семејството се издава најмалку шест месеци откако ќе се издаде дозволата за престој на мигрантот. Оваа промена ќе го избегне непотребното трошење на времето и енергијата на мигрантите и нивните семејства.¹⁰

5. Јавни услуги: заостануваат зад пријателските чувства на населението

Пристапот на институциите и јавните услуги за имигрантите ја отсликуваат традиционалната култура и однесувањето на Албанците кон странците.

Нивната перцепција за Албанија, особено почитта што ја добиваат од локалното население, е многу подобра од очекуваното. Некои од мигрантите кои, всушност, живеат во Албанија имале миграциски искуства во други земји, а работењето и живеењето во Албанија го сметаат како нивно најдобро мигрантско искуство. Тие ги сметаат Албанците за најпријателско домородно население кое им дава помош. Исто така, мигрантите се добро интегрирани во албанското општество. Поконкретно, се чини дека најдобро интегрираната мигрантска заедница во Албанија се турските мигранти.¹¹ Сепак, според нив, постои разлика меѓу задоволството од однесувањето на албанските граѓани и задоволството од јавните служби, агенциите и институциите. Нивото на задоволство од помошта на албанските граѓани е повисоко од нивото на задоволство од јавните услуги.

Дополнително, мигрантите сугерираат дека нивните албански колеги,

¹⁰ Интервју со турски наставници што престојуваат во Тирана, 2016

¹¹ Интервју со турски наставници што престојуваат во Тирана, 2016

соседи или службеници треба да бидат попријателски едни на други. Пријателството и социјализацијата што ја покажуваат кон странците треба да бидат карактеристика и на односите меѓу себе.

Генерално, странските работници во Албанија најчесто живеат во удобни услови за домување. Понекогаш, овие услови се подобри од оние на локалното население. Ова се објаснува со повисоките плати и приходи на странските работници во споредба со домашните работници. Тие, обично, изнајмуваат куќи или станови и имаат пријателски односи со нивните сопственици кои се грижат за домашните услови и услугите. Сопствениците и понатаму ги сметаат странските потстанари како специјални пријатели и ги третираат со типичното пријателство и чест што Албанците традиционално им го укажуваат на странците.

6. Кришум во Албанија?

Главен домашен извор на статистички податоци за странските државјани кои нелегално влегуваат во Албанија е граничната и миграциската полиција. Во 2014 година, влез во Албанија им бил одбиен на околу 18% од странците поради неколку причини, како што се недостаток на документи за докажување на нивниот идентитет, претходно нарушување на правилата за престој во Албанија, недостаток на финансиска поддршка, неможност да се оправда нивната намера за влез во земјата и слично.¹²

Во текот на изминатите години, албанскиот Хелсиншки комитет спроведе три последователни истражни мисии на граничните премини меѓу Албанија и Грција за да го следи третманот на странците кои нерегуларно влегуваат во Албанија. Извештаите за овие истраги ја третират потребата од поголемо внимание и грижа за албанските емигранти на граничните премини¹³, почитувањето на правата на Албанците и странците во граничните премини¹⁴ и подобрувањето на постапките за третманот на странските државјани кои ја минуваат границата со крајна цел да влезат во земјите на Европската Унија.¹⁵

Во 2013 година, Специјалниот известувач за мигранти ја нагласи потребата од адекватни информации за барањата за азил и подобра документација за случаите во кои се бара заштита во Албанија и препорача дека децата мигранти не треба да бидат подложени на задржување, или, пак, само во исклучителни околности, како последно средство и колку што

¹² Проширен профил на миграција за Албанија, 2012-2014, Министерство за внатрешни работи, Тирана, 2015

¹³ Извештај на албанскиот Хелсиншки комитет, април 2006

¹⁴ Извештај на албанскиот Хелсиншки комитет, февруари 2012

¹⁵ Извештај на албанскиот Хелсиншки комитет, јануари 2015

е можно за најкраток временски период.¹⁶

7. Пристап до правдата: „странците се пријатели, а не криминалци“

На странците во Албанија, и со законот и практично, им се гарантира правичен третман во судскиот систем. Во законодавството и во процедурите се пресликува албанската традиционална култура која смета дека странецот е пријател што заслужува посебна почит и чест.

Сепак, странците што живеат во Албанија се соочуваат со правосудниот систем поради неколку граѓански и кривични постапки. Граѓанските случаи поднесени од мигранти во Албанија, главно, се прават поради повреда на работните односи.¹⁷ Во меѓувреме, кривичните предмети што се поднесуваат против мигрантите во Албанија обично се прават за прекршоци, како што се манипулации со цените, пазарни манипулации, медицински грешки, проституција, експлоатација на проституција, корупција, самооценување, присилување или попречување на заеднички живот или прекинување на бракот, фалсификување на акти за граѓански статус, шверц, фалсификување на лични карти, пасоши или визи, помош при нелегално преминување на граница, итн.¹⁸

Заклучоци

Иако е типична земја испраќач на мигранти, Албанија има, речиси, комплетна законска рамка што ги опфаќа работниците мигранти. Во последните години, беа развиени посебни политики и неколку законски одредби за промовирање на вработувањето и заштитата на правата на жените на пазарот на труд во Албанија.

Спроведувањето на правата и должностите на странските работници во земјата се води според принципите на почитување на човековите права; елиминирање на дискриминацијата врз расата, бојата на кожата, етничката припадност, јазикот, културата, економската припадност, полот и родот; достоинството на странските работници; правото на странските работници да се жалат на одлуките донесени против нив; правото на повторно обединување на семејството и целосните права на членовите на семејството.

¹⁶ Компилација подготвена од Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права на Обединетите нации во согласност со став 15 (б) од анексот кон Резолуцијата 5/1 на Советот за човекови права и став 5 од анексот кон Резолуцијата 16/21 на Советот, Албанија, 13 февруари 2014

¹⁷ Извештај од Апелациониот управен суд, Тирана, 2015

¹⁸ Извештај на Обвинителството за округот Тирана, 2015.

При приемот на работниците мигранти, Албанија го применува системот на квоти кои се дефинираат на годишно ниво. Сепак, со оглед на малиот број странски работници во Албанија во споредба со работната сила и вработувањето во земјата, спорна е потребата од системот на квоти.

Потребни се повеќе олеснувачки политики за промовирање на приемот на странски студенти на албанските универзитети. Разновидноста на учениците ќе служи како алатка за понатамошно унапредување на престижот на албанскиот универзитетски систем.

Правата на работниците мигранти и правата на жените мигранти во Албанија се поврзани со правните празнини што постојат за решавање на меѓународната миграција, домашната миграција и имиграцијата на странци во Албанија.

Работниците мигранти и правата на жените мигранти во Албанија, исто така, се поврзани со недостатоците во политиката во решавањето на работниците мигранти и правата на жените мигранти во земјата.

Вработувањето на странци во Албанија е условено од политиките за плата: за издавање на дозвола за престој и работна дозвола, како посебен услов во законодавството се предвидува платата на работниците мигранти предвидена во договорот за вработување да изнесува најмалку 150 % од платата на домородното население.

Во 2005 година, Албанија ја ратификуваше Конвенцијата за учество на странци во јавниот живот на локално ниво, во 1997 година, која на странците кои законски престојуваат во една земја, им дава да гласаат на административни избори. Сепак, ова право сè уште не е имплементирано.

Имиграциските политики во Албанија треба да бидат поприемчиви за потребата за заштита на правата на странските претприемачи во земјата.

Благодарност:

Авторот изразува благодарност до Канцеларијата за ИОМ во Албанија којашто ја финансираше анкетата и чишто податоци беа искористени во овој труд.

Библиографија:

Книги и статии:

- Barjaba, K & Barjaba, J. (2015) Embracing Emigration: The Migration-Development Nexus in Albania, in Migration Information Source, Online Journal of Migration Policy Institute, Washington DC, 10 September;
- Ikonomi, L. (2009) E drejta migratore. Material trainues, IOM: Tirane;

Документи и извештаи:

- Border and Migration Police Report, 2016;
- Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21, Albania, 13 February 2014;
- Profili i Zgjeruar i Migracionit per Shqiperine/Ministria e Puneve te Brendshme/ Albania Extended Migration Profile, 2012-2014, Ministry of Intern, Tirane, 2015;
- Raport Vjetor i Drejtorise se Pergjithshme te Inspektoratit Shteteror te Punes,/Annual Report of the State Labor Inspectorate, 2015.
- Raport mbi monitorimin e zhvilluar ne pikat kufitare ne Sarande, Gjirokaster, Korce dhe Pogradec, Komiteti Shqiptar i Helsinkit, Janar 2015/ Report on monitoring of border check points in Sarande, Gjirokaster, Korce and Pogradec, Albanian Helsinki Committee, January 2015;
- Raport mbi monitorimin e respektimit te drejtave te shtetasve ne pikat e kalim kufirit, Komiteti Shqiptar i Helsinkit, shkurt 2012/ Report on monitoring of respecting the rights of citizens at border check points, Albanian Helsinki Committee, February 2012;
- Raport i vëzhgimeve të Komitetit Shqiptar të Helsinkit në pikat e kalimit kufitar, prill 2006/More attention to treatment of Albanian emigrants at border check points, Report of the investigation of Albanian Helsinki Committee, April 2006;
- Raport i Gjyates Administrative te Apelit/Report of the Administrative Court of Appeal, Tirana, 2015;
- Raport i Prokurorise se Tiranës/Report of the Office of the Prosecutor of the District of Tirana, 2015.

9.

ИНТЕРНЕТОТ И СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ КАКО МОЖНОСТИ НА НАВИВАЧИТЕ ЗА ШИРЕЊЕ НА ГОВОР НА ОМРАЗА И ДИСКРИМИНАЦИЈА ВО СПОРТОТ

проф. д-р Иван Анастасовски, вонреден проф. д-р Лазар Нанев

Апстракт

Сè поголемиот технолошки развој на општествата, особено во делот на информатиката и виртуелниот свет, доведуваат до реална можност луѓето да можат преку користењето на интернетот и социјалните мрежи да ги искажуваат своите ставови на јавен начин за одредени состојби во разни општествени сегменти. Брзото развој на виртуелниот свет, остава и простор за ширење на говор на омраза и дискриминација на разни групи и поединци кои претставуваат дел од интернет-заедницата. Во контекст на ова, спортоот како облик на јавен настап со манифестирање на вештини, сериозно е изложен на опасност од виртуелните напади на корисниците на интернетот и социјалните мрежи, а, иринуа, истите да се припадници на навивачки групи. Преку користењето на интернетот и социјалните мрежи (Фејсбук, Твитер, Скајп, Вибер и други) доаѓа до брза мобилизација на навивачките групи и, иринуа, настапува висинска војна во виртуелниот свет, навредите кои не се цензурираат од страна на провајдерите даваат можност да се користат најризичен вокабулар за дискриминација на пошвиците или, пак, својот идол за тоа што ги изневериле очекувањата на навивачите. Нашата идеја за ишување на овој труд е токму решеноста за презентирање на јавноста за негативните, но, и позитивните (доколку ги има) страни на интернетот и социјалните мрежи во едно современо општество, како можност на навивачките групи за ширење говор на омраза и дискриминација во спортоот како општествено хумана дејност. Од тие причини во овој труд се анкетираны 54 испитаници, љубители на спортоот, со цел да ја потврдиме нашата теза за постоење на говор на омраза преку интернетот и социјалните мрежи во спортоот кај нас.

**Клучни зборови: интернет/ социјални мрежи/ спорт/
навивачки групи/ говор на омраза/ дискриминација.**

1. Вовед

Идејата за пишување на овој труд е токму решеноста за презентирање на јавноста за негативните, но и позитивните (доколку ги има) страни на интернетот и социјалните мрежи во едно современо општество како можност на навивачките групи за ширење говор на омраза и дискриминација во спортот како општествено хумана дејност. Од тие причини во овој труд се анкетирани 54 испитаници љубители на спортот со единствена цел да ја потврдиме нашата теза за постоење на говор на омраза преку интернетот и социјалните мрежи во спортот кај нас.

Сé поголемиот технолошки развој на општествата, особено во делот на информатиката и виртуелниот свет, доведува до реална можност луѓето преку користењето на интернетот и социјалните мрежи да можат да ги искажуваат своите ставови на јавен начин за одредени состојби во разни општествени сегменти. Брзиот развој на виртуелниот свет, остава и простор за ширење на говор на омраза и дискриминација на разни групи и поединци кои се дел од интернет-заедницата. Социјалните мрежи и социјалното вмрежување не се нови концепти, тие во различни облици постојат отсекогаш,¹ (**Siniša Kušić, 2/2010: 103**). Еден од начините со кои може да се истражуваат социјалните мрежи е социометрискиот метод кој го има развиено Ј. Л. Морено² уште во далечната 1934 година, што кажува за тоа дека овие концепти не се нови (**Jacob Levy Moreno:1934**). Канадско-американскиот социолог Велман (**Barry Wellman:1988:37**), во своето истражување констатира дека токму сервисите за онлајн социјалните мрежи потврдуваат дека светот е составен од вмрежувања, а не од групи³.

Во контекст на ова, а спортот како облик на јавен настан со манифестирање на вештини, сериозно е изложен на опасност од виртуелните напади на корисниците на интернетот и социјалните мрежи, а, притоа, истите да се припадници на навивачки групи. Она, што би можеле воведно да констатираме, е дека говорот на омраза преку интернетот и социјалните мрежи во спортот како општествено-хумана дејност претставува нов феномен за кој многу ретко, да не кажеме дека речиси и не е пишувано.

Токму овој податок беше предизвикот да ја продлабочуваме нашата истражувачка љубопитност за говорот на омраза преку интернетот и социјалните мрежи кај навивачките групи во спортот.

1 Kušić, S., (2010). Online društvene mreže i društveno umrežavanje, Život i škola, br. 24 (2/2010.), god. 56., str. 103. – 125.

2 Moreno, J.L., (1934). Who Shall Survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama. Nervous and Mental Disease Publishing Co, Washington, DC.

3 Wellman, B. (1988). Structural analysis: From method and metaphor to theory and substance. U: Wellman, B., Berkowitz S.D. (ur.), Social Structures: A Network Approach. Cambridge, UK: Cambridge University Press. (pp.19-61).

Преку, користењето на интернетот и социјалните мрежи (Фејсбук, Твитер, Скајп, Вибер и др.) доаѓа до брза мобилизација на навивачките групи и, притоа, настанува вистинска војна во виртуелниот свет, навредите кои не се цензурираат од страна на провајдерите, даваат можност да се користи најприземен вокабулар за дискриминирање на противникот или, пак, својот идол, за тоа што ги изневериле очекувањата на навивачите.

Во светот, насилството преку интернетот, е познато како „*cyberbullying*“, и претставува општ термин за секој вид на комуникациски активности со интернетската технологија која се смета за штетна како за поединците, така и за групите. Во таков облик насилството, особено помеѓу врсниците претставува ситуација каде што поединците (деца или возрасни) се изложени на напад од друга личност, тинејџер или група на врсници, преку интернетот или, пак, мобилен телефон.

2. Главен дел

Постојат неколку теории за причините на насилство во спортот, и тоа:

- а) Теорија, која вели дека луѓето имаат инстинкти за насилство, развиен во време кога на почетокоит предците морале да прибеѓнат кон насилство и агресија за да преживеат и да се репродуцираат.
- б) Теорија, која се занимава со социолошките аспекти на насилството во спортоит, се наведува дека во спортоит најчесто се зајочнува онаа „поисмевачка биика“, која може да сстане вистинска физичка пресмејка што се должи на нивниот најпреварувачки карактер.
- в) Теорија која е во подем, а што е покомму интернеит и социјалните мрежи, како огромна можност, како за поединците штоака и за групата, за брз пошок на насилни повици, идеи и филозофии на социјалните мрежи.

Следејќи ја теоријата, ние се определивме во нашево истражување да ја анализираме последната теорија, која, според нас, е нов феномен (негативен), кој е во голем подем, а, притоа, користевме анкетен прашалник сè со цел да добиеме поквалитетни теренски резултати околу тоа, што всушност претставува сајбер- насилството во спортот, гледано од агол на нашите граѓани, без оглед на нивното полово, верско, социјално или, пак, политичко ниво.

3. Метод на работа

3.1. Предмет на истражувањето

Предмет

Во истражувањето се ставовите и мислењата на граѓаните за интернетот и социјалните мрежи како можност на навивачите за ширење на говор на омраза и дискриминација во спортот, анализирано преку неколку прашања од анкетниот прашалник.

3.2. Целта на истражувањето

Целта на истражувањето е да се утврди влијанието на ставовите и мислењата на граѓаните, за интернетот и социјалните мрежи како можности на навивачите за ширење на говор на омраза и дискриминација во спортот.

3.3. Методи на истражувањето

Засите квалитативни варијабли пресметани се фреквенции и релативни фреквенции и проценти на одделните одговори, како и дескриптивна анализа на податоците. Разликите се утврдени со контингентски табели на основа на вредностите на χ^2 квадрат тестот, како и на тестирање на нивните разлики. Контингентските табели се конструирани со вкрстување на варијаблите. Податоците се обработени со статистичкиот пакет SPSS for Windows Version 22.0.

3.4. Испитаници во истражувањето

Во рамките на ова истражување е спроведен анкетен прашалник на случаен примерок на испитаници од неколку градови во државата. Беа анкетирани вкупно 54 испитаници, од кои 34 испитаници беа анкетирани по електронски пат, додека, пак, 20 испитаници беа опфатени со теренска анкета.

4. Резултати од истражувањето

Во ова истражување се презентирани резултати кои се добиени врз база на ставовите и мислењата на граѓаните на Република Македонија без разлика на нивната верска, полова, социјална етничка или политичка припадност, кои се извлечени од нивните одговори на анкетен прашалник. Во понатамошниот контекст на нашево истражување се прикажани сите табели и графикони кои беа добиени при самата анализа на податоците кои беа собрани по пат на електронска и теренска активност. Акцентот беше

ставен на испитаниците кои се дел од навивачките групи во Република Македонија, односно кај оние варијабли кои имаат директна конекција со предметот на нашево истражување, а воедно емпириски ги потврдија нашите претпоставки за интернетот и социјалните мрежи како можности на навивачите за ширење на говор на омраза и дискриминација во спортот.

Анализата на добиените резултати, најпрвин, ја утврдивме според неколку социодемографски карактеристики на испитаниците и тоа:

1. Пол на испитаниците (ПИ),
2. Етничка припадност на испитаниците (ЕПИ), и,
3. Резиденцијален статус на испитаниците (РСИ), (урбан и рурален дел).

Фреквенциите и процентуалната застапеност од овие три социодемографски карактеристики се прикажани подолу во табелите и графиконите кои се дадени во прилози. Од анализата јасно се гледа (види подолу табела и графикон број 1), дека во ова истражување од вкупната бројка на 54 испитаници учествувале **33** од машки пол или **61 проценти**, додека од женскиот пол **21** испитаник или **39 проценти** од испитаниците. Според етничката припадност беа дефинирани неколку заедници кои се дел од Уставот на Република Македонија и тоа **Македонци 23** испитаници или **43 проценти**, **Албанци 12** испитаника или **22 проценти**, **Срби 15** испитаници или **23 проценти** и **Роми 4** испитаници или **7 проценти** од вкупниот број на испитаници (види подолу табела и графикон број 2). Според резиденцијалниот статус или местото на живеење на испитаниците (урбан и рурален дел) се дефинираа испитаници кои живеат на **село (со или без седиште на општината), 13** испитаници или **24 проценти** и испитаници кои живеат во **град (со регионален суд или главен град) 40** испитаници или **76 проценти** од испитаниците (види подолу табела и графикон број 3).

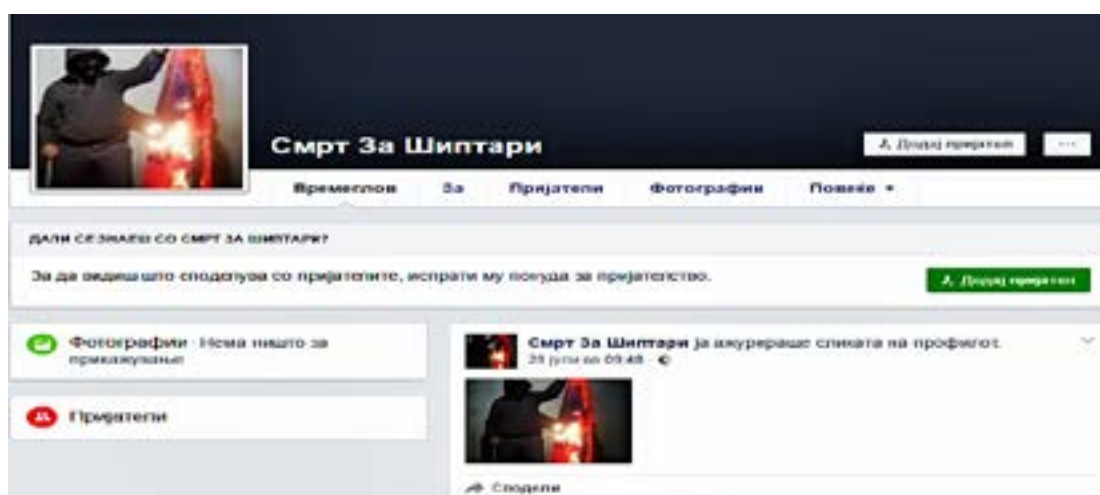
Како една од приоритетните варијабли во ова истражување беше прашањето - Дали сте припадник на некоја навивачка група кај нас. Од одговорите на испитаниците беа дефинирани припадници на шест навивачки групи, од неколку општини кај нас и тоа:

1. Кумани (Куманово),
2. Комиџи (Скопје),
3. Чкембари (Битола),
4. Вамџири (Велес),
5. Балисџи (Тетово и Куманово), и
6. Шверцери (Скопје и Куманово).

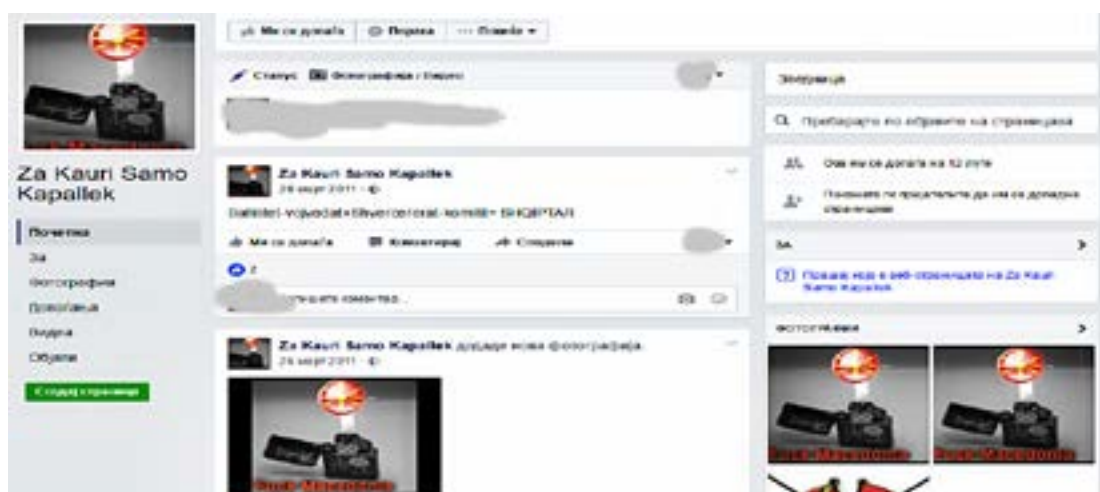
Во понатамошната анализа на резултатите, најпрвин, ги прашавме испитаниците, кои се дел од навивачките групи, да нотираат неколку

термини кои, според нив, претставуваат говор на омраза како преку интернет и социјалните мрежи така и директно на спортските настани, и она и што претпоставуваме и ние авторите на трудот се потврди во размислувањата на испитаниците. Овде ги пренесуваме само дел од нив (види подолу табела и графикон број 5), и тоа: *Каури, Шийџари, Циџани, Смрт за Шийџари, Гасни комори, Предавници, Пед..., Сесџери да ви е..., Сељаци*, (поради навредливата содржина истите се дадени во делумна пишана форма), во приказот јасно се гледаат процентите од термините кои претставуваат говор на омраза преку интернет-социјалните мрежи во спортот, а како доказ следуваат две слики од интернет-страницата Фејсбук.

Слика бр. 1: Сlikовиџ приказ на интернет-страницата Фејсбук, како доказ за говор на омраза во спортиџи.



Слика бр. 2: Сlikовиџ приказ на интернет-страницата Фејсбук, како доказ за говор на омраза во спортиџи.



Понатаму, ги прашавме испитаниците дали користат и колку често користат интернет или некоја од социјалните алатки на интернет како Фејсбук или Твитер, при што (види табели број 6 и 7), јасно се гледа дека **100 проценти** од испитаниците користат интернет, додека според тоа **44,4 проценти** користат интернет и социјални мрежи во текот на целиот ден, а само **3,7 проценти** од испитаниците навивачи користат интернет и социјални мрежи само еднаш или двапати неделно. Исто така, ги прашавме испитаниците „Дали преку интернет и социјалните мрежи сте поттикнале говор на омраза за противникот“, при што може да се види во табелата број 8, дека со одговор „Да, апсолутно го правам тоа секогаш“ каде одговор дале **22,2 проценти** од навивачите и „Да, го правам тоа понекогаш“ одговор дале дури **42,6 проценти** од навивачите што укажува на фактот и ја потврдува нашата теза дека токму интернетот и социјалните мрежи се одлична можност за ширење на говор на омраза во спортот. Од друга страна, пак, само **9,2 проценти** одговориле со „Не сум за таков начин на комуникација“. Понатаму, види подолу во табелата број 9, на прашањето „Дали според ваша оценка, во последните години се зголемува говорот на омраза во спортот“, испитаниците се убедени со висок процент на одговор „Да, се зголемува премногу“, дури **61,6 проценти** од испитаниците. Една од логиките на ова истражување е токму одговорот на прашањето што им се постави на навивачите, а гласеше „Според вас, во која мерка секој од следните фактори е одговорен за постоење на говор на омраза во спортот“ одговорот беше очекуван, дури **27,7 проценти** од нив одговориле полицијата е таа која е одговорна за говорот на омраза (види подолу во табелата број 10). На крајот ги прашавме навивачите дали говорот на омраза на интернет и социјалните мрежи во спортот треба да биде кривично дело. Со „Да“ одговориле **57,4 проценти** додека со „Не“ **12,9 проценти** (види подолу во табелата број 11).

5. Заклучок

Врз основа на добиените резултати од страна на испитаниците кои се припадници на навивачките групи во Република Македонија без оглед на нивната етничка, полова, верска и резиденцијална припадност, во ова истражување каде е проучуван интернетот и социјалните мрежи како можности на навивачите за ширење на говор на омраза и дискриминација во спортот, произлегуваат следните заклучоци:

1. Врз база на одговорите на граѓаните на Република Македонија, несомнено е дека говорот на омраза преку интернет и социјалните мрежи во спортот се зголемува и зема сè поголеми размери во негативна конотација.
2. Се наметнува потребата за институционално организирање и уредување, како и кривично гонење на лицата кои поттикнуваат

- говор на омраза преку интернет и социјалните мрежи во спортот.
3. Испитаниците, во своите ставови ја лоцираат одговорноста на поттикнување на говорот на омраза на интернет и социјалните мрежи во спортот, како и барање за негово сузбивање преку институциите на системот во нашата држава.
 4. Може да се констатира дека ненавивачите за разлика од официјалните навивачи (поддржувачи на некој спортски клуб во земјата) во многу повисоки проценти го оценуваат речиси секој од наведените термини како говор на омраза.
 5. Во согласност со ставовите и мислењата на нашите граѓани, без оглед на тоа дека е неопходно институционално организирање и заштита од навивачи во спортот кои шират говор на омраза преку интернет и социјалните мрежи се со цел да промовираат своја идеологија.
 6. Во истражувањето се потврди и нашата примарна цел, како и предметот на истото дека, интернетот и социјалните мрежи се одлична можност за навивачите да шират говор на омраза во спортот.



Прилози:**Табела и графикон бр. 1:**

Процентуална застапеност на испитаниците според полове во истражувањето

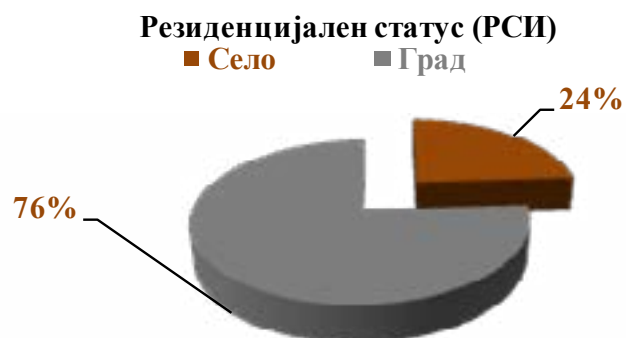
Пол (Пи)	Фреквенции	Проценти
Машки	33	61 %
Женски	21	39 %
Вкупно	54	100 %

**Табела и графикон бр. 2:** Процентуална застапеност на испитаниците според етничката припадност во истражувањето

ЕП (ЕПИ)	Фреквенции	Проценти
Македонец/ка	23	43 %
Албанец/ка	12	22 %
Србин/ка	15	28 %
Ром/ка	4	7 %
Вкупно	54	100 %

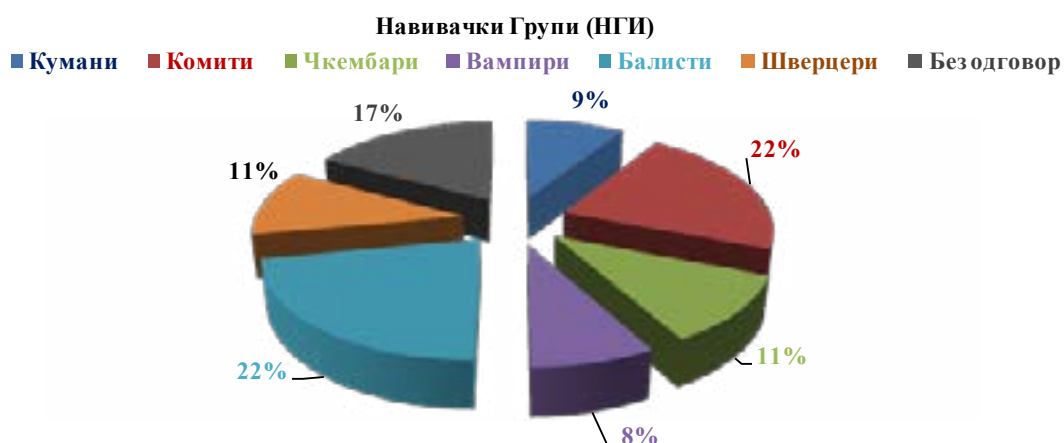
Табела и графикон бр. 3: Процентуална застапеност на испитаниците според резиденцијалниот статус

РС (РСИ)	Фреквенции	Проценти
Село	13	24 %
Град	41	76 %
Вкупно	54	100 %



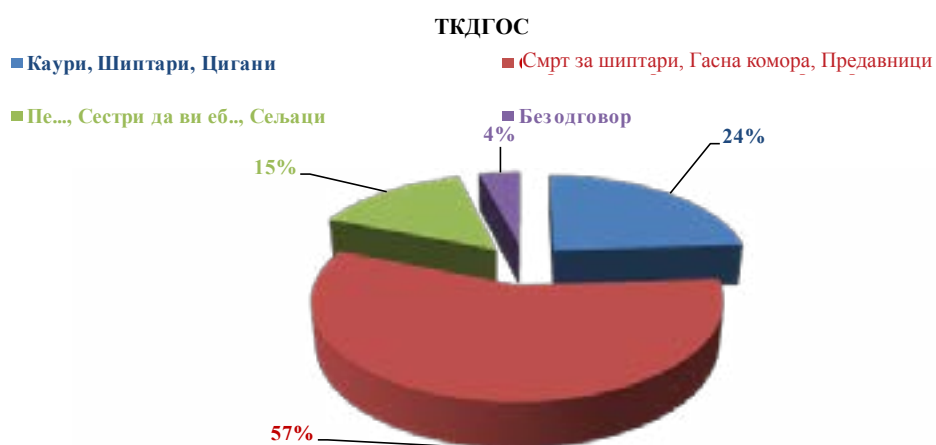
Табела и графикон бр. 4: Процентуална застапеност на испитаниците кај навивачките групи во истражувањето

Навивачки групи (НГИ)	Фреквенции	Проценти
Кумани	9	9 %
Комити	12	22 %
Чкембари	6	11 %
Вампири	4	8 %
Балисти	12	22 %
Шверцери	6	11 %
Без одговор	9	17 %



Табела и графикон бр. 5: Табеларен и графички приказ на термините кои најчесто се употребуваат како говор на омраза во спорто и се јавуваат на интернет

Термини кои се дел од говорот на омраза во спорто	Фреквенции	Проценти
Каури, Шиптари, Цигани	13	24 %
Смрт за Шиптари, гасни комори, предавници	31	57 %
Пед..., Сестри да ви е..., Сељаци	8	15 %
Без одговор	2	4 %
Вкупно	54	100 %



Табела бр. 6: Дистрибуција на резултатите на одговорите на припадниците на навивачки групи на прашањето „Дали користите интернет?“

Навивачки групи (НГИ)	Дали користите интернет?		
	Фреквенции и проценти		
Одговори:	Да	Не	Вкупно
Кумани	5	0 (0 %)	5 (9 %)
Комити	12	0 (0 %)	12 (22 %)
Чкембари	6	0 (0 %)	6 (11 %)
Вамџири	4	0 (0 %)	4 (8 %)
Балисти	12	0 (0 %)	12 (22 %)
Шверцери	6	0 (0 %)	6 (11 %)
Без одговор	9	0 (0 %)	9 (6 %)
Вкупно	54	0 (0 %)	54 (100 %)

Табела бр. 7: Дисциплинација на резултатите на одговорите на припадниците на навивачки групи на прашањето „Колку често користите интернет?“

Навивачки групи (НГИ)	Колку често користите интернет					
	Фреквенции и проценти					
Одговори:	Еднаш неделно	Двапати неделно	Секој ден	Двапати дневно	Цел ден	Вкупно (%)
Кумани	0	0	2	1	2	9,2 %
Комити	0	0	0	4	8	22,2 %
Чкембари	0	0	0	4	2	11,1 %
Вампири	2	0	2	0	0	7,4 %
Балисти	0	0	12	0	0	22,2 %
Шверцери	0	0	0	0	6	11,1 %
Без одговор	0	2	1	0	6	16,6 %
Вкупно (6)	2 (3,7 %)	2 (3,7 %)	17 (31,5 %)	9 (16,6 %)	24 (44,4 %)	54 (100 %)

Табела бр. 8: Дисциплинација на резултатите на одговорите на припадниците на навивачки групи на прашањето „Дали преку интернет и социјалните мрежи сите поштителите дојат до говор на омраза за противниците?“

Навивачки групи (НГИ)	Дали преку интернет и социјалните мрежи сите поштителите дојат до говор на омраза за противниците					
	Фреквенции и проценти					
Одговори:	Да, апсолутно го правам тоа секогаш	Да, го правам тоа понекогаш	Да, но многу ретко	Не, не сум за таков начин на комуникација	Без одговор	Вкупно (%)
Кумани	1	2	2	0	0	9,2 %
Комити	4	0	0	0	8	22,2 %
Чкембари	0	2	0	4	0	11,1 %
Вампири	1	1	2	0	0	7,4 %
Балисти	0	12	0	0	0	22,2 %
Шверцери	6	0	0	0	0	11,1 %
Без одговор	0	6	0	1	2	16,6 %
Вкупно (6)	12 (22,2 %)	23 (42,6 %)	4 (7,4 %)	5 (9,2 %)	10 (18,5 %)	54 (100 %)

Табела бр. 9: Дисциплинација на резултатите на одговорите на припадниците на навивачки групи на прашањето „Дали според ваша оцена, во последните години се зголемува говорот на омраза во спорти?“

Навивачки групи (НГИ)	Дали според ваша оцена, во последните години се зголемува говорот на омраза во спорти?					
	Фреквенции и проценти					
Одговори:	Да, се зголемува премногу	Да, се зголемува прилично	Не, тоа е на исто ниво од порано	Не, мислам дека се намалува	Без одговор	Вкупно (%)
Кумани	4	1	0	0	0	9,2 %
Комити	12	0	0	0	0	22,2 %
Чкембари	2	4	0	0	0	11,1 %
Вампири	1	3	0	0	0	7,4 %
Балисти	6	6	0	0	0	22,2 %
Шверцери	0	0	0	0	6	11,1 %
Без одговор	8	1	0	0	0	16,6 %
Вкупно (6)	33 (61,1 %)	15 (27,7 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	6 (11,1 %)	54 (100 %)

Табела бр. 10: Дисциплинација на резултатите на одговорите на припадниците на навивачки групи на прашањето „Според вас, во која мера секој од следните фактори е одговорен за постоење на говор на омраза во спорти?“

Навивачки Групи (НГИ)	Според вас, во која мера секој од следните фактори е одговорен за постоење на говор на омраза во спорти?					
	Фреквенции и проценти					
Одговори:	Навивачи	Политички партии	Администратори на интернет	Спортски судии, новинари и функционери	Полиција	Вкупно (%)
Кумани	0	2	0	0	3	9,2 %
Комити	0	4	8	0	0	22,2 %
Чкембари	4	2	0	0	0	11,1 %
Вампири	0	0	0	0	0	7,4 %
Балисти	0	0	0	0	12	22,2 %
Шверцери	0	6	0	0	0	11,1 %
Без одговор	9	0	0	0	0	16,6 %
Вкупно (6)	12 (22,2 %)	14 (25,9 %)	8 (14,8 %)	0 (0 %)	15 (27,7 %)	54 (100 %)

Табела бр. 11: Дисциплинација на резултатите на одговорите на припадниците на навивачки групи на прашањето „Дали говорот на омраза на интернет и социјалните мрежи во спортој треба да биде третиран како кривично дело или не?“

Навивачки групи (НГИ)	Дали говорот на омраза на интернет и социјалните мрежи во спортој треба да биде третиран како кривично дело или не			
	Фреквенции и проценти			
Одговори:	Да	Не	Нема одговор	Вкупно (%)
Кумани	0	5	0	9,2 %
Комити	8	0	4	22,2 %
Чкембари	4	2	0	11,1 %
Вампири	4	0	0	7,4 %
Балисти	0	0	12	22,2 %
Шверцери	6	0	0	11,1 %
Без одговор	9	0	0	16,6 %
Вкупно (б)	31 (57,4 %)	7 (12,9 %)	16 (29,6 %)	54 (100 %)

Литература:

Анастасовски, И. Нанев, Л. (2010). Спорт и право, Скопје: Факултет за физичка култура, ГИ ГЛОБАЛ, Книга, Флексограф - Куманово, стр. 67-68.

Brošura (2013). „Nasilje preko interneta“ priručnik za djecu i mlade, Zagreb: Savjetovalište „Luka Ritz“, Tisak i oblikovanje: B.T. Commerce.

Kambovski, Hate crimes and criminal and legal aspects of hate speech, OSCE Regional conference on dealing effectively with the hate crime and hate speech phenomena, 22 May 2012 Skopje

Mesic, Milan, Prijepori oko kolektivnih (kulturnih) prava, (2007): Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol.57, No.3, str.527-545

Ministerial Council Decision No. 12/04, „Tolerance and Non-Discrimination“, Sofia, 7 December 2004

Kušić, S, (2010). Online društvene mreže i društveno umrežavanje, Život i škola, br. 24 (2/2010.), god. 56., str. 103. – 125.

Moreno, J. L., (1934). Who Shall Survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama. Nervous and Mental Disease Publishing Co, Washington, DC.

Wellman, B. (1988). Structural analysis: From method and metaphor to theory and substance. U: Wellman, B., Berkowitz S.D. (ur.), Social Structures: A Network Approach. Cambridge, UK: Cambridge University Press. (pp.19-61).

Widhaber Luzius, (2005) Aspects of the Freedom of Expression and Association under the European Convention on Human Rights: Articles 10 and 11, Liber Amicorum Cancado Trindade, Sergio Antonio Fabris Editor, Porto alegre, Brasil.

10.

КОНТРОЛА НА МЕДИУМИТЕ И КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ ЗА СТОРЕНА ДИСКРИМИНАЦИЈА ПРЕКУ СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ, ДИГИТАЛНИТЕ МЕДИУМИ ИЛИ ДРУГ ВИД КАНАЛИ ЗА ИНТЕРНЕТ- КОМУНИКАЦИЈА

АДВОКАТ М-Р МИМОЗА САЛТИРОВА

УДК број 316.774:[343.42/.43:316.613.434

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: дискриминација, антидискриминација, говор на омраза, медиуми, интернет, новинари, суд, одлуки, кривична одговорност, вонсудска заштита, превенција, род, пол, раса, етничко потекло

1. ВОВЕД

Ако пред десетина години говорот на омраза и дискриминацијата беа застапени на мас-медиумите сега ситуацијата е променета, сега најмногу се застапени на интернет.

Сé уште постои нерегулиран простор каде слободно може да се шири говор на омраза кој е поврзан со дискриминацијата по сите основи. Етничката и религиозната основа, професијата и сексуалната определба најчесто се застапени во говорот на омраза, а најмасовна е политичката припадност .

За надминување на негативните општествени појави единствен начин е да се влијае на децата уште во најрана фаза за да се изградат во здрави личности без предрасуди и стереотипи.

Кога станува збор за дискриминација на секаква основа нештата се променети. Ако до пред неколку години имало по 20 пријави годишно за дискриминација, последните години бројката надминува и повеќе од 45 претставки до народниот правобранител.

Меѓутоа, општествената оправданост на научниот труд би била освен превенција, односно вонсудска заштита, и влијание на младата популација, која можеби е и најбројна на социјалните мрежи, односно, таа е најбројниот корисник на интернет. Со анулирање на интернет-дискриминацијата, ќе се влијае позитивно на воспитувањето на децата или, пак, ќе има позитивно влијание на менување на ставот на оние кои имаат предрасуди и кои се служеле со дискриминација по различни основи.

Тешко е да се контролира какви информации можат да допрат до децата и младите (на пример, информации со порнографска содржина или насилство) кои би влегле во доменот на сексуалната и етничка дискриминација, и поради тоа родителите мораат да бидат многу внимателни. Многу често се случува до нив да пристигнуваат информации кои штетно влијаат врз психофизичкиот развој на детето. Освен родителите, внимателни мораат да бидат и наставниците, а во последно време се обрнува внимание и од нив во однос на забрана или ограничување на користење на социјалните мрежи од страна на децата, а медиумите треба да се придржуваат до кодексот и правилата, односно да се забранат сите видови на содржини кои во себе ги содржат елементите на дискриминација. Децата и младите, својот став кон состојбите во општеството сé повеќе го формираат со помош на информациите кои ги примаат од медиумите или по електронски пат. Затоа, многу е битно корисниците на социјалните мрежи да примаат информации кои одат во насока на тоа што значи формирање на правилни критериуми за животните и општествените

вредности, кои ќе придонесат да се изградат како здрави личности или, пак, да го сменат својот дискриминациски став кон одредена група.

Сепак, доколку се тргне од латинските поими, сите во себе ги содржат карактерните особини на дискриминацијата, и тоа:

ДИСКРИМИНАЦИЈАТА (латински - *discriminare/discriminatio*) значи ограничување, оспорување на правата, правна нееднаквост, давање помали права на поединци, етнички групи или народи од страна на владејачкиот слој.

ДИСКРИМИНИРА (латински - *discriminare*) врши дискриминација, и одзема право на некоја етничка група или народ, односно на припадници на тој народ.

ЕТНИЧКИ (грчки - *etnikos*) што му припаѓа на народот, народен, народносен, по народност, што се однесува на народот, поврзан со припадноста на некој народ, својствен на народот, по потекло од народот, во врска со народот, со неговата култура, состав на населението на некој крај, место или земја по народноста.

СЕКС (латински - *sexus*) 1. пол. 2. полов нагон.

РЕЛИГИЈА (латински - *religio*) вера, вероисповед, верување во натприродни суштества, во Господ.

Темата на дискриминацијата е релевантен и мошне комплексен предмет. Феноменот на дискриминација често доживувал евалуација и научни студии. Издигнувањето на проблемот на дискриминацијата на ниво на приоритет и развојот на законодавството за заштита од дискриминација врз основа на стандардите на Европската Унија, постепено стануваат дел од глобалниот демократски развој на Република Македонија. Сепак, дискриминацијата е еден комплексен општествен феномен, чие постоење доведува до ситуација во која некои луѓе не можат на еднаков начин да ги практикуваат основните права и слободи со другите луѓе.

Дискриминацијата се регулира со акти за недискриминација, односно правото на недискриминација е признаено со главните меѓународни инструменти како што се: Универзалната декларација за човекови права, Меѓународниот пакт на Обединетите нации за граѓански и политички права, Конвенцијата на Обединетите нации за економски, социјални и културни права, Конвенцијата на Обединетите нации за елиминирање на сите форми на расна дискриминација и Конвенцијата на МОТ бр.111.

Одредбите за недискриминација, кои се содржани во Европската конвенција за човекови права и основни слободи, беа дополнително засилени со стапувањето на сила на нов Протокол 12 кон оваа Конвенција, со кој се гарантира независното право на еднаков третман.

Сепак, кога станува збор за антидискриминација, би напомнала дека повеќе одговара терминот Забрана на дискриминација, која е опфатена во следните донесени конвенции:

- Меѓународна конвенција за укинување на расната дискриминација која стапила во сила на 4 јануари 1969 година.
- Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација на жената, која стапила во сила на 3 септември 1981 година.
- Меѓународна конвенција за отстранување и казнување на злосторството апартхејд, која стапила во сила на 18 јули 1976 година.
- Конвенција против дискриминација во образованието, која стапила во сила на 22 мај 1962 година.
- Конвенција (бр.111) за дискриминација во областа на вработувањето и занимањето, која стапила во сила на 15 јуни 1960 година.

Начелата на еднаков третман и недискриминација се сржта на Европскиот социјален модел. Тие се камен-темелник на основните поими и вредности врз кои се заснова денешната Европска Унија.

Сепак, со оглед на напорот кој го вложуваат државите на Европската Унија во поглед на разработување на оваа чувствителна тема-дискриминацијата, сепак, постигнато е многу во краткиот временски период откако земјите членки се согласија за потребата од здружено дејствување на европско ниво, за соочување со дискриминацијата врз основа на расно, или етничко потекло, врз основа на вероисповед, или на убедување, на возраст, на хендикеп и на сексуална ориентација, односно врз основа на сите облици на дискриминација. Така, со европското законодавство значително се зголеми нивото на заштита од дискриминација низ Европската Унија, со што се бележат и одлуки донесени од Европскиот суд во Стразбур, а дел од нив се интегрирани и во овој труд, односно одлуки чија основа била дискриминација извршена преку медиуми.

Сепак, Република Македонија бележи развој кон заштитата и улогата на дискриминацијата, така што, правата доделени со Охридскиот рамковен договор во голема мера ја унапредија националната законодавна и институционална рамка за еднакви можности на припадниците на различни етнички заедници, додека Законот за еднакви можности меѓу мажите и жените, како и соодветните стратегии го засилија креирањето политики, земајќи ја предвид родовата перспектива.

Иако беа донесени неколку закони кои на експлицитен, или на имплицитен начин ја забрануваа дискриминацијата, земјата немаше посебен закон кој исклучително се занимава со антидискриминација, но, сепак, Законот за спречување и за заштита од дискриминација (ЗСЗД) кој

беше донесен во април 2010 година, во себе ги содржи сите битни елементи за заштита од дискриминација, со што се забележуваат и делови за антидискриминација. Со Законот против дискриминација се предвидуваше и се основа Комисија за заштита од дискриминација (КЗД), која отпочна со работа од јануари 2011 година. Според тоа, за првпат во Република Македонија е воспоставен формален систем од принципи и стандарди кои се однесуваат на заштитата од дискриминација, а улогата на Комисијата е да обезбеди квазисудска заштита која ќе има исклучително значајна функција од аспект на генерална промоција на сознанијата поврзани со дискриминацијата.

Дискриминацијата во поголема или во помала мера е присутна во сите држави, видно од одлуките од ЕСЧП, од кои дел од нив се опфатени во овој труд.

Значајна компонента во борбата со дискриминацијата претставува донесувањето законска регулатива за заштита од дискриминација и воедно, создавањето механизми за заштита од дискриминација кои ќе обезбедат примена на оваа регулатива. Со цел спречување и заштита од дискриминација секоја држава има обврска и одговорност да создаде услови за заштита на сите оние кои се жртви, или можат да станат жртви на дискриминациски активности, а како најзастапени содржини за дискриминација по сите основи извор се социјалните мрежи, односно медиумите.

Како што наведов погоре, Република Македонија дискриминацијата ја има регулирано во рамките на законот, односно со донесување на Законот за заштита од дискриминација. Законската регулатива на Република Македонија ги распознава следните **механизми за заштита од дискриминација** (вонсудска и судска заштита од дискриминација).

-Како вонсудска заштита од дискриминација се вонсудските органи кои даваат заштита од дискриминација во Република Македонија:

1. Народен правобранител
2. Комисија за заштита од дискриминација
3. Застапник за утврдување на нееднаков третман на жените и на мажите
4. Постојната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот
5. Комитетот за односи меѓу заедниците

- **Судската заштита од дискриминација** во Република Македонија се остварува пред:

1. Уставниот суд на Република Македонија
2. Управниот суд на Република Македонија
3. Основните судови во Република Македонија

Во Република Македонија постојат два облика на судска заштита од дискриминација, односно:

ГРАЃАНСКА СУДСКА ЗАШТИТА од дискриминација

- Видови на тужби за заштита од дискриминација (деклараторни, во кои со тужбата се бара утврдување на постоење на дискриминација);
- Надоместок на материјална и нематеријална штета (како посебна тужба врз основа на веќе усвоеното тужбено барање каде Судот утврдил дискриминација).

Сепак, предизвик е кривичноправната регулатива на **КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА** од дискриминација или вознемирувањето како облик на дискриминација.

Во Глава 15 од Кривичниот законик се сместени кривични дела против слободата и правата на човекот.¹

Членот 137 се однесува на **Повреда на рамноправноста на граѓаните**

(1) Тој што врз основа на разлика на полот, расата, бојата на кожата, родот, припадноста на маргинализирана група, етничката припадност, јазикот, државјанството, социјалното потекло, религијата или верското уверување, други видови уверувања, образованието, политичката припадност, личниот или општествениот статус, менталната или телесната попреченост, возраста, семејната или брачната состојба, имотниот статус, здравствената состојба, или која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор, ќе му одземе или ограничи права на човекот и граѓанинот, утврдени со Уставот на Република Македонија, закон или со ратификуван меѓународен договор или кој врз основа на овие разлики им дава на граѓаните привилегии спротивни на Уставот на Република Македонија, закон или ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

(2) Ако делото од став 1 го стори службено лице во вршење на службата, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(3) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

¹ Кривичен законик на Република Македонија

Членот 138 се однесува на **Повреда на правото на употреба на јазикот и писмото**

(1) Тој што ќе им го одземе или ограничи на граѓаните со Уставот, закон или ратификуван меѓународен договор, загарантираното право на употреба на јазикот и писмото, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

(2) Ако делото од став 1 го стори службено лице во вршење на службата, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(3) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

Членот 143 се однесува на **Малтретирање во вршење на службата**

Тој што во вршењето на службата малтретира друг, го застрашува, го навредува или, воопшто, спрема него постапува на начин со кој се понижува човечкото достоинство и човековата личност, ќе се казни со затвор од една до пет години.

Членот 417 се однесува на **Кривични дела против човечноста и меѓународното право**

(1) Тој што врз основа на разлика на полот, расата, бојата на кожата, родот, припадноста на маргинализирана група, етничката припадност, јазикот, државјанството, социјалното потекло, религијата или верското уверување, други видови уверувања, образованието, политичката припадност, личниот или општествениот статус, менталната или телесната попреченост, возраста, семејната или брачната состојба, имотниот статус, здравствената состојба, или која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор, ги повредува основните човекови права и слободи признати од страна на Меѓународната заедница, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(2) Со казната од став 1 ќе се казни тој што врши прогонување на организации или на поединци поради нивното залагање за рамноправност на луѓето.

(3) Тој што шири идеи за супериорност на една раса над друга или пропагира расна омраза или поттикнува на расна дискриминација, ќе се казни со затвор од шест месеци до три години.

Членот 26 се однесува на **Кривична одговорност на уредник** вв член 28 од Казнениот законик

(1) За кривични дела сторени преку весник или друга периодична

печатена публикација, преку радио, телевизија или преку филмски весници, кривично е одговорен одговорниот уредник, односно лицето кое го заменува во време на објавувањето на информацијата ако:

- 1) до завршувањето на главниот претрес пред Првостепениот суд авторот останал непознат,
- 2) информацијата е објавена без согласност на авторот, и
- 3) во време на објавувањето на информацијата постоеле фактички или правни пречки за гонење на авторот, што траат и натаму.

(2) Не е кривично одговорен одговорниот уредник, односно лицето кое го заменува, ако од оправдани причини не знаел за некоја од околностите предвидени во точките 1, 2 и 3 на став 1.

Применување на општите одредби за кривичната одговорност

Член 28

Одредбите за кривичната одговорност на лицата наведени во членовите 26, 27 и 27-а се применуваат само ако тие лица не се кривично одговорни според општите одредби за кривичната одговорност во овој Законик.

Членот 27 се однесува на **Кривична одговорност на издавачот, печатарот и производителот**

(1) Кога постојат услови од членот 26, кривично се одговорни:

1) Издавачот - за кривично дело сторено преку непериодична печатена публикација, а ако нема издавач или ако постојат фактички или правни пречки за неговото гонење - печатарот што знаел за тоа и

2) Производителот - за кривично дело сторено преку грамофонска плоча, магнетофонска лента, филм за јавно и приватно прикажување, дијапозитив, фонограми, видеосредства, аудитивни средства или слични средства за комуницирање, наменети за поширок круг на лица.

(3) Ако издавачот, печатарот или производителот е правно лице или државен орган, кривично е одговорно лицето кое е одговорно за издавањето, печатењето или производството.

Членот 27-а се однесува на **Кривична одговорност на увозник и дистрибутер на средствата за јавно информирање**

(1) Ако кривичното дело е сторено во средство за јавно информирање што се издава, печати, произведува или емитува во странство, а се растура во земјата под условите од членот 26, кривично е одговорен увозникот или дистрибутерот на тоа средство.

(2) Ако увозникот или дистрибутерот е правно лице или државен орган, кривично е одговорно одговорното или службеното лице во правното лице или државниот орган.

Од погоре цитираните законски одредби, се заклучува дека Казнениот законик на Република Македонија е сеопфатен во однос на кривичните дела кои сеповрзани со дискриминациски основи, како и кривична одговорност на одговорен уредник, издавач, печатар.... Кривичните судови во Република Македонија, со пресуда утврдуваат кривична одговорност, а оштетениот се упатува своето имотно правно побарување да го остварува во граѓанска парница.

Дискриминациска основа е и скратувањето на правата на странката која не зборува македонски јазик, а не и е обезбеден преведувач во текот на судската постапка, сепак, ова е суштествена повреда на одредбите на парничната постапка или суштествена повреда на одредбите на кривичната постапка, но, сепак, освен како жалбен навод, странката има право на поднесување на тужба за дискриминација.

Сепак, за да се зачуваат основните принципи на кои секој новинар треба да ја темели својата информација упатена кон јавноста преку средствата за јавно информирање е принципот дека истиот нема свесно да создава ниту преработува информациошто ги загрозуваат човековите права или слободи, нема да говори со јазикот на омразата и нема да поттикнува на насилство и дискриминација по која било основа (национална, верска, расна, полова, социјална, јазична, сексуална ориентација, политичка...). За жал, тоа не е случај, како што може да се види подолу во текстот на овој труд. Кодексот на новинарите на Македонија, исто така, пропишува почитување на приватноста (член 7), известување ослободено од сензационализми (член 8) како и придржување кон општоприфатените стандарди за пристојност.

На пример, во ноември 2008 година, од страна на Министерството за внатрешни работи беше спроведена масовна рација, при што во Полициската станица „Бит-пазар“ беа приведени триесетина сексуални работници. Дел од уапсените, од оваа полициска станица, беа пренесени на Инфективната клиника - Скопје, каде што, врз основа на судски налог, им беа извршени групни тестирања за ХИВ/СИДА, хепатит Б и за хепатит Ц. Уште истиот ден, без да ја почитува пресумпцијата за невиност, Министерството за внатрешни работи упати соопштение до јавноста, во кое беа изнесени групни лични податоци за осомничените лица. Фотографии и видеоснимки од сексуалните работници снимени во полициската станица беа објавени, како на интернет-страницата на Министерството за внатрешни работи, така и на сите национални телевизии, на кои беше изготвен прилог за настанот. Фотографиите и видеоснимките беа придружени и со елементи на идентитетот на снимените сексуални работници, и тоа, речиси, без никакви интервенции, а и онаму, каде што имаше обид за негово прикривање, идентитетот на лицата јасно можеше да се препознае. Насловите и написите во врска со овој настан беа сензационалистички, „Акцијата на

Министерството за внатрешни работи и нејзиното медиумско покривање се репрезентативен пример на третманот на сексуалните работници во медиумите, но и во општеството. Со откривањето на идентитетот на осомничените, кои не се јавни личности и, поради тоа имаат право нивната приватност да биде почитувана, нарушени се членовите 7 и 10 од Кодексот на новинарите, кои бараат почитување на приватноста и на човековите права и слободи. Информирањето воедно е сензационалистичко, што е спротивно со членот 8 од Кодексот, а терминологијата е навредлива и несоодветна.

Во еден дневен весник, на 11 ноември 2012 година, при обид да се информира за неуспешната изградба на трговски центар во скопската населба – Маџари, и намерата на властите да дениот објект да го пренаменат во центар за домување, новинарот информира дека, иако пред неколку години се најавувала изградба на трговски центар во оваа населба, просторот што бил расчистен за таа цел, поради незаинтересираност на инвеститорите, сè уште стои неискористен и служи како депонија и како див паркинг. Новинарот ги пренесува намерите на локалните власти да донесат нов урбанистички план и местото, каде што е планирана изградба на трговски центар, да се пренамени во центар за домување.

Оваа информација дополнително се илустрира со изјави на жителите што се жалат дека местото станува депонија, диво паркиралиште и собиралиште за млади, каде што „можат да се најдат купишта ѓубре, искршени шишиња, па и по некој шприц“. Новинарската забелешка за „по некој шприц“ беше доволна, текстот да биде опремен со сензационалистички наслов „Очекуваа трговски, а добија наркоманско дувло полно со шприцови“. Ваквата реторика со несоодветниот термин „наркоман“, во корелација со терминот „дуvlo“, покажува немање чувство за човечкото достоинство.

Нашиот Закон за радиодифузна дејност („Службен весник на Република Македонија“, бр. 100/95), во моментот е единствен закон во медиумската област, а проблемите на дискриминацијата ги третира само во три члена, односно членовите 68, 121 и 122.

Советот за радиодифузија, низ својата практика во изрекување на мерки кон радиодифузерите за прекршување на програмските стандарди по членот 68, ја вклучува и сексуалната ориентација, иако таа не е експлицитно спомената во овој член.

–Советот за радиодифузија изрекува мерка - писмена опомена за прекршување на начелата на членот 68 од Законот, притоа повикувајќи се на правото на еднаквост на граѓаните, според членот 8 од Уставот на Република Македонија.

Како медиумите вршат дискриминација?

Во медиумите често се сретнуваат одредени споредби како што е случајот со видео објавено на 26 септември 2016 година со наслов: Како хиени се навртеа на Јанева за да го одбранат криминалот.²

Во видеото се прави класична дискриминација со компарација на група граѓани кои се против работата на СЈО и се симпатизери на одредена политичка партија во Република Македонија и истите поради изнесување на свои ставови за работата на СЈО се насловени како „хиени“, односно се компарирани со животни кои се агресивни. Ваквиот наслов не дава општествена оправданост за една група која искажува свој став и мислење да се компарира со животни.³ Иако медиумот сакал да направи одредена компарација во однесувањето на одредени истомисленици, сепак, компарацијата се негира со новинарската етика и ги навредува членовите на групата кон кои се однесува ова видео.

ТВ-прилог: „Леси се враќа дома. Македонските и српските граѓани - азиланти вчера тргнаа од Белгија.“

Иако медиумот сакал да направи компарација со филм кој има убава содржина, истиот тоа го направил невкусно, односно, во ТВ - прилогот не може да се утврди дека постои јавен интерес за истиот да биде насловен на тој начин, а дотолку повеќе што азилантите се споредени со животни. Сепак, поврзувајќи ја судбината на кучето Леси со судбината на азилантите се негира со новинарската етика и ги навредува чувствата на овие граѓани. Новинарите треба да бидат особено чувствителни за достоинството и за правата на маргинализираните лица, како што се барателите на азил.

-Несоодветна терминологија

Наслов во дневен весник: „Превозот за инвалиди бесплатен, но недостапен“. Некогаш не е доволно да се биде чувствителен за проблемите со кои се соочуваат лицата со попреченост. Со употребата на термините „инвалид“, „инвалидизирани лица“, „лица во инвалидски колички“, новинарот ризикува да го повреди достоинството на голем дел од лицата за кои известува. Новинарите не треба да употребуваат термини што го повредуваат достоинството на лицата со попреченост.

Наместо изразите „инвалид“, „хендикепирано лице“, покоректно би било да се употребуваат изразите „лица со попреченост“ или „лица со посебни потреби“.

Наслов во дневен весник: „Курвите со пендрек на преглед“. Новинарите треба да ги прифатат термините „сексуални работници“ и „сексуални

² <http://a1on.mk/wordpress/archives/649717>

³ <http://a1on.mk/wordpress/archives/649717>

работнички“, а да ги одбегнуваат стигматизирачките и сензационалистички термини како „проститутки“, „камењарки“, „девојки од албум“, „ноќни дами“, „ороспи“, „курви“...⁴

- Често пати сретнуваме содржини изготвени од страна на новинарите со подбив или кажување на дискриминациски шеги, односно содржини кои изнесуваат вознемирувачки содржини. Дури постои интернет-портал насловен како: Расистички вицови.⁵

На пример: Циганче: Дај 5 денара, Господ две близначиња да ти даде.

– Не сакам близначиња..

Циганчето: Е па, добро едно близначе..

На пример: Новинари сретнуваат маж и жена – Роми:

– Дали ноќеска го вративте часовникот?

– Ноќеска? Ауу не, денеска ќе го враќаме, не знаел малиот, мислел дека е мој...

Досега никој не покренала никаква иницијатива да се забрани употребата на зборот „Цигани“ во песните. Досега има многу хитови инспирирани од ромската популација низ балканските земји и низ светот. Познати пејачи како што се Џенифер Лопес, Шакира, Стоја, Есма Реџепова, Роксана, Миле Китиќ се само дел од интерпретаторите, кои пеат песни користејќи го називот „Цигани“.

На Ромите не им пречи изговарањето на зборот „Цигани“ ако е кажано во позитивна смисла во некоја песна, но, секако, дека е навредливо ако се употребува во секојдневниот говор.

На Првиот светски конгрес на Ромите во Лондон кој започна на 6 април 1971 година, беше донесена одлука зборот „Циган“ да се замени со зборот Ром кој е, всушност, наметнат збор од другите, во ромскиот вокабулар не постои таков збор. На тој конгрес се донесе одлука за формата и симболите на ромското знаме, како и ромската химна. Нешто подоцна тоа беше прифатено и со резолуција на Обединетите нации.

Ромската популација сè уште се соочува со многу предрасуди и дискриминација во општеството и Ромите постојано се борат за своите права. Состојбата не е сјајна, но статусот на Ромите од ден на ден се подобрува.⁶

4 <http://www.coalition.org.mk/images//komplet.pdf>.

5 <http://www.vicoteka.mk/vicovi/rasistichki/>

6 <http://novatv.mk/i-zborot-cigani-nekogash-ima-pozitivno-znachenje/>

На социјалната мрежа Facebook има група: Смрт за шиптари, која е отворена група и може секој оној кој ја поддржува оваа парола да се приклучи како поддршка за групата. Истото претставува дискриминација и повик кон вршење на дискриминација и ширење говор на омраза.

Истовремено, секој интернет-портал, како и секој медиум во Република Македонија на својата веб-страница под секоја содржина има икони со цел да се пренесе содржината на социјалните мрежи како Facebook, Tweeter, Google+ и слично.

Имено, на веб-портал на 23 април 2015 година објавена е слика од еден колумнист и еден новинар кој и е познат на јавноста и води политички емисии, па насловот над сликата гласи: ШОКАНТНО: Две педерчиња во трговски шетаат за рака⁷.

На 8 мај 2014 година, за време на натпреварот меѓу екипите на Металург и Вардар, бил истакнат транспарент со натпис „педери“ со стрелка, кој директно посочувал кон навивачката група во негова близина. Истиот бил истакнат во текот на целото траење на полувремето, а на паузата се покажал како соодветен пример за тоа како говорот на омраза може лесно да доведе до физичка пресметка.⁸

Статијата со наслов „Црниот човек како супериорен спортист“ почнува со следниве три шеги: 1. „Што е бокс? Пет илјади белци гледаат како се тепаат двајца црнци. 2. Што е атлетика? Дваесет белци бркаат еден црнец. 3. Како ќе спречиш петмина црнци да силуваат белка? Фрли им баскет!“

Новинарите треба да бидат особено внимателни кога пренесуваат содржини што промовираат расна супериорност и шеги што поттикнуваат негативни стереотипи и предрасуди кон дискриминираните лица.

4. Во медиумите често може да забележиме и негативно претставување, на пример, наслов во ТВ-прилог: „Затворениците во Шевенинген се стари и дебели“.

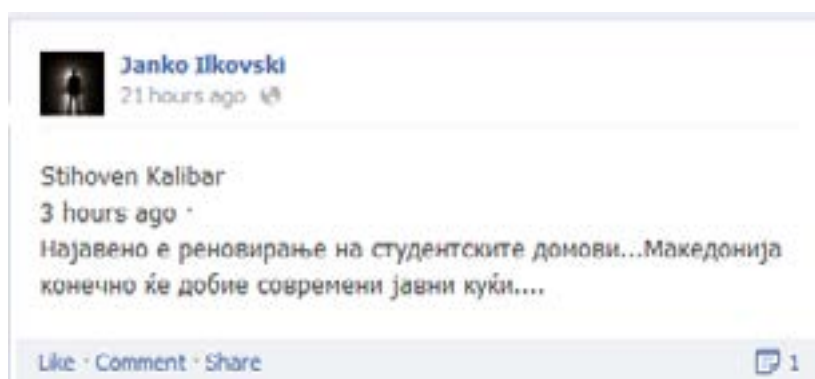
Новинарите имаат обврска да го почитуваат достоинството на сите лица за кои известуваат, вклучувајќи ги и лицата што се обвинети за воени злосторства. Во случајов, насловот испраќа дискриминациска порака врз основа на возраста и на изгледот.

На еден интернет-портал е наведено: Невидена дрскост и безобразие: Јанко Бурекот ги навреди сите студентки од провинција, студентските домови ги нарече бордели.⁹

7 <http://narodenglas.com>

8 <http://govornaomraza.mk/reports/view/223>

9 <http://www.brif.mk/>



На натпреварот меѓу Пелистер и Металург, навивачите на Пелистер прикажаа транспарент кој содржи говор на омраза по основа на сексуална ориентација, на кој беа испишани зборовите „Судиите како ќе ви кажат, Дај боже синојте да ви се мажат“. Подоцна, фотографија од транспарентот беше објавена на Facebook профилот на локалниот медиум Bitola news.¹⁰

Инцидентот се случи при средбата на кандидатот за претседател од опозициската политичка партија Социјалдемократскиот сојуз на Македонија, Стево Пендаровски со група негови поддржувачи во скопската населба Лисиче. Имено, група луѓе извикуваат „Уа Пендаровски Шиптар! Уа педери!“ на крајот на средбата.

Со ваквите изјави, симпатизерите на неговите политички опоненти користат погрдни зборови за одредени групи на граѓани, ставајќи ги и нив во негативен контекст, во обид за оцрнување на кандидатите на другите политички субјекти.¹¹

На еден веб-портал е објавена статија со наслов: „Од курви се жалите, а по курви трчат“.¹²

Новинарите треба да се воздржат од сензационалистички наслови, кои го легитимираат дискриминацискиот говор и некритички испраќаат хомофобични пораки.

На пример, изјава на тинејџерка во статијата „Преку ‘Влајко’ никој не поминува“: „Можеби ризикувам што ја поминувам улицата на пешачкиот премин, но барем не се плашам дека ќе налетам на предозиран наркоман што веќе се случувало во надвозникот“.

Новинарите треба да бидат крајно внимателни кога ги наведуваат националноста, полот, расата, верската припадност или сексуалната ориентација за да спречат зацврстување на негативните стереотипи и предрасуди.

¹⁰ <http://www.topix.com/mk/bitola>

¹¹ <http://govornaomraza.mk/reports/view/209>

¹² <http://www.zivamegjumrtvite.com/od-kurvi-se-zalite-a-po-kurvi-trcate/>

Новинарите треба да се воздржуваат од лажни генерализации, односно од формулации со кои се создава негативна слика за одредени социјални групи.

Говор на омраза

Говорот на омраза е злоупотреба и негација на правото на слободно информирање. Изразот „говор на омраза“ ги покрива сите форми на изразување што шират, поттикнуваат, промовираат или оправдуваат расна омраза, ксенофобија, антисемитизам или други форми на омраза заснована на нетолеранција, вклучувајќи: нетолеранција изразена од страна на агресивен национализам и етноцентризам, дискриминација и непријателство кон малцинствата, мигрантите и луѓето со имигрантско потекло.

Покрај расистичкиот, ксенофобичниот, националистичкиот и другите споменати форми на омраза, сè почесто се зборува и за хомофобичен говор на омраза и за родово заснован говор на омраза.

На пример, во насловот „Отворете четири очи кога се Бугарите во прашање, па дури и за ТВ-шоу“ истата формулација ја пречекорува линијата на толеранција на слободата на новинарскиот израз и поттикнува омраза и дискриминација врз основа на национална припадност.

Новинарите не треба да им даваат позитивен публицитет на теориите што шират омраза и каква било нетрпеливост (етничка, верска, расна, итн.).¹³

Новинарите не треба да ги игнорираат проблемите и потребите на припадниците на маргинализираните групи, особено случаите на прекршување на нивните човекови права.¹⁴

За да се спречи појавата на дискриминација, во голем дел медиумите се тие кои треба да покренат активности за тоа, а не како што би се рекло народски да налеваат масло на огнот. Новинарите треба да помогнат во надминувањето на нееднаквоста, корупцијата, етничките тензии и повредите на основните права што се главни причини за бројни конфликти.

Медиумите не би смеело да се перципираат само како дел од проблемот на дискриминацијата, туку и како дел од решението на проблемот. Медиумите и медиумските професионалци имаат една од главните улоги во борбата против дискриминацијата и во охрабрувањето на интеркултурниот дијалог. Без медиумите, како дел од поширокото граѓанско општество, не може да се замисли борбата против сите форми

¹³ Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on “hate speech”

¹⁴ <http://govornaomraza.mk/reports/view/223>

на дискриминација. Токму затоа, пораката на Советот на Европа „Живееме заедно како еднакви по достоинство“ е испратена и до медиумските професионалци како главни фактори во промоцијата на културата на толеранција, заемноразбирање и почитување на разликите.

Во земјите во регионот се одржуваат обуки за медиумските професионалци кои, вообичаено, содржат вештини и информации како да се охрабрат новинарите да проговорат против сите видови дискриминација, како да се зголеми нивната чувствителност за правата и за потребите на дискриминираните лица, како да се промовираат малцинските гласови, интеркултурниот дијалог и меѓусебното почитување, како да се употребува соодветен јазик при адресирањето на проблемите на дискриминираните и на социјално исклучените поединци и групи, како да се препознаат и преиспитуваат стереотипите и предрасудите итн.¹⁵

2. ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА ИЗВРШЕНА ПРЕКУ МЕДИУМИ

За да се избегне дискриминацијата, медиумите онака како што може да ја создадат, така може и културолошки да влијаат на феноменот на нејзино исчезнување и тоа преку креативни начини. На пример, едно луксембуршко радио посветува две емисии на проблемите со кои се соочуваат две групи граѓани, дотогаш комплетно игнорирани од медиумите. Емисијата „Гласот на улицата“ дава можност да се чуе гласот на бездомниците, а контактната емисија „Преку сидот“ им овозможува на луѓето што живеат во затвор и на нивните роднини да разменуваат пораки и да ги адресираат сопствените проблеми. Како резултат на големата популарност, радиото успева да ја зголеми свеста за проблемите на социјално исклучените луѓе.

Друг пример е еден електронски весник во Барселона, кој за време на локалните избори, покрај интервјуата со политичките кандидати, правел интервјуа со емигранти (надвор од земјите што се членки на Европската Унија), кои никогаш немале можност да ги изразат своите политички гледишта поради тоа што немале право да избираат и да бидат избирани.

Трет пример е еден културно-политички неделник од Италија кој воведува нова рубрика „Италија како што ја гледаат новите Италијанци“, во која им се нуди на 15 писател(к)и имигранти да пишуваат за проблемите со кои се соочуваат. Неделникот, во соработка со невладината организација, реализирал и проект за објавување статии подготвени од новинари што се имигранти. Друг креативен начин на анулирање на проблемот со дискриминациските форми е примерот со германската радиостаница „Радијојо“ („Radijojo“) која е програмски уредувана од деца за деца, а е

¹⁵ 7 Secretary -General Says Work For Peace Must Engage Everyone, New York, 26 march 2001, <http://www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2001/sgsm7750.html>.

поттикнува од согледаниот недостиг од детски радио програми. Програмите се уредуваат во партнерство со деца од различни земји и култури, како резултат на многубројните партнерски радиостаници низ светот.

Интересен пример е посветен на избегнување на негативните стереотипи и предрасуди, каде во едно бугарско ТВ-шоу се снима емисија по урнекот на „Ромео и Јулија“ со цел да ги прикаже проблемите со кои се соочува една бугарска љубовна двојка (семејството на девојката не ја прифаќа двојката поради ромското етничко потекло на момчето). Обелоденувајќи ги негативните стереотипи и предрасуди на семејството на девојката, ТВ-шоуто ги предизвикува негативните стереотипи и предрасуди кон Ромите во бугарското општество.

Во Полска е познат порталот „Мулти-култи“, кој се занимава со различноста во седум секции: општо, родот, етносот, религијата, спреченоста, возраста и сексуалната ориентација¹⁶.

Во Шкотска е објавена веб-локацијата www.seemescotland.org, која содржи информации и практични совети како да му се помогне на пријател или на роднина што има проблеми со менталното здравје. На локацијата има и материјали наменети за медиумите, како за новинарите (какви зборови и каков тон да користат кога известуваат за проблеми во врска со менталното здравје) така и за читателите (совети како да се предизвика стигмата во медиумите).¹⁷

3. Европски суд за човекови права - практика

Членот 14 од Европската конвенција за човекови права (Слобода од дискриминација во поглед на правата заштитени со Конвенцијата) и Протокол 12 (Недискриминација во поглед на секое право уредено со закон)¹⁸.

Членот 14 од Европската конвенција за човекови права гласи: Забрана на дискриминација: Уживањето на правата и слободите, признати со оваа Конвенција, треба да се обезбеди без никаква дискриминација заснована врз полот, расата, бојата на кожата, јазикот, верата, политичкото или кое и да е друго мислење, националното или социјалното потекло, припадноста на националното малцинство, материјалната положба, потеклото по раѓање или кој и да е друг статус.

Додека, пак, членот 10 од Европската конвенција за човекови права се однесува на Слобода на изразување

¹⁶ <http://www.multikulti.org.pl>

¹⁷ www.seemescotland.org

¹⁸ Европска конвенција за заштита на човековите права

1. Секој човек има право на слобода на изразувањето. Ова право ги опфаќа слободата на мислење и слободата на примање и пренесување на информации или идеи, без мешање на јавната власт и без оглед на границите. Овој член не ги спречува државите, на претпријатијата за радио, филм и телевизија да им наметнуваат режим на дозволи за работа
2. Остварувањето на овие слободи, коешто вклучува обврски и одговорности, може да биде под одредени формалности, услови, ограничувања и санкции предвидени со закон, кои во едно демократско општество претставуваат мерки неопходни за државната безбедност, заштита на редот и спречувањето на нереди и злосторства, заштита на здравјето или моралот, угледот или правата на другите, за спречување на ширење на доверливи информации или за зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството.¹⁹

Судот во Стразбур повеќепати нагласувал дека членот 10 ја гарантира не само суштината и содржината на идеите и информациите, туку и средствата за нивно пренесување. Во судската практика на печатот му е доделена најшироката можна заштита, вклучувајќи ги тука и подготвителните дејства пред објавувањето, како што се истражувањето и анализите кои ги прават новинарите, како и доверливоста на нивните информации.²⁰

Како последица на неговата тесна врска со демократијата, опсегот на слободата на печатот мора да биде сфатена на широк начин за да се дозволи еден степен на претерување, па дури и на провокација.²¹

Поради тоа, потребен е најстрог вид надзор во оценувањето и слободата на печатот.

Наметнување на затворска казна поради дело сторено преку печатот ќе биде компатибилно само со слободата на изразување на новинарите, само во исклучителни околности, особено кога други основни права сериозно се загрозувани како што е случај со говорот на омраза или поттикнување на насилство.²²

Доверливоста на новинарските извори е круцијално за слободата на печатот.²³ Без таква заштита, улогата на печатот како куче - чувар во обезбедување на точни и веродостојни информации за јавноста и во формирање на јавноста која е добро информирани може да биде загрозувана. Лесно е да се сфати дека секоја повреда на доверливоста на новинарските

19 Европска конвенција за заштита на човековите права

20 Право на Европска конвенција за човекови права, Харис, О Бојл и Варбик, стр. 465

21 Radio France v France 2004-11; 40 EHRR 706 para 37

22 Cumpăna and Mazare v Romania 2004-XI; 41 EHRR 400 para 115 GC

23 Goodwin v UK 1996-11; EHHR 123GC

извори бара највнимателно истражување и нема да биде сообразно со членот 10, освен ако се оправда преобладаващото барање во јавен интерес. Во случајот Goodvin,²⁴ налог изречен врз новинар за разоткривање на идентитетот на неговиот информант се оцени како прекумерна мерка. Обратно, да се бара од новинарите да достават фактичка основа за поткрепување на нивните наводно дефаматорни изјави, кои се оценети како вредносни судови, се оцени дека е компатибилно со членот 10, сè додека таквата должност не оди толку далеку за да бара откривање на идентитетот на изворите.²⁵

Судски налог за откривање на истражувачките материјали може да биде оправдан поради спречување на нереди или криминал. Во Nordisk Film & TV A/S v Denmark²⁶ еден новинар со скриен идентитет се инволвирал во здружение на педофили за да сними документарен филм за педофилијата во Данска. Бил издаден судски налог, кој ја присилил компанијата-жалител да ги предаде неемитуваните снимки и белешки на новинарот за да дојде до доказ за случај на сериозна злоупотреба на дете. Бидејќи најголемиот број учесници во програмата ниту му асистирале на печатот знаејќи, ниту дале согласност да бидат снимени, тие не се сметаа за извори на новинарски информации во класична смисла на зборот. Според резонирањето на судот, на компанијата - жалител не и било наредено да го открие својот новинарски извор, туку да предаде дел од истражувачкиот материјал. Двете ситуации се разликувале по тоа што првата ситуација се однесувала за слобода на изразување и на новинарот и на учесниците, додека втората се однесувала само на слободата на изразување на новинарот. Во втората ситуација кога снимените лица не биле свесни за она што се случува, доктрината на застрашувачкиот ефект не можела да се примени. Со тоа налогот станал поверојатен како пропорционално мешање со слободата на изразување, која е оправдана поради спречување на криминал, особено кога тој вклучува повреда на право од Конвенцијата (како членот 3) како што било случај овде. Ваквата мерка, сепак, е различна од една поинтрузивна мерка во вид на претрес. Врз основа на фактите, судот бил убеден во пропорционалноста на судскиот налог.

Како подрастична мерка е случајот²⁷ Roemen and Schmit v Luksemburg 2003-IV paras 57 and 59,

каде е констатирана повреда на членот 8.²⁸ По објавување на новинарски текст кој се однесувал на даночна измама од страна на владин министер, домот и работното место на новинарот биле претресени од страна на полицијата. Претресите не биле изведени поради потрага по докази за некакво дело сторено од новинарот, туку поради идентификување на

24 Goodvin v UK 1996-11; ECHR 123GC

25 Katamadze v Georgia No 69857/01 hudoc (2006) DA

26 Nordisk Film & TV A/S v Denmark No 40485/02 hudoc (2005) DA

27 Roemen and Schmit v Luksemburg 2003-IV paras 57 and 59

28 Европска конвенција за заштита на човековите права

името на службените лица кои наводно ја прекршиле професионалната тајна. Понатаму, домот и работното место на жалителот биле претресени ненајавено и од истражителите кои имале налози за претрес кои авторизираат екстензивни истраги. Ова довело до откривање на несоодветно мешање непоткрепено со задоволувачки причини, односно до повреда на членот 10.²⁹ Истата ригорозна контрола била применета и во случајот *Ernest v Belgium*³⁰. Од овие случаи може да се извлече заклучок дека кога информацијата, која е објавена од новинар, се однесува на прашања од сериозен јавен интерес, на властите им се наметнува тежок товар за докажување на преовладувачката природа на спротивниот јавен интерес.

Емитирање на верски и политички рекламни пораки³¹

За разлика од комерцијалното и професионално рекламирање примарно дизајнирано поради финансиска заработка и промотивни цели, многу земји забрануваат емитирање на религиозни и политички рекламни пораки³², што е дејност со суштински непрофитна природа. Причината за тоа, главно, лежи во гарантирање на неутралноста и правичноста на сите верски и политички групи, без оглед на нивните финансиски ресурси. Сепак, ова наметнува сериозно прашање, па дури и морална дилема³³. До кој степен може државната регулаторна моќ да се меша во верското и политичко рекламирање преку механизмот на филтрирање низ призма на содржината на програмите без, притоа, да ризикува да западне во арбитрарност?

Meiry VgT Verein gegen Tierfabriken v Switzerland и *Murphy v Ireland* може да се направи корисна споредба. Првиот се однесува на одбивање на политичка реклама на телевизија, додека вториот вклучува забрана за религиозна рекламна порака на радио. Во *VgT Verein gegen Tierfabriken*³⁴ жалител е едно здружение за заштита на животните, кое барало емитирање на порака која фрла критичка светлина врз начините на одгледување на свињите во комерцијалните индустрии. Барањето на жалителот било одбиено поради неговата наводна политичка природа, што било забрането со швајцарскиот Закон за радио и телевизија. Судот не го примил аргументот дека поради нејзиниот непосреден импакт, маркетингот во аудиовизуелни медиуми мора да биде неутрален и ослободен од политички карактер. Тој сметал дека забраната за политичко рекламирање во аудиовизуелните

²⁹ Европска конвенција за заштита на човековите права

³⁰ Европска конвенција за заштита на човековите права

³¹ Право на европска конвенција за човекови права; Харис, О Бојл и Варбрик стр. 470

³² За поранешната судска практика, види *X and Association Z v UK* No 4515/70, 38 CD 86 (1971)

³³ Рекламирањето за подигање на јавната свест за масовни повреди на човековите права може да биде забрането поради политички причини, што не е случај со агресивната промоција на комерцијални проекти (*R v Radio Authority, ex p Bull* (1998) QB 294; *Lewis* (2005) EHRLR 290, at 290-1.)

³⁴ 2001-VI; 34 EHRR 159 paras 70,74-5 (едногласно утврдена повреда на членот 10)

медиуми, но не и во другите медиуми, како печатот, била дискриминациска и неподдржана ниту со релевантни ниту со задоволувачки причини. Освен тоа, политичката природа на рекламата која се занимава со прашање од јавен интерес била таква што барала постоење на строга анализа³⁵.

Скрупулозната оценка направена во *VgT Verein gegen Tierfabriken* претставува контраст во поглед на случајот *Murphy v Ireland*³⁶, кој го адресирал прашањето на религиозен маркетинг. Таму, еден пастор барал од независна, локална и комерцијална радиостаница да емитува рекламна порака за видеопрезентација за време на велигденската недела, а која требала да даде докази за воскреснувањето на Христос. Независната комисија за радио и телевизија го запрела емитувањето во согласност со законската забрана за емитување на религиозни и политички рекламни пораки. Судот не открил повреда на членот 10. Објаснувањето поднесено од Судот за отстапувањето од храбрата и критичка оценка за националната одлука вклучило непостоење на европски консензус во врска со регулирањето на емитување на верски пораки. На емпириско ниво, сепак, не е јасно дали општите европски стандарди за религиозно рекламирање биле непроверливи.

Во случајот на *Murphy* Судот бил на тешка мака да го оддели овој од случајот на *VgT Verein gegen Tierfabriken*. Тој тврдел дека иако првиот случај инволвирал религиозно изразување³⁷ и недефинирана идеја за почитување на верските чувства на другите, вториот се однесувал на политичко изразување и на прашање од јавен интерес³⁸. Аргументот дека ограничувањата поврзани со содржината преку механизам на филтрирање на религиозното рекламирање врз основа на анализа од случај до случај лежи во ризикот од арбитрарност и доста е убедлив³⁹. Сепак, во конкретните околности на случајот *Murphy*, содржината на пораката била суштествена најава за видеопроектија, која била безопасна и ненавредлива. Во таа светлина, пристапот на Судот се чини премногу категоричен, за разлика од случајот *VgT Verein gegen Tierfabriken* кој открива еден посуптилен пристап. Судот внимателно утврдил дали секоја од легитимните цели кои, генерално, би оправдале забрана за политичко рекламирање би била одбранлива во специфичните околности на случајот. Од националните власти било побарано да поднесат конкретни оправдувања за забраната за политичко рекламирање. Самото повикување на општи и рутински основи кои се однесуваат на потребата од неутралност и независност на медиумите било недоволно⁴⁰. Во случајот *Murphy*, Судот ја признал загриженоста на тужената држава во однос на потенцијалниот импакт на оспорената религиозна рекламна порака, нагласувајќи

35 Id, para 70

36 2003-IX; 38 EHRR 212 paras 67 and 81

37 Id, paras 71 and 73

38 Id, para 68

39 Id, paras 76-7

40 *VgT Verein gegen Tierfabriken v Switzerland* 2001-VI; 34 EHRR 159 para 75

дека аудиовизуелните медиуми би можеле да имаат понепосреден и первазивен ефект врз пасивните приматели⁴¹. Сепак, во случајот VgT Verein gegen Tierfabriken, таквиот аудиовизуелен импакт, иако бил нагласен од Швајцарија, бил отфрлен од Судот. Понатаму, во случајот Murphy, Судот зазема став дека дури и ограничена слобода за рекламирање би била од полза за доминантната религија отколку за помалите, така повредувајќи ги принципите на неутралност и еднаква партиципација на сите вери⁴². Ако пристапот на Судот од случајот Murphy треба да се одржи, би можело да се постави прашањето - дали сличното резонирање за еднакви можности би можело да биде применето на политичкото рекламирање истражено во случајот VgT Verein gegen Tierfabriken.

Легитимни цели

Вториот став на членот 10 наведува девет легитимни цели за кои може да се оправда ограничување на слободата на изразување. Тоа се: а) заштита на националната безбедност; б) заштита на територијалниот интегритет; в) заштита на јавниот поредок; г) превенција на нереди и криминал; д) заштита на здравјето⁴³; е) заштита на моралот; ж) заштита на репутацијата или правата на други; з) спречување на откривање доверливи информации; и з) зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството. Меѓу нив, следните цели заслужуваат подетална анализа: заштита на националната безбедност; заштита на моралот; заштита на репутацијата или правата на други; и зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството. Како што беше кажано погоре, во поглед на издавањето на дозволи за емитување, Судот ја призна можноста од други конкретни легитимни цели во однос на третата реченица од првиот став.⁴⁴

Зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството

Според членот 6 став 1, Конвенцијата експлицитно им дозволува на судовите да водат кривична постапка без присуство на јавност (in camera), односно со исклучување на новинарите или публиката, воопшто. Таквото исклучување има за цел заштита на приватните права на сторителите – малолетници, спречување на нереди или криминал, зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството или за заштита на правата на други. Интересот на медиумите за известување за кривични постапки може да биде превагнат со комбинација на овие јавни цели, кои можат

⁴¹ Murphy v Ireland 2003-IX; 38 EHRR 212 para 74

⁴² Id, para 78

⁴³ Stambuk v Germany hudoc (2002); 37 EHRR ara 30; Verites Sante Pratique Sarl v France No 74766/01 hudoc (2005) DA; Colman v UK A 258-D (1993); 18 EHRR 119 Com Rep и J v Germany No 21554/93 hudoc (1994) Com Rep.

⁴⁴ Informationsverein Lentia v Austria A 276 (1993); 17 EHRR 93 para 32

да се подведат во легитимната цел за „зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството во смисла на членот 10“. Судот може да нареди исклучување на јавноста од кривичната постапка која е во тек и кои вклучуваат високосензитивни прашања, кои ако се откријат пред јавноста, можат да ја загрозат сигурноста на трети страни, вклучувајќи и членови на семејството на оние инволвирани во организираниот криминал. Необјавувањето на причините од страна на Судот, кој наредил исклучување на јавноста од тековна кривична постапка, е оценето како компатибилно со членот 10, кога повисок судија на тој суд понудил да ги изнесе причините во доверба пред претседавачот на Здружението на новинарите⁴⁵. Покана за сведок издадена за новинар или медиумска компанија за да достави докази во кривичната постапка припаѓа на вообичаена граѓанска должност во демократијата, а може да се брани и како мерка за „зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството“. Во случајот *BBC v UK*,⁴⁶ поканета за сведочење барала од BBC да открие снимки од протести поради потребите на кривичната постапка. За разлика од случајот *Goodwin*, каде налогот за откривање на информација за настани кои се случиле во доверливост, овој случај се однесува на информација за настани кои се случиле во јавност, така што не се појави проблем на доверливост. BBC ја оспори обврската за откривање без да се добие информација за прашањата од кривичната постапка. Овој аргумент беше отфрлен од Комисијата, која сметаше дека сведоците често даваат докази без да го оценат импактот на нивниот доказ, и дека импактот е прашање за кое одлучува национален суд.

Во поглед на пренесување на судска постапка преку медиумите, постои ризик дека субјективноста на новинарите во филтрирањето и уредувањето на информацијата може да го компромитира правичното администрирање на правдата. Во *P4 Radio Helge Norge ASA v Norway*⁴⁷, Судот призна дека правната презумпција против пренесувањето во живо на судските сослушувања на радио била конзистентна со членот 10. Навистина, во европските национални правни системи не постои „заедничка почва“ за да се поддржи аргументот дека аудиовизуелното пренесување е витално за пренесување на информациите за кривичната постапка. Се зема предвид и фактот дека некои национални власти дозволуваат постапката да се води јавно, па дури и да се прават аранжмани за пренос во живо „со слика и тон“ во холот за потребите на медиумите, доколку некој случај привлече голем медиумски интерес.

45 *Atkinson, Crook and The Independent v UK* No 13366/87, 67 DR 244 1990.

46 No 25798/94 hudoc (1996) DA.

47 No 766682/01 hudoc (2003) DA.

Должности и одговорности на новинари

Во поглед на новинарите, Судот конзистентно ги нагласува нивните „должности и обврски“ да дејствуваат во добра намера поради обезбедување на точни и веродостојни информации во согласност со новинарската етика⁴⁸. Концептот на „должности и обврски“ на новинарите е тесно поврзан со барањето тие да „дејствуваат во добра намера поради обезбедување на точни и веродостојни информации во согласност со новинарската етика“.⁴⁹ Покрај прашањето за точноста, што е полесно да се утврди емпириски во случај на цитирање од оригинален извор, веројатно, поинтригантното е прашањето за степенот во кој печатот разумно може да ги смета своите извори за доверливи⁵⁰. Неизбежни остануваат прашањата во врска со степенот на прецизност или доверливост кој може да се очекува од новинарите кои наведуваат или цитираат информација од друг извор. Во анализата на случајот *Bladet Tromsø and Stensaas*, преферираниот курс на Судот е да усвои сопствени автономни и генерални насоки по прашањето, наместо тоа да го остави на националната судска дискреција. Концептот на „должности и обврски“ на печатот често се употребува поради засилување на тврдењето дека мерките со кои се повредува слободата на печатот се неопходни за заштита на честа и репутацијата на индивидуални лица или на нивното право на приватен и семеен живот⁵¹. Како што ќе се анализира во контекст на клеветата, во однос на непочитувањето на честа и репутацијата на поединци предизвикано од наводно клеветнички изјави, Судот скрупулозно ја оценува природата, степенот и ефектот на таквите изјави.

Судот нагласи дека говорот на новинарите не треба да е потчинет на барањето дека тие треба систематски и формално да се дистанцираат од содржината на цитатот која може да навреди, провоцира или да наштети на нечија репутација. Таквото ригорозно барање јасно би било спротивно на принципот кој обезбедува најширока можна заштита за печатот и новинарското изразување⁵². Случајот *Verlagsgruppe News GmbH v Austria*⁵³ искрсна поради казна изречена на магазин. Во отворено писмо еден уметник ги критикувал политичарите од Австриската партија на слободата, опишувајќи ги како „нечесни“. Новинската агенција, која е жалител во овој случај, го навела ова писмо известувајќи за постапката за клевета која Австриската партија на слободата ја повела против уметникот. Судот оценил дека едноставното повторување на контроверзните зборови, заедно со остри критички коментари, не претставувале доволна основа за казнување на магазинот; барањето применето од австриските судови

48 *Bladet Tromsø and Stensaas v Norway* 1999-111; 29 EHRR 125 para 65

49 *Goodwin v UK* 1996-11; 22 EHRR 123 para 39 GC и *Fressoz and Roire* 1991-I; 31 EHRR 28 para 54.

50 *McVicar v UK* 2002-III; 35 EHRR 566 para 84.

51 *Von Hannover v Germany* 2004-VI; 43 EHRR 1 para 63

52 *Thoma v Luxembourg* 2001-II; 36 EHRR 359 paras 58-63

53 *Hudoc* (2006) para 33.

новинарите систематски и формално да се дистанцираат од содржината на цитираниот текст, кој може да е навредлив, се сметало за премногу формалистичко за да биде пропорционално.

Проблематично прашање во овој контекст е степенот во кој од печатот се бара, според новинарската етика и внимателност, да изведува независно истражување за да ги верификува точноста и доверливоста на информацијата која ја објавува. Од посебно значење во овој контекст да се споредат случаите *Bladet Tromsø and Stensaas v Norway*⁵⁴ и *Standard Verlagsgesellschaft mbH v Austria (No 2)*⁵⁵. Во првиот случај проблемот бил поврзан со објавување на извештај на инспектор назначен од министер во однос на ловот на фоки во статии во локален весник, во кој биле потенцирани актите на суровост спрема фоките кои ги извршуваат ловците и наводен напад врз инспекторот од страна на екипажот. Извештајот на инспекторот содржел обвиненија кон членовите на екипажот на брод за лов на фоки, без да ги идентификува имињата на оние кои, наводно, биле инволвирани во актите на суровост. Министерството за рибарство издало налог, времено изземајќи го извештајот од откривање пред јавноста за да им даде на ловците можност да одговорат на обвиненијата. Независната анкетна комисија, воспоставена за да го истражи проблемот, открила дека трите сериозни обвиненија опишани погоре, не биле докажани. Исто така, се покажа и дека некои членови од екипажот не биле на бродот. Норвешките судови оцениле дека пренесувањето на експертскиот извештај било штетно за репутацијата и честа на екипажот на бродот и ја осудила новинската агенција и нејзиниот уредник за клеветата. Прашањето било дали од весникот барале да преземе независна истрага за да ја утврди фактичката основа за обвиненијата од инспекторскиот извештај, или дали постоела некоја посебна основа за негово изземање од верификацијата на изјавите во врска со фактите, а кои биле навредливи за приватни лица. Норвешките судови утврдиле дека неутврдувањето на вистинитоста на обвиненијата претставувало непочитување на новинарската етика од страна на жалителите.

Големиот судски совет сметал дека обвиненијата во врска со дерењето на фоки на живо и за напад на ловците врз инспекторот биле сериозни. Сепак, тој го ублажил нивниот навредлив ефект, забележувајќи дека тие можеле да бидат разбрани од читателите како претерана презентација. Според мислењето на мнозинството, одлуката на жалителите да не ги објават имињата на обвинетите за суровост го отстранила дефаматорскиот ефект. Парадоксално, некои членови на бродскиот екипаж, кои не биле на бродот во критичниот момент тврделе дека нивната репутација била повредена, затоа што статиите го споменале името на бродот, така што вината паднала на сите членови од екипажот. Во однос на доверливоста

54 1999-III; 29 EHRR 125 para 68.

55 Hudoc (2007)

на оспорениот извештај, Големиот судски совет го оценил како службен извештај, со експерт назначен од Министерството за рибарство. Тој оценил дека, во светлина на функцијата на куче - чувар, печатот, вообичаено, имал овластување да се потпира на содржината на службени извештаи без потреба да се вклучи во независно истражување.

Тројцата судии со издвоено мислење⁵⁶ нагласиле дека мнозинството во Големиот судски совет не ја зело доволно предвид репутацијата на приватните лица. Со оглед на огромниот интерес за слободата на печатот во демократијата, било суштествено како општ принцип, печатот да биде ослободен од преземање на детални истраги во однос на официјален извор на информации. Сепак, дискутабилно е дали овој генерален принцип може да биде применет на сите ситуации во кои репутацијата на приватни лица е доведена во прашање и кога, како во овој случај, еден весник репродуцирал содржини на јавно достапни извештаи наспроти министерската наредба за забрана на нивно јавно откривање. Големиот судски совет сметал дека жалителите биле изземени од верификацијата на точноста или прецизноста на пренесените факти, не наоѓајќи задоволителна основа за оправдување на мешањето. За разлика од ова, тројцата судии со издвоено мислење зазеле позиција дека мнозинството го минимизирало фактот што по министерската наредба за неоткривање, весникот свесно презел ризик од објавување на статии без да ја провери вистинитоста на оспорените тврдења.

Во случајот Standard Verlagsgesellschaft mbH (No 2)⁵⁷, компанијата - жалител, која била сопственик на дневниот весник Der Standard, објавила статија која му припишала прекршување на управни акти од страна на Јорг Хаидер, кој служел во регионалната влада. Австриските судови откриле дека оспорените изјави не одговарале на фактите и биле дефаматорни. Според нив, компанијата - жалител искористила експертско мислење на едностран начин. Статијата цитирала експертско мислење како извештај дека Хаидер намерно ја измамил регионалната влада иако експертското мислење не содржело такви обвиненија.

Компанијата - жалител тврдела дека се потпрела на соопштение за јавност на Социјалистичката партија, која коректно го сумирала експертското мислење. Австриските судови наложиле одземање на релевантните броеви на весникот Der Standard, објавување на пресудата и отповикување на невистинитите изјави.

Во својата пресуда за случајот, во однос на „должности и обврски“ на новинарите, Стразбуршкиот суд оценил дека: *еден медиум ѝ пред да биде ослободен од вообичаената обврска за верификација на фактичките изјави кои се дефаматорни за индивидуи ѝ ѝ треба да*

⁵⁶ Заедничко издвоено мислење на судиите Палм, Фурман и Бака

⁵⁷ Hudoc (2007)

да ѝ остојат ѝ посебни основи за ѝ оа. Дали ѝ остојат ѝ такви основи особено зависи од ѝ природата и сѝејеноѝ на дефамација за која сѝанува збор и од сѝејеноѝ во кој медиумоѝ може разумно да ѝи оцени своите извори како доверливи во ѝ оѓлед на обвиненијата...⁵⁸

Врз основа на фактите од овој случај, Судот оценил дека наводите во статијата биле лажни по однос на фактите и претставувале сериозни обвиненија со дефаматорна природа, што оди подалеку од претерувања или провокации. Судот направил разлика меѓу овој и случајот *Bladet Tromso and Stensaas v Norway*. Изјавите на политичките противници на Хаидер не биле споредливи со извештаите подготвени од експерт назначен од Владата во вториот случај. Новинарската непосветеност се состоела од неуспехот да се идентификува соопштение за јавност како извор на цитатот и да се верификува вистинитоста на информација во експертското мислење, иако тоа било можно. Со тесно мнозинство од 4 гласа наспроти 3, Судот не најде повреда на членот 10. Тројцата судии со издвоено мислење го нагласиле овластувањето на новинарите да се потпрат на соопштение за јавност како на витален извор на информации за медиумите⁵⁹. Недоволното разбирање на експертското мислење од страна на жалителот можело да се исправи со објавување на контраизјава по барање на Хаидер. Поради виталното значење на новинарската слобода, од суштинско значење било таква помалку тешка алтернатива да се побара пред непосредното посегнување по граѓанската постапка против новинарите.

Во случајот *Radio France v France*⁶⁰, обврските на новинарите да обезбедуваат „точни и веродостојни информации“ се дополнително појаснети. Повторно, главното прашање било - Дали границите на претерување или провокација биле пречекорени во пренесување на информација која потекнува од друг извор. Неделникот *Le Point* објавил статија во која се тврдело дека Мишел Јуно, поранешниот заменик-градоначалник на Советот на Градот Париз, го надгледувал сочувувањето на редот во текот на Втората светска војна во еден град во кој илјадници Евреи биле интернирани пред нивната депортација во Аушвиц. Новинар на радиостаницата *France Info* известил дека, според неделникот *Le Point* кој го споменал транспорт на Евреите „под одговорност на Јуно“, *France Info* во својата емисија отишла до таму, тврдејќи дека господин Јуно „признава дека тој го организирал почетокот на транспортот на лицата депортирани во Дранси“.⁶¹ Судот утврдил дека таквата измена на зборовите и конотациите не можела да се оправда со повикување на „доза на претерување“ или со „провокација“, затоа што претставувала ширење на лажни информации. Едногласно донесувајќи ја одлуката за непостоење на повреда на членот 10, Судот заклучил дека во светлината на екстремно тешки обвиненија,

58 Id, para 28; *Pedersen and Baadgaard v Denmark* 2004-XI; 42 EHRR 486 para 78

59 Заедничко издвоено мислење на судиите Розакис, Вајик и Спиелман

60 2004-II; 40 EHRR 706 para 37

61 Id, para 38.

формата во која била емитувана информацијата и непосредниот и силен аудиовизуелен импакт, новинарите требале да дејствуваат со најголема грижа и посебна умереност.

5. ЗАКЛУЧОК

И во националното и во европското законодавство, како и практиката индицираат на суштината на медиумите и подигање на свеста на народот, со анулирање на сите појавни облици на дискриминација и вознемирување како негова поткатегорија. Така што, како што медиумите можат да извршат дискриминација, така истите имаат и голема улога во сузбивањето на оваа појава. Односно, старата изрека: „Подобро е да се спречи отколку да се лечи“. Ова го говорам во поглед на превентивно емитување на едукативни програми, како што беа наведени и неколку примери од земји во Европа, односно начинот на кој креативно влијаат против дискриминацијата, подигање на јавната свест, како и креирање на свесноста за несвесните дејства кои доведуваат и до кривични постапки поврзани со дискриминациски основи.

6. РЕФЕРЕНЦИ/ КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Кривичен законик на Република Македонија
2. <http://a1on.mk/wordpress/archives/649717>
3. <http://a1on.mk/wordpress/archives/649717>
4. <http://www.coalition.org.mk/images//komplet.pdf>.
5. <http://www.vicoteka.mk/vicovi/rasistichki/>
6. <http://novatv.mk/i-zborot-cigani-nekogash-ima-pozitivno-znachenje/>
7. <http://narodenglas.com>
8. <http://govornaomraza.mk/reports/view/223>
9. <http://www.brif.mk/>
10. <http://www.topix.com/mk/bitola>
11. <http://govornaomraza.mk/reports/view/209>
12. <http://www.zivamegjumrtvite.com/od-kurvi-se-zalite-a-po-kurvi-trcate/>
13. Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on „hate speech“

14. Медиуми, дискриминација и маргинализирани групи, Коалиција за сексуални и за здравствени права на маргинализираните заедници, Скопје. 2009 МЕДИУМИТЕ И ДИСКРИМИНАЦИЈАТА стр.38
15. 7 Secretary -General Says Work For Peace Must Engage Everyone, New York, 26 march 2001, <http://www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2001/sgsm7750.html>.
16. Pedersen and Baadgaard v Denmark 2004-XI; 42 EHRR 486 para 78
17. Заедничко издвоено мислење на судиите Розакис, Вајќи и Спиелман.
18. 2004-II; 40 EHRR 706 para 37
19. Заедничко издвоено мислење на судиите Палм, Фурман и Бака.
20. 1999-III; 29 EHRR 125 para 68.
21. No 766682/01 hudoc (2003) DA.
22. Bladet Tromso and Stensaas v Norway 1999-111; 29 EHRR 125 para 65
23. Goodwin v UK 1996-11; 22 EHRR 123 para 39 GC и Fressoz and Roire 1991-I; 31 EHRR 28 para 54.
24. McVicar v UK 2002-III; 35 EHRR 566 para 84.
25. Von Hannover v Germany 2004-VI; 43 EHRR 1 para 63
26. Thoma v Luxembourg 2001-II; 36 EHRR 359 paras 58-63
27. Stambuk v Germany hudoc (2002); 37 EHRR ara 30; Verites Sante Pratique Sarl v France No 74766/01 hudoc (2005) DA; Colman v UK A 258-D (1993); 18 EHRR 119 Com Rep и J v Germany No 21554/93 hudoc (1994) Com Rep.
28. Informationsverein Lentia v Austria A 276 (1993); 17 EHRR 93 para 32
29. Atkinson, Crook and The Independent v UK No 13366/87, 67 DR 244 1990.
30. Европска конвенција за заштита на човековите права
31. Ernest v Belgium Hudoc (2003); 37 EHRR 724
32. Право на Европската конвенција за човекови права; Харис, О Бојл и Варбрик
33. <http://www.ams.gov.mk/en/main-page/20-odnosi-so-javnosta/soopstenija/344-mehanizmi-protiv-govor-omraza-internet>
34. <http://www.radiomof.mk/>
35. <http://a1on.mk/wordpress/archives/188543>

36. Katamadze v Georgia No 69857/01 hudoc (2006) DA
37. Nordisk Film & TV A/S v Denmark No 40485/02 hudoc (2005) DA
38. Roemen and Schmit v Luksemburg 2003-IV paras 57 and 59
39. <http://www.multikulti.org.pl>
40. www.seemescotland.org
41. Европска конвенција за заштита на човековите права



Меѓународен ден на толеранцијата,
МАНУ,

16 ноември 2016

11.

МУЛТИ-
КУЛТУРАЛИЗМОТ И
ТОЛЕРАНЦИЈАТА ВО
РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА

професор д-р Рубин Земон

Мултикултурализмот е повеќедимензионално и повеќедисциплинарно движење кое се појави во 90-тите години на минатиот век, како критика на „меинстрим“ политичките филозофии и општествените науки. Во 70-тите години на XX век, мултикултурализмот повеќе се појавуваше како „спојувачка карика“ во креирањето на политики во управувањето со етничкиот, јазичниот или културниот диверзитет во рамките на националните културни развојни стратегии во Канада и Австралија. Застапниците на мултикултурализмот тврдат дека современите општества се карактеризираат со културниот плурализам и дека овој важен факт, всушност, одамна е игнориран или дури и негиран во редовните дебати¹. Постојат многу различни форми на културниот плурализам и затоа терминот „мултикултурализам“ има различни значења во различни контексти. На пример, на дебатите во Европа веќе долго време доминира прашањето на работниците мигранти², на дебатите во Канада се наметнува заканата од сепаратизам на Квебек³, а на дебатите во Соединетите Американски Држави од страна на историјата на ропството и позицијата на Афроамериканците⁴.

Терминот мултикултурализам се јавува во литературата со три сосема различни денотации: **прво**, како фактички опис на состојбата/реалноста што понекогаш се опишува како „културен плурализам“; **второ**, како нормативен рецепт за организација на општеството – кое понекогаш се опишува како „политика на разликата“, „идентитет во политиката“, или „политиката на признавање“; и **трето**, како главен термин за различните владини политики, вклучувајќи ги и прашањето на употребата на јазикот на интеграција во општеството, подржување на културни фестивали и центри на заедниците, итн.⁵

1 Tony Fitzpatrick, Nick Manning, Gill Pascall, James Midgely & Huck-ju Kwon (eds.), *International Encyclopedia in Social Policy, Multiculturalism*, Routledge, 2006

2 При крајот на 2010 и почетокот на 2011 година, повеќе западноевропски државници како германскиот канцелар Ангела Меркел (<http://www.guardian.co.uk/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed>), францускиот премиер Николас Саркози (<http://www.cbn.com/cbnnews/world/2011/February/Frances-Sarkozy-Multiculturalism-Has-Failed/>), како и британскиот премиер Дејвид Камерон (<http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-12371994>), јавно истапија со ставови дека мултикултуралистичкиот модел или концепт „е мртов“, „промашен“ или „погрешен“. Притоа, овие државници акцент ставаат на тоа дека муслиманските имигранти во нивните земји не сакале да се интегрираат во нивните општества и дека не го прифаќале идентитетот на нацијата во којашто мигрирале?! Треба да се потенцира дека истите ниту збор не споменаа за автохтоните малцинства или заедници, за кои, исто така, треба да се однесува мултикултуралистичкиот модел, како што се лужичките Срби, Фризите, Данците, Полјаците и други во Германија, потоа Бретонците, Галите, Корзиканците, Баските и други во Франција, или Ирците, Шкототите, Велшаните, Келтите и други во Велика Британија!

3 Повеќе за научните дискусии во Канада можете да видите на : Stein, Janice Gross (ed.) *Uneasy partners: multiculturalism and rights in Canada*, Wilfred Laurier University Press, 2007, <http://books.google.ca/books?id=X4HPCB2IWPMC&pg=PP1&dq=Multiculturalism%20in%20Canada&pg=PP1#v=onepage&q&f=true> . Wayland Sarah, *Immigration, Multiculturalism and National Identity in Canada*, International Journal on Group Rights 5: 33-58, Kluwer Academic Publishers, Printed in Nederland, 1997 (http://www.geography.ryerson.ca/jmaurer/030_108art/030Multiculturalism.pdf)

4 Гатман Ејми, *Мултикултурализам- огледи за политиката на признавање*, Евро-Балкан прес, Скопје, 2004, 3-23.

5 Чарлс Тејлор, *Политика на признавање*, во: *Мултикултурализам- огледи за политиката на признавање*, Евро-Балкан прес, Скопје, 2004, 25-69); Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship: A liberal Theory of Minority Rights*, Oxford: Oxford University Press, 1995.

Мултикултурализмот во своето дескриптивно значење, генерално, е прифатен. Општествата секогаш содржат луѓе од различни верски убедувања, етничка припадност, различни начини на живот и концепции на разбирањето на животот. Но, прифаќањето на диверзитетот на општеството не значи дека државите нужно се посветени кон нормативните барања на мултикултурализмот, кој се фокусира на почитување на културните разлики наместо стигматизирање, и вклучување наместо исклучување од јавниот живот, на оваа разновидност на перспективи. Мултикултуралистите тврдат дека државната политика различно влијае на членовите на различните културни групи, а со тоа и дека политичката филозофија треба да се преиспита⁶.

Потпирајќи се на ставовите на Кимлицка, во коавторство со Магда Опалски, Томислав Жигманов го одреди мултикултурализмот како: „свкупност на напорите на државните или политичките власти на планот на признавање на идентитетите на етнонационалните групи во сферите на јавноста, како и за различните активности за приспособување на постојните културни разлики во дадено општество“.⁷

Во дискурсот за либерал-демократијата и мултикултурализмот, во јавниот простор се судрија две политики: „политиката на еднакви граѓански права“ и „политиката на разликите“. Додека политиката на достоинство настојува да промовира недискриминација на начин што е „слепа за разликите“, политиката на разликите ја редуцира недискриминацијата и бара издиференциран третман врз основа на индивидуални и културни особености. Во таков судир помеѓу двете политики кога едните настојуваат да ја сочуваат културната особеност, а другите да промовираат интереси на индивидуата, неутралноста не е возможна.⁸ Според Чарлс Тејлор, непризнавањето и неточното признавање можат да нанесат штета преку различни манифестации на потчинување и да го затворат поединецот или групата во лажна, избличена и редуцирана форма на постоење. Пример за тоа Тејлор прави со Афроамериканците на кои белото општество со генерации им проектирало понижувачка слика за нив самите така што страдањето од самопотценување станало едно од најсилните средства за нивно потчинување. Важноста на признавањето е универзално прифатена на двете рамништа – интимното и општественото рамниште. Сфаќањето дека идентитетите се обликуваат преку отворен дијалог, а не според

6 Will Kymlicka, Etnički odnosi i zapadna politička teorija, во: Habitus broj 0, Novi Sad, 1999 (<http://www.cceol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=f1193de4-2fc8-4f3b-8225-5aaf07b151fa&articleId=f83eab4e-2e7d-4455-9800-4bda96cf6202>); Don C. Locke, A Model of Multicultural understanding, Increasing multicultural understanding, A Compressive model, Second edition, Sage Publications, London, New Delhi, 1998

7 Тодоровиќ Д., Друштвена удаљеност од Рома (Етничко-религијски оквир), Ниш и Нови Сад, Stylos, 2007, стр. 42.

8 Т. Чарлс., Мултикултурализам: Погледи за политиката на признавање / Чарлс Тејлор, К. Ентони Апаја, Јирген Хабермас, Стивен К. Рокфелер, Мајкл Волзер, Сузан Вулф, Евро-Балкан прес, 2004, стр. 25-48.

претходно утврдени општествени сценарија, на политиката ѝ донесе еднакво признавање на централно и видно место.

Според францускиот политички аналитичар Андреа Семприни, мултикултурализмот покренува три суштински прашања: 1) прашање за различноста, 2) прашање за малцинските права во однос на мнозинството, и 3) прашање за идентитетот и неговото признавање. Тој врши класификација на бројните пристапи кон мултикултурализмот во современите развиени земји, при што критериумите за поделба се особено комплексни зашто во нив се интегрирани, освен спомнатите три суштински прашања, и јавната и приватната сфера. Ако ја прифатиме перцепцијата за јавната сфера на Џон Рекс⁹, тогаш таа се однесува на единствената култура, заснована врз концептот за еднаквост меѓу индивидуите и го вклучува светот на законите, политиката, економијата, како и образованието кога тоа е резултат на селекција и кога вклучува содржини за стекнување вештини за живеење и граѓанска култура. Приватната сфера го овозможува диверзитетот меѓу групите во општеството и го вклучува образованието за етиката, примарната социјализација и религиските верувања од приватната област.

Мултикултурниот либерален модел на Вил Кимлицка означува институционално издвојување на културните заедници во рамките на една политичка заедница поради зачувување и заштита на нивниот посебен идентитет, и тој досега најдобро ги поднесува тестовите на секојдневието. Кимлицка го нуди либерално-демократскиот концепт на етнокултурна правда критикувајќи ги класичниот политички либерален модел и етнокултурната неутралност, пред сè, во политиката на Соединетите Американски Држави при справувањето со етнокултурната хетерогеност. Кимлицка се залага за заштитување на културите на заедниците, а не за заштитување на заедниците. Либерално-демократскиот модел на етнокултурна правда вклучува издвоен простор за малцинствата во услови на порамномерна поделба на јавниот простор во општеството, и е базиран на интеграција на малцинствата во доволно широка поставена социјетална култура. Социјеталната култура, како територијална концентрирана култура втемелена во заедничкиот јазик што се користи во широкиот спектар на социјетални институции, „им обезбедува на членовите на групата различни начини на живот во рамките на богати и различни активности, вклучувајќи го социјалниот, образовниот, религискиот, рекреативниот и економскиот живот, при што се опфаќа јавната и приватната сфера“.¹⁰

⁹ Rex J., The Boundaries of the Public Domain во Мултикултурализмот и родовата еднаквост, Институт „Евро Балкан“, академска 2008/2009, The concept of a multicultural society, стр.218.

¹⁰ Кимлицка, В., Мултикултурно граѓанство, Скопје: Институт за демократија, солидарност и цивилно општество, 2004, стр. 89

Македонија и мултикултурализмот

И покрај тоа што во изјавите на политичарите во Македонија, особено оние наменети за меѓународните фактори, доминира декларацијата дека Македонија е мултикултурна земја¹¹, многу работи поврзани со македонскиот мултикултурен модел остануваат нејасни, неразработени и нефункционални како дел на државната политика и стратегија¹². Неколкуте дебати, форуми, и дискусии за мултикултурализмот во невладиниот сектор¹³ и медиумите, освен што внесоа базични сознанија, но и конфузии за мултикултурализмот, не успеаја да предизвикаат посеопфатно третирање на целисходната примена на мултикултурализмот како општествен модел¹⁴. И покрај богатата традиција на Македонија на живеење во диверзитетно и толерантно општество, политичките и културните елити го прифаќаат мултикултурализмот како „нужно зло“, а не како почва за праведност и иднина на Македонија сред современите глобални и глобализациски текови¹⁵.

Во оваа прилика би сакал да се осврнам на прашањето на дескрипцијата и термилошко статусното определување на македонскиот диверзитет. И покрај тоа што во јавноста сè повеќе слушаме дека Македонија е мултикултурно општество, голем број на теоретичари не би се согласиле со таквата оценка. Според одредени критериуми, дефиниции и квалификации, покрај другите поделби, постои и една широко прифатена поделба на

11 Електронски весник „Македонска нација“ од 17 јуни 2009 година, текст под наслов „Профилот на претседателот Ѓорге Иванов“: „...За македонскиот модел на мултикултурна, мултиетничка и мултиконфесионална држава, Иванов вели дека се работи за систем кој овозможува интеграција на сите заедници во земјата, без да се врши нивна асимилација. Според д-р Иванов, притисокот кој се врши врз Македонија од страна на Грција, да се откаже од своето име и посегањата по нејзиниот идентитет, го нарушуваат македонскиот мултиетнички модел.“ Говор на претседателот на Владата на Република Македонија Никола Груевски во Парламентарното собрание на Советот на Европа во Стразбур, од 7 октомври 2010 година: „ Мирот, стабилноста и демократијата, се основа за постоење на добри меѓуетнички односи во духот на меѓусебното почитување и почитувањето на фундаменталните слободи и права. Тоа е суштинска основа за воспоставување на функционално мултиетничко и мултикултурно општество, што, пак, води кон општ напредок и развој на заедницата. Градењето мултикултурно општество, како едно од најкомплексните и најосетливите политички прашања, е предизвик на сите демократски општества. (<http://www.vlada.mk/?q=book/export/html/5958>). Исто така, во текст на официјалниот интернет портал на Владата на Република Македонија, под наслов „ Милошоски - Миликен: Македонија и Канада далеку географски, но блиску според општествените и демократските вредности“, меѓу другото се вели: „ Двете земји, како што потенцира Милошоски, споделуваат една основна заедничка вредност, односно тие се мултикултурни општества и се функционални демократии кои покажуваат дека мултикултурниот состав може да биде предност и богатство за една земја“. (<http://www.vlada.mk/?q=node/363>).

12 Неделен весник „Форум“ број 279 од 18.2.2011 година, „Македонија не гради мултикултурно општество-интервју со Рубин Земон, етнолог и професор по хуманистички науки“, стр. 50-52; весник „Нова Македонија“, Скопје, од 19.10.2010 година, текст под наслов: „Меркел призна: мултикултурализмот е мртов, ќе опстане само кај нас!“

13 И покрај тоа што многу невладини организации во Македонија, сакаат да се занимаваат со мултикултурализмот, а во суштина се занимаваат само со промоција на различностите, последните 2 години во невладиниот сектор се појави Мрежата за мултикултурно општество, која во вистинска смисла се грижи за развој на мултикултурализмот и мултикултурното општество. Нивните активности можат да се следат на <http://www.facebook.com/group.php?gid=108848572480645>. Види и сл. 1, 2, и 3.

14 Весник „Нова Македонија“, Скопје од 16.2.2011 година, текст под наслов „Живееме еден покрај друг, а не еден со друг“.

15 За македонскиот мултикултурализам досега имаме скромна научна литература, една докторска дисертација на Петар Атанасов (Петар Атанасов, Мултикултурализмот како теорија, политика и практика, Евро Балкан прес, 2003), еден зборник на трудови под наслов „Мултикултурализмот во Македонија: модел во настанување“ во издание на Фондацијата Институт отворено општество - Македонија од 2005 година, и неколку научни статии во повеќе зборници во Македонија и странство.

антрополозите и социолозите, на плурални и мултикултурни општества. Имено, плуралните општества, во суштина, се диверзитетни (разнолики), но различните групи меѓу себе многу малку имаат интеракција, а заеднички точки на контакт имаат во пазарот (економијата) и заедничкото законодавство. Мултикултурните општества, се спротивност на првите, односно интеракцијата помеѓу различните групи во општеството е прилично развиена и не се состои само во заедничкиот пазар (економија) и законодавство¹⁶. Во една ваква замислена поделба, тешко е да се определи местото на македонското диверзитетно општество, дали е плурално или мултикултурно, но и академските дискурси на оваа тема се прилично скудни.

Во последно време, особено по конфликтот во 2001 година, од интелектуалната и другата јавност сè повеќе се слушаат ставови, дека Македонија под пластот на мултикултурализмот се развива во биетничко, бикултурно и биполарно општество¹⁷.

Од друга страна, во јавноста, во политичките, академските и другите кругови провејува теоретската заостанатост и термилошка конфузност во користењето на термините мултикултура, мултикултурализам, мултиетничност, мултиконфесионалност итн., па има и нон-сенс кога се користи дури и поимот мултинационалност! Главно, слабо се знае разликата помеѓу поимите мултикултура, мултикултурно општество и мултикултурализам, а во практиката и најчесто се користи и синтагмата „мулти-култи“, кога сака да се опише некој настан во кој треба да се застапени различни етнички заедници. Перцепцијата на поимот „мулти-култи“ секогаш се прима како различност на етничките заедници во Македонија, притоа, без да се даде значење на културите на другите групи или заедници кои и не мора да бидат етнички. Во ваквата замисленост на „мулти-култи“, етнорелигиозната заедница на Торбешите во Македонија се исклучува, бидејќи не можат да добијат општествено и државно-статистичко признавање¹⁸. Според мултикултуралистичките теории,

¹⁶ John Rex, The concept of a multicultural society, во The Ethnicity reader- Nationalism, Multiculturalism and Migration, Polity Press, 1997.

¹⁷ Весник „Време“ од 19.11.2004 година, текст под наслов „Мултикултурализмот е прекрасна идеја ама само на хартија“. Весник „Дневник“ од 18.3.2006 година, текст под наслов „Гласот на маргиналците“. „Она што веднаш станува јасно е дека сме изморени од Прокурстовскиот монокултурализам на Македонците, но, исто така, изморени сме и од бикултурализмот Македонци-Албанци. На Македонија навистина и треба мултикултурен општествен концепт кој културата и културната политика ја сфаќа во поширок пејзаж, отколку само во рамките на етницитетот, кој на моменти е првата и последната фортификациска линија во одбраната на индивидуалецот.“ (<http://www.kontrapunkt-mk.org/slevanje/arhiva/20040415/debata.htm>).

¹⁸ Во последно време дел од припадниците на групата која во науката и другата литература се нарекуваат „Македонци муслимани“ или „исламизирани Македонци“, пред сè, од областа Дримкол се изјаснуваат како Торбеши, етноним што не е непознат во јавниот и научниот живот, и бараат да бидат признати како посебна етничка заедница, и како такви да бидат внесени во Преамбулата на Уставот на Република Македонија. Како главни протагонисти на ова барање се јавуваат Партијата за европска иднина, предводена од бизнисменот и пратеник Фијат Цаноски и Здружението „Румелија - торбешки културно-научен центар“. (<http://www.spic.com.mk/kat/hronika/torbesite-treba-da-vlezat-vo-ustavot.html>). На ваквите напори жестоко се спротивставуваат Македонците муслимани од Реканскиот крај, а особено Сојузот на Македонците со исламска религија, предводена од претседателот Исмаил Бојда, како наследници на делото на професорот Нијази Лиманоски, којшто беше главен протагонист на тезата дека ова население е неразвоен дел на македонскиот народ.

диверзитетот во општеството треба да биде прифатен, без разлика дали се работи за етнички, религиозни, културолошки, етноконфесионални, родови, расни или какви било заедници кои создаваат свои култури, не исклучувајќи ги дури и заедниците со различна сексуална ориентација¹⁹.

Голем број на теоретичари се согласни дека основен предуслов за градење на мултикултурализам е толеранцијата. Толеранцијата е темелна претпоставка на цивилното општество. Притоа, толеранцијата не треба да се разбере како инфериорност и незаинтересираност спрема различниот, кој мора да се трпи, туку како самосовладување и грижа кон другиот. Толерантноста однесување спрема „другиот“ и „различниот“ значи и „дијалог“ со „оние што се покрај нас“. Дијалогот упатува на размена на култури, на меѓусебно примање - давање, што е многу повисоко ниво од толеранцијата. Во Македонија и на Балканот, има голем број на примери на солиден дијалог и толеранција на припадниците од различни култури. Принципот на заемна почит, е суштинскиот елемент на сожителство на овие простори. Директноо комуницирање очи во очи, при што се гради однос на доверба и добрососедство на индивидуално ниво и според личните карактеристики, а не поради правата на заедницата според правниот систем²⁰.

Меѓутоа, во условина либерал-демократија и на пазарно стопанисување, односите во најголема мерка зависат од правниот и политичкиот систем. Нормативното разбирање на мултикултурализмот треба да создаде претпоставки за култивирање на дијалогот во институциите на системот, во јавниот простор, односно на медиумите, а, пред сè, во образовниот систем. Случувањата во образованието во Република Македонија во последните неколку години, покажуваат дека дијалогот и толеранцијата во образованиот систем не функционираат најдобро²¹. Не се покажува интерес да се учи јазикот на „другиот“, а да не зборуваме за застапеноста во наставните програми на образовни информации за историјата и културата на различниот. Во ниту една образовна програма во средно или основно училиште не е застапен предмет по мултикултура, каде што запознавањето на „другиот“ и различниот би се одвивало по етнографски, етнологски или антрополошки методологии на учење.

Зажал, и покрај тоа што повеќе од очигледно е дека мултикултурализмот или интеркултурализмот, е единствениот пат по кој Македонија, но и поширокиот регион, треба да се развива во општествена смисла, учеството на етнологијата/антропологијата и на етнологите/антрополозите, како едни од најповиканите научни дисциплини кои треба да го развиваат

19 Ејми Гатман, Мултикултурализам- огледи за политики на признавање, Евро Балкан прес, 2004, 3-23.

20 Горан Јанев, Автохтониот македонски мултикултурен модел, во: Мултикултурализмот во Македонија: Модел во настанување, ФИОМ, Скопје, 2005, 97-110.

21 Весник „Нова Македонија“ од 13.2.2010 година, текст под наслов „Зошто првачињата Албанци не сакаат да учат македонски?“. Весник „Утрински весник“ од 28.3.2009 година, текст под наслов „Тепачка меѓу средношколци Македонци и Албанци во Струга“.

и идентификуваат дескриптивното значење на мултикултурализмот, е минорно или, пак, незабележително.

Етнологијата и антропологијата во Македонија, би требало што поскоро да го најдат своето место во образовниот систем, во образовните програми, во доквалификувањето на педагошкиот кадар преку разни тренинзи и работилници. Имено, сè повеќе се наметнува потребата во образовниот процес да се вметнат наставни програми во основно и средно образование, да се изучува историјата, материјалната, општествената и духовната култура на „другиот“, односно на сите заедници што живеат во Република Македонија, со цел да се изгради едно потолерантно општество преку подобро запознавање на диверзитетот на македонското општество. Познати се такви искуства низ светот, каде етнологите и антрополозите го дале својот позитивен огромен придонес во образовниот процес, и тоа во подготовката на таканареченото одговорно учење за културата (Culturally responsive teaching)²². Тука спаѓа развојот на базата за знаења за културниот диверзитет, подготовка и креирања на релевантни културолошко-диверзитетни наставни програми, демонстрирање на грижата кон културните разноликости и градење на заедница за учење, одржување на меѓу-културните контакти, како и културното преклопување (судрување) на наставата во училиниците²³.

Во Република Македонија не постои правна дефиниција или толкување за поимите „делови на народи“ или „заедница“, што се користат во Уставот на Република Македонија. Ваквата недефинираност генерира проблеми и нејаснотии во правната рамка, политичкиот систем и јавниот живот во Македонија.

Споменувањето или, конкретно, неспоменувањето на „деловите од народи“ или „заедниците“ во Преамбулата на Уставот, исто така, генерира дискриминација по етничка основа во уживањето на граѓанските и малцинските права на припадниците на заедниците кои живеат на територијата и се државјани на Република Македонија. Припадниците на заедниците што не се споменуваат во Преамбулата на Уставот се исклучени од повеќето права што ги уживаат припадниците на заедниците што се споменуваат во Преамбулата на Уставот на Република Македонија.

Дијалогот меѓу заедниците, кој е еден од основните услови за развој на мултикултурното општество, во институциите на системот во Македонија е лимитиран и оптоварен со голем број бариери и пречки. Најмаркантен пример затоа е членот 55 од Законот за локална самоуправа, каде општините

²² Преку проектот „Interculturalism and the Bologna Process“, кој се спроведува од страна на Советот на Европа, како автор и тренер/експерт на неколку семинари наменети за наставниците во основното образование во Косово, имав можност непосредно да се уверам во успешните резултати што го даваат ваквиот пристап на методологија на учење и ширење на знаења со цел за развој на потолерантно општество кон различните идентитети и заедници. (<http://www.jp.coe.int/CEAD/JP/default.asp?TransID=123>; <http://www.facebook.com/group.php?gid=211496649208>)

²³ Geneva Gay, Preparing for Culturally Responsive Teaching, *Journal of Teacher Education* 2002; 53; 106

имаат обврска да формираат комисии за односи меѓу заедниците, само на територијата на општината каде што живеат најмалку 20 % од одредена заедница. Од примерите во соседството и регионот се гледа дека таквиот праг е многу понизок, на пример 5 % од една заедница или 10 % од сите заедници во Србија, или 200 лица од една заедница на ниво на општина во Хрватска, а во Косово нема никакви прагови или ограничувања.

Меѓутоа, како еден од поголемите мултикултуралистички проблеми со кој се соочува Република Македонија, е обезбедувањето на соодветна и правична застапеност во политичкиот, економскиот, културниот и јавниот живот на заедниците кои се нарекуваат „под 20 % од вкупното население на Република Македонија“, во еден од законите, а се мисли на немакедонските и неалбанските заедници. Притоа, Република Македонија во процесот на донесувањето на одлуките, би требало во целост и без дискриминација по која било основа да го спроведува уставниот принцип „за соодветна и правична застапеност на сите заедници во државните органи и јавните институции“. Меѓутоа, креирањето на законите и политиките за спроведување на правичната застапеност се покажаа, главно, како нефункционални, бидејќи се базираат на последниот попис кој е спроведен во 2002 година. Со оглед на тоа дека податоците од пописот во 2002 година се застарени, нерелевантни и не се одраз на реалната состојба во Македонија, се наметнува потребата од итно спроведување на нов попис.

Се разбира, дека обезбедувањето на уставниот принцип за соодветна и правична застапеност треба да започне од највисокиот орган на државата, а тоа е Собранието на Република Македонија. Ако се погледаат резултатите од пописите од 1948 па сè до 2002 година, ќе се заклучи дека немакедонските и неалбанските заедници во Македонија процентуално се застапени со 10-15 % од вкупното население во Македонија. Ако доследно се почитува Уставот и Амандамот VI за соодветна и правична застапеност во сите државни органи, тогаш со законски решенија за припадниците на помалубројните заедници треба да се обезбедат најмалку 10 % од пратеничките мандати како загарантирани места, односно во сегашното конституирање на Парламентот, треба да се обезбедат 12 пратенички мандати за помалубројните заедници, кои би се бирале со посебно законско решение.

Како што е познато во највисокиот орган на државата и законодавниот дом, односно во Собранието на Република Македонија, постои Комитет за односи меѓу заедниците. Овој Комитет е формиран врз основа на Уставот, конкретно со Амандманот XII на Уставот кој се однесува на членот 78. Комитетот го сочинуваат 19 членови, од кои по седум се Македонци и Албанци од редот на пратениците во Собранието и по еден член од редот на пратениците Турци, Власи, Роми, Срби и Бошњаци. Доколку некоја од

заедниците нема пратеници, народниот правобранител, по консултации со релевантните претставници на тие заедници, ќе ги предложи другите членови на Комитетот. Собранието ги избира членовите на Комитетот.

Комитетот разгледува прашања од односите меѓу заедниците во Републиката и дава мислења и предлози за нивно решавање. Собранието е должно да ги разгледува мислењата и предлозите на Комитетот и да донесе одлука во врска со нив.

Меѓутоа, со ваквата уставна поставеност на Комитетот за односи меѓу заедниците очигледна е ексклузивноста, односно исклученоста, и контрадикторноста на оваа уставна одредба со Амандманот VI на Уставот кој гарантира соодветна и правична застапеност на сите заедници во државните органи и јавните институции. Со точно дефинираната бројка на членовите во Комитетот, не се дава никаква можност и припадниците на „другите“ заедници коишто живеат во Република Македонија да имаат свој претставник кој ќе ги застапува интересите на 10 % од немакедонското и неалбанското население, и покрај тоа што во мандатот што му е даден на Комитетот се разгледуваат прашања кои директно ги засегаат интересите на граѓаните припадници на заедниците.

Дозволете ми да заклучам дека констелација на политичкиот систем и на надлежните институции за заштита и унапредување на правата на заедниците во Република Македонија е да ја третираат државата како таканаречен развиен „негативен концепт на заштита на малцинствата“. Тоа значи дека кога државата гарантира одредени малцински права, обично ги дефинира и ги воспоставува како индивидуални (негативни) права на припадниците на малцинствата. Државите немаат директна обврска да го осигураат нивното спроведување, а реагираат дури кога правата (директно или индиректно) се нарушени - обично по барање на припадниците на малцинствата. Припадниците на малцинствата или малцинските организации, можат да ги тужат прекршителите до судовите и од државата да бараат превенција од понатамошните повреди на малцинските права.

Алтернативен концепт, кој е развиен како теоретски модел и практикуван во речиси сите држави коишто произлегуваат од поранешната југословенска држава е таканаречениот „позитивен концепт на заштита на националните малцинства“. Овој концепт подразбира воспоставување на малцинствата (како посебни заедници) и нивните припадници (како поединци) како активни и им дава можност за учество во процесот на донесување на одлуки во политичкото одлучување. Исто така, овој концепт бара активна улога на државата во заштитата и во остварувањето на (посебните) малцински права, што би значело усвојување на законска регулатива за малцинските права, осигурување на спроведувањето и заштита, спречување на повреда на малцинските права, воспоставување



механизми за кривично гонење на прекршителите, осигурување на предуслови, вклучувајќи финансии и инфраструктура за реализација на малцинските права во образованието, културата, вработувањето, медиумите итн. Во случај државата да не би дејствувала, претставува повреда на Уставот и законите и би постоела морална и правна одговорност за последиците²⁴.

Научниците предвидуваат три сценарија во врска со идниот развој на мултикултурните и диверзитетните општества: 1) „Статус кво“ - ништо ново на површина (нема подобрување на меѓународните и националните стандарди); 2) „Мрачно сценарио“ - Победа на ксенофобијата (национализмот и ксенофобијата да бидат главни карактеристики, со редуцирање на постојните стандарди за заштита на малцинствата); 3) „Позитивно сценарио“ - Сите различни - сите еднакви (мултикултурализмот, како идеологија, базирана на толеранција, мир и еднаква соработка која полека се развива).

Македонија и Балканот потрошија многу време на ксенофобијата и соништата за „хомогени нации“. Вечниот мир не е можно да се воспостави без толеранција и добри релации со соседите и „другите“ во нашето општество. Митот за етничка хомогеност е контрадикторен на реалноста на културниот диверзитет на општеството, што може да претставува и предност, а не само проблем.

Развојот на идеологијата на еднаква соработка може да биде почетна точка кон градењето на политики што го признава и промовира постоењето и етничкиот и културниот плурализам, изграден на принципите на инклузија, толеранција и соработка.

²⁴ Zhagar Mitja, Some newer trends in the protection and (special) rights of ethnic minorities: European Context, in Minorities for minorities, Center for Peace Studies, Zagreb 2010, 180-181.

